

curriculum globALE

Globalni kurikulum za obrazovanje i učenje odraslih

Susanne Lattke, dr. Katarina Popović, Jesco Weickert

Die

vhs
DVV International

Podržano od:

BMZ

Bundesministerium für
wirtschaftliche Zusammenarbeit
und Entwicklung

Izdavači:

Institut za međunarodnu suradnju Njemačkog saveza visokih narodnih škola (DVV International)

Njemački institut za obrazovanje odraslih – Lajbnic centar za cjeloživotno učenje e.V. (DIE)

Autori :

Susanne Lattke, Katarina Popović, Jesco Weickert

Bibliografske informacije objavila Njemačka biblioteka (Die Deutsche Bibliothek)

Njemačka biblioteka je uključila publikaciju u Njemačku nacionalnu bibliografiju
– detaljni bibliografski podaci dostupni na internetu:
<http://dnb.ddb.de>

ISBN 978-3-942755-14-6

© 2013 DVV International, DIE

DVV International

Obere Wilhelmstraße 32, 53225 Bonn

Federal Republic of Germany

Tel.: +49/(0)228-97569-0, Fax: +49/(0)228-97569-55

info@dvv-international.de, www.dvv-international.de

Deutsches Institut für Erwachsenenbildung

Leibniz-Zentrum für Lebenslanges Lernen e.V. (DIE),

Heinemannstraße 12-14, 53175 Bonn

Federal Republic of Germany

Tel.: +49/(0)228-3294-0, Fax: +49/(0)228-3294-399

info@die-bonn.de, www.die-bonn.de

A. Uvod	4
1. Razvoj projekta	4
2. Zahvalnost	5
3. Svrha i ciljevi projekta	6
4. Ciljne grupe i primjene programa <i>Curriculum globALE</i>	7
5. Struktura ove publikacije	8
6. Literatura	8
B. Uvod u <i>Curriculum globALE</i>	9
1. Osnovni izvori.....	9
2. Procedura za razvoj kurikuluma.....	11
3. Specifičnosti projekta za razvoj kurikuluma	12
4. Okvir <i>Curriculum globALEa</i>	13
5. Kvalitet obrazovanja.....	13
6. Principi <i>Curriculum globALEa</i> – usmjeren na kompetencije, na aktivnost, na polaznike i na održivost.....	14
7. Transverzalna pitanja.....	15
8. Ključne karakteristike i varijabilni elementi.....	16
9. Pregled <i>Curriculum globALEa</i>	17
10. Preduslovi i procedure za implementaciju <i>Curriculum globALEa</i>	20
11. Struktura kurikuluma	21
12. Kontrola kvaliteta i monitoring	22
13. Perspektive	24
C. Kurikulum	25
Modul 0: Uvod	25
Modul 1: Ka obrazovanju odraslih	27
Modul 2: Učenje i poučavanje odraslih.....	30
Modul 3: Komunikacija i grupna dinamika u obrazovanju odraslih	33
Modul 4: Metode obrazovanja odraslih	36
Modul 5: Planiranje, organizacija i evaluacija u obrazovanju odraslih	39
Prilozi	42
Prilog 1: Korišteni kurikulumi	42
1. Kurikulumi DVV Internationala i partnera.....	42
2. Nacionalni sistemi kvalifikacija i standardi	49
3. Projekti koje finansira EU a tiču se kompetencija nastavnika za odrasle i nacionalnih sistema i standarda kvalifikacija	55
Dodatak 2: Koncept obuke po modelu i razvoj dizajna obuke	67
Dodatak 3: Izbor studijske literature za pojedinačne module	100
Referentni radovi relevantni za sve module	100
Modul 1: Pristup obrazovanju odraslih	100
Modul 2: Učenje i obrazovanje odraslih	100
Modul 3: Komunikacija i grupna dinamika u obrazovanju odraslih	101
Modul 4: Metode obrazovanja odraslih	101
Modul 5: Planiranje, organizacija i evaluacija u obrazovanju odraslih	102
Izvori za samostalno učenje	103

1. Razvoj projekta

Ova publikacija predstavlja *Curriculum globALE*¹, koji definiše osnovne kompetencije potrebne za ljude koji rade u obrazovanju odraslih širom svijeta. Projekt *Curriculum globALE* jedinstven je u svom cilju da unaprijeđi profesionalizaciju obrazovanja odraslih na međunarodnom nivou, jer obezbjeđuje referentni okvir koji obuhvata sve kontinente.

Učenje i obrazovanje odraslih predstavlja važan dio procesa cjeloživotnog učenja, čija je uloga prepoznata kao ključna kada su u pitanju izazovi s kojima se pojedinci i društva suočavaju na globalnom nivou. Kako je navedeno u *Belemskom okviru za akciju (Belem Framework for Action)*, koji je usvojen na šestoj UNESCO-ovoj Međunarodnoj konferenciji o obrazovanju odraslih (CONFINTEA VI) održanoj u decembru 2009, „učenje i obrazovanje odraslih pomaže ljudima da steknu neophodna znanja, sposobnosti, vještine, kompetencije i vrijednosti da bi koristili i unapređivali svoja prava i preuzeli kontrolu nad svojim sudbinama. Učenje i obrazovanje odraslih takođe su imperativ za postizanje jednakosti i inkluzije, za smanjivanje siromaštva i građenje pravičnih, održivih društava, zasnovanih na znanju“ (UNESCO 2009).

Međutim, da bi učenje odraslih doseglo svoj puni potencijal, ono mora imati podršku ljudi profesionalno pripremljenih na odgovarajući način. Nastavnici koji rade s djecom u školama su obično prošli neki program profesionalnog obrazovanja, često na nivou univerziteta, prije nego što su počeli podučavati, što često nije slučaj s onima koji rade sa odraslima. Profesionalizam u obrazovanju odraslih treba da bude shvaćen kao ključni izazov širom svijeta, kako na nivou pojedinačnih zemalja tako i u međunarodnom kontekstu. *Belemski okvir za akciju* identifikuje profesionalizaciju obrazovanja odraslih kao jedan od ključnih izazova na tom području i primjećuje sljedeće: „Nedostatak profesionalizacije i prilika za obučavanje nastavnika imali su poguban uticaj na kvalitet obezbjeđivanja učenja i obrazovanja odraslih (...)“ (UNESCO 2009). Gotovo trećina izvještaja o obrazovanju odraslih iz 150 zemalja koji su pripremljeni za Konferenciju navodi neodgovarajuće kvalifikacije nastavnog osoblja kao jedno od najvećih područja na kojima se nešto mora preduzeti (UIL 2009).

Reagujući na takvu situaciju, između ostalog, zemlje članice UNESCO-a su se na konferenciji CONFINTEA-e obavezale da će „obučavati, graditi kapacitete, stvarati uslove za zapošljavanje i profesionalizaciju nastavnika za odrasle putem, npr., uspostavljanja partnerstava s višim obrazovnim institucijama, udruženjima nastavnika i organizacijama građanskog društva“ (ibid).

Na nivou Evropske unije, na području politike obrazovanja, već nekoliko godina raste pažnja usmjerena na profesionalizaciju obrazovanja odraslih. I prva *Komunikacija* Evropske komisije u vezi s učenjem odraslih (Evropska komisija 2006) i akcioni plan za obrazovanje odraslih koji je uslijedio godinu dana kasnije (Evropska komisija 2007) definišu profesionalne kvalifikacije nastavnog osoblja kao ključni faktor u kvalitetu učenja odraslih. Kritike su upućene u vezi s ukupnim neadekvatnim nivoom pažnje koja je dosad posvećena ovom zadatku u Europi, nedostatkom jedinstvenih standarda kvalifikacija i udruženog obrazovanja i usavršavanja te koncepata obuke. Programi osposobljavanja koji postoje u pojedinačnim zemljama veoma su heterogeni, gotovo ih je nemoguće međusobno porediti i teško im je ocijeniti kvalitet zbog nedostatka standarda na osnovu kojeg bi se vršilo poređenje.

U obliku Evropskog okvira kvalifikacija (*European Qualifications Framework – EQF*, Evropski parlament/vijeće 2008) koji je inicirala Evropska unija postoji standard na međunarodnom nivou od 2008. Međutim, EQF omogućava samo apstraktno poređenje na nivoima kvalifikacija, bez obzira na koji se sadržaj one odnose. Da bi se omogućilo poređenje kvalifikacija prema sadržaju, potrebno je diferencirano razumijevanje takvog sadržaja. U kontekstu obrazovanja odraslih, to znači da je potrebno jedinstveno shvatanje o tome koje su kompetencije potrebne na različitim nivoima kvalifikacija.

Ova dešavanja čine osnov saradnje na projektu koji se opisuje u daljem tekstu a ostvaren je između Njemačkog Instituta za obrazovanje odraslih – Lajbnic centra za cjeloživotno učenje (DIE) i Instituta za međunarodnu suradnju Njemačkog saveza visokih narodnih škola (DVV International). Na osnovu prethodnih aktivnosti, dva instituta zadala su sebi cilj da zajednički razviju i primijene međunarodno kompatibilan kurikulum na naučnoj osnovi, što će omogućiti sticanje osnovne kvalifikacije za nastavnike za odrasle. Kombinacija nauke i prakse kojoj se teži direktno se odlikava u specifičnom institucionalnom partnerstvu:

¹ Globalni kurikulum; naziv *Curriculum GlobALE* predstavlja i logo (UNESCO koristi skraćenicu ALE za Adult Learning and Education), pa će zbog toga u tekstu biti korišćen pun, originalni naziv – prim. K. P.

DIE je neuniverzitetski istraživački i infrastrukturni institut koji djeluje kao ekspertska tačka kontakta i pruža naučne usluge institucijama koje se bave obrazovanjem odraslih i cjeloživotnim učenjem. Svojim istraživanjem i naučnim uslugama, DIE doprinosi nacionalnom i međunarodnom razvoju i umrežavanju obrazovanja odraslih.

Rad DIE-a služi primarnom društveno-političkom cilju širenja obrazovanja odraslih, čineći ga uspješnijim, a samim tim omogućavajući unapređenje ličnog razvoja, učešće u društvu, kao i mogućnost zapošljavanja odrasle populacije.

U skladu sa svojom misijom, zadaci koje DIE pokriva spadaju u dva područja: povezivanje nauke obrazovanja odraslih i polja njene prakse – podrška za oba ova područja pružanjem podataka i informacija, kao i provođenje istraživanja i razvoja unutar ustanove.

Istraživačke aktivnosti koje DIE izvodi obuhvataju sva područja aktivnosti na području kontinuiranog obrazovanja: proces učenja odraslih, didaktički dizajn programa, osoblje, institucije za stručno usavršavanje i sistem stručnog usavršavanja sa svim finansijskim, političkim i zakonskim aspektima.

Profesionalizacija stručnog usavršavanja i u Njemačkoj i u međunarodnom kontekstu predstavlja već decenijama nastavak rada u ovom za DIE ključnom području. Posljednjih nekoliko godina, istraživački i razvojni projekti bazirani su na profesionalnim područjima aktivnosti i zahtjevima stručnosti u obrazovanju odraslih i kontinuiranom obrazovanju, konceptualnom dizajnu i ocjenjivanju programa osposobljavanja za nastavnike za odrasle, razvoju standarda kvalifikacija i validaciji certifikata za neformalno utvrđene nivoe kompetencija.

DVV International je Institut za međunarodnu suradnju Njemačkog saveza visokih narodnih škola, koje je, s druge strane, savezno krovno udruženje 16 pokrajinskih saveza visokih narodnih škola.

Prema principima DVV Internationala, obrazovanje i obrazovanje odraslih predstavljaju osnovna ljudska prava i značajan preduslov za razvoj najvažnijih područja razvojne saradnje.

DVV International

- promoviše razmjenu informacija iskustava na europskom i globalnom nivou u oblasti obrazovanja odraslih i njegovog razvoja;
- omogućava podršku za postavljanje i širenje struktura za obrazovanje mladih i odraslih u zemljama u razvoju ili tranziciji;
- nudi kontinuirano obrazovanje, savjetovanje i medije za globalne, interkulture i europske politike.

DVV International radi zajedno s više od 200 partnera širom svijeta, u 30 zemalja. Institut vidi sebe kao partnera eksperta koji doprinosi iskustvom i resursima u zajedničkim projektima i, obrnuto, također uči od svojih partnera.

Pod primarnim ciljem smanjenja siromaštva, DVV International se trudi da uspostavi i razvije efikasne organizacije obrazovanja odraslih koje doprinose, u mrežama, stvaranju sistema obrazovanja odraslih orijentisanog ka razvoju.

U saradnji sa odabranim partnerima iz državnih i administrativnih tijela, profesionalnim udruženjima i univerzitetima, NVO-ima i ključnim organizacijama, fokus je na jačanju institucionalnih struktura, podizanju kompetencija i osiguranju kvaliteta. Obrazovanje i stručno usavršavanje osoblja za obrazovanje odraslih (stručno usavršavanje multiplikatora vezano za konkretne tematske oblasti ili profesije, za menadžere, za nastavu, za rukovođenje NVO-ima i profesionalnim organizacijama, za jačanje univerzitetskih programa za obrazovanje odraslih itd.) igraju središnju ulogu.

2. Zahvalnost

Tim *Curriculum globALEa* želio bi posebno zahvaliti Levanu Kvačadzeu, koji je učestvovao u postavljanju projekta i preliminarnim analizama postojećih koncepata, dr. Markusu Hefer-Melmeru, koji je razvio detaljan koncept obučavanja, koji se nalazi u Dodatku 2. Također, želio bi zahvaliti Bjanki Špis iz Layout Manufakture u Berlinu, Njemačka, i Gareginu Martirosijanu iz The Signa u Jerevanu, Jermenija, za podršku u razvoju logotipa za *Curriculum globALE*.

O *Curriculumu globALEu* raspravljalo se s radnom grupom njemačkog DVV-a u vezi s izgradnjom kapaciteta, razvoja kvaliteta i savjetovanja, što je omogućilo plodonosnu povratnu informaciju u vezi sa strukturom i obimom ove inicijative. Vrijedan doprinos stigao je i od stručnjaka koji su učestvovali u radionicama 3. i 4. decembra 2012. godine u Bonu (lista učesnika može se pronaći u fusnoti 4).

Tim bi također želio da zahvali svima koji su učestvovali u razvoju *Curriculuma globALEa* kao zajedničkog projekta.

Curriculum globALE otvoren je za sve povratne informacije i komentare. Ako ste zainteresovani da primijenite kurikulum ili da se uključite u njegov daljnji razvoj, stupite u kontakt sa članovima tima.

3. Svrha i ciljevi projekta

Cilj projekta na čijoj implementaciji rade DIE i DVV International bio je razvoj, testiranje i širenje osnovnog kurikuluma za obučavanje nastavnika za odrasle izvan univerzitetskog sektora koji, budući da je u skladu s osnovnim principima obrazovanja odraslih, zadovoljava međunarodne naučne standarde i prihvatljiv je za upotrebu na međunarodnom nivou.

Primarna svrha ove inicijative jeste:

- da unaprijedi profesionalizaciju nastavnika za odrasle pružajući zajednički referentni okvir
- da služi kao podrška onima koji pružaju obrazovanje odraslima u vidu osmišljavanja i primjene programa za obuku nastavnog osoblja
- da njeguje razmjenu znanja i međusobno razumijevanje između nastavnika za odrasle širom svijeta.

Na osnovu ovog konteksta, *modularizacija* i *orijentacija prema ishodu učenja* postavljeni su od početka kao ključni zahtjevi za kurikulum koji se razvija. Osnovni element bio je obezbjeđivanje opisa za oba kurikuluma kao cjeline i pojedinih modula u obliku rezultata učenja i kompetencija. *Rezultati učenja* čine standardno postavljene osnovne kurikuluma, koji je jedinstven za sve zemlje i ne može se mijenjati. U ovom smislu se također može smatrati da *Curriculum globALE* uključuje i neku vrstu okvira metakompetencija kada su u pitanju nastavnici za odrasle: rezultati učenja definisani u kurikulumu predstavljaju upravo one kompetencije koje bi trebalo da posjeduje nastavnik za odrasle, bez obzira na geografski i institucionalni kontekst u kojem radi i na njihovu stručnu oblast.

Nivo kvalifikacija koji odgovara ovim kompetencijama jeste nivo osnovnih kvalifikacija za područje obrazovanja odraslih. Nastavnik za odrasle koji uglavnom radi u nastavi uzet je kao referentni profesionalni profil. Drugim riječima, rezultati učenja opisani u kurikulumu sačinjavaju kvalifikacije koje bi instruktori, treneri, predavači i slični pojedinci trebalo da imaju kao preduslov za profesionalnost u radu. Kada je u pitanju evropski referentni okvir, kurikulum bi bio klasifikovan negdje oko 5. nivoa EQF-a².

Kao dodatak rezultatima/kompetencijama postignutih učenjem kao ključnim elementom, kurikulum bi trebalo da pruža podršku i da ponudi ideje o tome kako se ovi rezultati učenja mogu postići i kako se odgovarajuće kompetencije mogu razviti. U te svrhe, kurikulum treba da predloži nacrt modula koji uključuje:

- kompilaciju tema i pitanja za razmišljanje koja će pomoći da se postignu željeni rezultati učenja
- izbor odgovarajuće literature za samostalno učenje ili korištenje u nastavi
- preporuke u vezi s didaktičko-metodičkom primjenom
- preporuke u vezi s vremenskim okvirima za pojedinačne module³.

Ukupan skup modula trebalo bi, dakle, da omogući čvrstu osnovu za osmišljavanje odgovarajućeg programa za obuku pomoću kojeg bi nastavnici za odrasle mogli steći neophodnu kompetenciju. Budući da će se kontekstualni uslovi i posebne potrebe ciljne grupe znatno razlikovati od regiona do regiona, institucije ili oblasti, gore navedeni elementi – teme, predložena literatura, predložene didaktičke metode – imaju, u većoj ili manjoj mjeri, prirodu preporuke (pogledati 1. dio). Mogu doživjeti veće ili manje promjene u zavisnosti od određenog koncepta primjene. Kurikulum je, dakle, kreiran tako da omogući model koji će se koristiti kao osnova za oblikovanje pojedinačnih programa obuke koji se mogu razlikovati u pitanjima materije pojedinih predmeta, materijala, metoda i oblika, u zavisnosti od potreba u određenom kontekstu, ali koji će u svakom slučaju svi odgovarati jednom zajedničkom standardu kompetencija.

2 Peti nivo EQF-a otprilike odgovara kratkom programu univerzitetskog nivoa ispod diplome bačelora (koja odgovara 6. nivou EQF-a).

3 Ovo se odnosi, čisto primjera radi, na mogući oblik primjene za cio kurikulum, dakle uobičajeni program obuke/treninga s kompaktnim blokovima nastave. U praksi, mogući su vrlo različiti pristupi i organizacijski oblici u različitim kombinacijama da bi se postigli rezultati učenja: mentorski programi ili rad na projektima, na- primjer, uz klasične blokove nastave. Zamisliv je neki oblik dokumentacije i (djelimičnog) priznavanja kompetencija koje su već stečene neformalnim putem. Partneri na projektu također namjeravaju da istraže neke oblike koji bi se kroz takve mogućnosti mogli razviti.

Procedura razvoja projekta

Projekt je podijeljen u dvije opsežne faze:

Razvojna faza, traje od polovine 2011. do kraja 2012. i uključuje sljedeće radne korake:

- sakupljanje i ocjenjivanje postojećih profila kompetencija, standarda kvalifikacija, programa obuke i kurikuluma iz različitih zemalja, uzimajući posebno u obzir primjere koji već imaju transnacionalni fokus
- stvaranje prvog nacrtu kurikuluma na ovim osnovama
- diskusiju s međunarodnim stručnjacima⁴ o nacrtu kurikuluma, u okviru radionice
- reviziju i dovršavanje kurikuluma za sljedeću fazu testiranja i distribucije.

Za *Fazu testiranja i distribucije* u 2013. godini predviđeni su sljedeći koraci:

- kurikulum kao pilot-projekt DVV Internationala u različitim zemljama, dokumentacija scenarija primjene
- prezentacija kurikuluma i razmjena iskustava u vezi s primjenom u praksi, na međunarodnoj konferenciji
- publikacija razvoja i rezultata projekta, uključujući i perspektive za buduću primjenu i daljnji razvoj kurikuluma.

4. Ciljne grupe i primjene programa *Curriculum globALE*

Kurikulum je namijenjen prvobitno institucijama i organizacijama na polju obrazovanja odraslih koje žele biti sigurne da nivo osposobljenosti njihovih predavača zadovoljava profesionalne standarde. Kao referentni okvir koji osigurava kvalitet, *Curriculum globALE* pruža međunarodni standard koji se obraća i drugim, izvan samih institucija za obrazovanje odraslih zainteresovanim grupama eksperata i donosiocima odluka u oblasti obrazovanja.

Kada je u pitanju određena primjena, kurikulum i ova publikacija prvenstveno su namijenjeni pojedincima uključenim u planiranje i organizaciju programa za obuku i usavršavanje nastavnika za odrasle^{5,6}.

Definisanjem rezultata učenja, kurikulum omogućava orijentacioni okvir za ovaj posao, imajući u vidu ciljeve koje treba postići putem programa za sticanje kvalifikacija.

Daljim informisanjem o temama, sadržaju, metodama i oblicima obuka, kurikulum pruža dodatnu pomoć posebno za planiranje i primjenu pojedinačnih programa. Kao što je ranije navedeno, ovi elementi mogu drugačije da se tretiraju u zavisnosti od geografskog područja.

U potpunosti razvijen koncept obuke na osnovu kurikuluma također je integralni element ove publikacije. Treba ga shvatiti kao primjer mogućeg oblika primjene. Ako je to potrebno, lokalni planeri ili organizatori mogu ga prihvatiti i primijeniti kao knjiški primjer u neizmijenjenom obliku. Ipak, zbog različite infrastrukture i kulturnoloških specifičnosti u pojedinačnim zemljama i područjima, vjerovatnije je da mora doći do prilagođavanja ili čak razvijanja sopstvenih koncepata obuke.

4 Radionica je održana 3. i 4. decembra u Bonu, Njemačka, a učestvovali su sljedeći stručnjaci: Emir Avdagić, DVV International, Bosna i Hercegovina; Maja Avramovska Trpevska, DVV International, Makedonija; prof. John Jacques William Aitchison, Univerzitet KwaZulu-Natal, Južna Afrika; Anita Borkar, ASPBAE, Indija; dr. Kailash Choudhari, IAEA, Indija; Tania Czerwinski, DVV International, Njemačka; Filip Dedeurwaerder-Haas, Landesverband der Volkshochschulen von Nordrhein-Westfalen, Njemačka; dr. Martha Farrell, PRIA, Indija; dr. Marion Fleige, Technische Universität Chemnitz, Njemačka; PD dr. Markus Höffer-Mehlmer, Johannes Gutenberg-Universität Mainz, Njemačka; prof. dr. Wolfgang Jütte, Universität Bielefeld, Germany; Susanne Lattke, DIE, Germany; prof. dr. Henning Pätzold, Universität Koblenz-Landau, Njemačka; dr. Katarina Popović, Univerzitet u Beogradu, Srbija; Angel Marcelo Ramírez Eras, Guanchuro, Ecuador; prof. dr. Michael Schlemmann, Justus-Liebig-Universität Gießen, Njemačka; dr. Beate Schmidt-Behlau, DVV International, Njemačka; prof. Syed Yusuf Shah, IAEA, Indija; Maduh Singh, UIL, Njemačka; Galina Veramejchuk, DVV International, Bjelorusija; Jesco Weickert, DVV International, Njemačka; Fatima Yacine, Direction de la Lutte Contre l'Analphabétisme, Maroko.

5 Sami „pedagozi za odrasle“, dakle, čine indirektnu ciljnu grupu kurikuluma. Način na koji se razumije termin „nastavnik za odrasle“ u pojedinačnim slučajevima i očekivanja koja su povezana s ovom profesionalnom ulogom mogu da variraju u velikoj meri u različitim zemljama i regionima svijeta (više o tome možete pročitati u 1. dijelu).

6 U bosanskom/srpskom/hrvatskom jeziku ne postoji adekvatan prijevod za engleski „adult educator“ i njemački „Ausbilder“ – u ovom tekstu riječ je o grupi koja je iznad nivoa trenera, a ispod nivoa andragoga (s univerzitetskim obrazovanjem), za šta se najčešće koriste izrazi „edukator za odrasle“ i „nastavnik za odrasle“. U ovom tekstu se najčešće koristi ovaj drugi, znatno rjeđe prvi. Veoma rijetko se koristi „instruktor kursa“ ili „voditelj kursa“, što je karakteristično za obrazovanje odraslih u njemačkom govornom području – prim. K. P.

5. Struktura ove publikacije

Prvi dio ove publikacije nudi detaljan uvod u kurikulum. On predstavlja najvažnije izvore pomoću kojih je kurikulum sastavljen i navodi metodološku proceduru za njegov razvoj. Glavni dijelovi posvećeni su posebnim detaljima programa *Curriculum globALE* i objašnjavaju njegov djelokrug, karakteristike, glavne principe i transverzalna pitanja, kao i njegovu poziciju u okviru obrazovanja odraslih na međunarodnom nivou i u kontekstu razvoja dalje saradnje.

Kasnija poglavlja predstavljaju primjenu kurikuluma u praksi, identifikuju različita područja i mogućnosti primjene, identifikuju preduslove za praktični rad s kurikulumom i ističu različite mogućnosti za dalja područja njegove primjene.

Kompletan kurikulum predstavljen je u drugom dijelu publikacije.

Treći dio nudi dodatne materijale, kao dodatak koji može biti koristan za praktičnu stranu rada s kurikulumom. On uključuje:

- listu korištenih profila kompetencija, standarde, programe obuke, kurikulume itd. koji su direktno korišteni ili inkorporirani pri stvaranju ovog kurikuluma
- primjer koncepta obuke koji je pripremljen u potpunosti na osnovu ovog kurikuluma
- izbor iz literature za učenje, relevantnih internetskih stranica za pojedinačne module kurikuluma i izvora za samostalno učenje.

6. Literatura

- Council of the European Union: Council Resolution on a renewed European agenda for adult learning. In: Official Journal of the European Union C 372 of 20. 12. 2011.
- European Commission: Communication from the Commission: Adult learning: It is never too late to learn. Brussels, 23. 10. 2006. COM(2006) 614 final.
- European Commission: Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Action Plan on Adult learning. It is always a good time to learn. Brussel, 27. 9. 2007. COM(2007) 558 final.
- European Parliament/Council of the European Union: Recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for Lifelong Learning. In: Official Journal of the European Union C 111 of 6. 5. 2008.
- OECD: The definition and selection of key competencies. Executive summary. Online: <http://www.oecd.org/dataoecd/47/61/35070367.pdf>, 2005 (Last accessed: 4. 8. 2012).
- Recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for Lifelong Learning. In: Official Journal of the European Union C 111 of 6. 5. 2008.
- UNESCO: Harnessing the power and potential of adult learning and education for a viable future. Belém Framework for Action. CONFINTEA VI. Belém, 4 December 2009.
- UNESCO Institute for Lifelong Learning (UIL): Global Report on Adult Learning and Education. Hamburg 2009.

1. Osnovni izvori

Curriculum globALE počiva na tri glavna stuba:

- a) postojeći programi treninga trenera (ToT) iz konteksta projektnog rada DVV Internationala
- b) postojeći nacionalni sistemi kvalifikacija i standardi za nastavnike za odrasle
- c) transnacionalni standardi kompetencija za nastavnike za odrasle koji su sastavljeni u okviru europskih projekata.

a) Programi iz projektnog rada DVV Internationala

Programi za trening trenera koji su posebno razvijani za različita područja primjene koriste se godinama u okviru projektnog rada DVV Internationala. Neki od tih materijala imaju transnacionalni, regionalni karakter, npr. u azijskom ili afričkom kontekstu, drugi se odnose na pojedinačne zemlje, naprimjer na palestinske teritorije, Južnu Afriku ili Uzbekistan. Svi programi razvijeni su saradnjom između predstavnika DVV Internationala i lokalnih učesnika, pri čemu su dovođeni i dodatni stručnjaci iz međunarodnih mreža DVV Internationala gde je to bilo potrebno. Detaljan pregled tih individualnih programa može se naći u Dodatku 1.

b) Nacionalni sistemi kvalifikacija i standardi

Kao što pokazuju izveštaji sa CONFINTEA-e VI, programi profesionalizacije za (buduće) nastavnike za odrasle postoje u mnogim zemljama. Oni se znatno razlikuju u pogledu svog obima, raspona tema, nivoa kvalifikacija i stepena formalizacije. Raspon se kreće od višegodišnjih univerzitetskih studija s diplomom do jednodnevnih obrazovnih kurseva sa širokim obimom posebnih tema.

Mnogi od tih programa su posebne inicijative ostvarene na osnovu projekata, npr. koncepti obuke razvijani za posebne potrebe neke trenutne situacije, bez ikakvih ambicija za razvijanje dugoročnih programa na ovoj osnovi ili bez pokušaja da se stvori veza sa sistemom formalnog obrazovanja.

Ipak, u određenom broju zemalja postoje i trajni programi i sistemi kvalifikacija u obrazovnoj ponudi. Oni koji pružaju te mogućnosti obično su institucije višeg obrazovanja (u slučaju fakultetskih programa) ili važna tijela u oblasti obrazovanja odraslih koja nude usavršavanje za svoje osoblje, npr. osnovno osposobljavanje za instruktore kurseva/trenere koje nudi Njemački savez visokih narodnih škola (DVV). Samo su u nekoliko zemalja, npr. Austriji, Švajcarskoj i Engleskoj, uspostavljeni sistemi kvalifikacija među pružiocima usluga za nastavnike za odrasle na državnom nivou, a da nisu povezani s univerzitetima. Neki od ovih sistema uključuju certificiranje neformalno stečenih kompetencija kao komponentu programa. Putem procedure priznavanja u kojoj se utvrđuju i certificiraju postojeće kompetencije, i u kombinaciji s dodatnim pohađanjem modula kurseva radi sticanja kompetencija koje nedostaju, nastavnici za odrasle u mogućnosti su da dobiju obuke priznate na državnom nivou u tim državama.

Uspostavljanje ovakvih sistema i modela obučavanja, zajedno s odgovarajućim standardima kompetencija na kojima počivaju, poslužili su kao važne referentne tačke za projekt kreiranja kurikuluma.

Sljedeći primjeri su naročito poslužili za to:

- **SVEB certifikat.** Certifikat koji nudi Švicarski savez za učenje odraslih (SVEB) prvi je korak u švicarskom modularnom sistemu „Trening trenera“ (Ausbildung der Ausbildenden). Certifikat predstavlja osnovnu kvalifikaciju za instruktore kurseva obrazovanja odraslih/trenere, koja je priznata u cijeloj Švicarskoj. Da bi se stekla ova kvalifikacija, mora se završiti modul obuke koji se sastoji od 90 sati predavanja plus 165 sati samostalnog učenja, kao i imati dvije godine profesionalnog iskustva s minimalno 150 sati predavačkog rada u obrazovanju odraslih. Procedura za ocjenjivanje ekvivalentnosti trenutnih kompetencija može zamijeniti završavanje modula obuke.⁷

⁷ <http://www.alice.ch/de/ada/zertifikat/>

- **WBA certifika – „Certificirani nastavnik za odrasle“.** Certifikat predstavlja prvi od dva kvalifikacijska nivoa za nastavnike za odrasle unutar okvira Austrijske akademije kontinuiranog obrazovanja (WBA). WBA je dio austrijskog partnerskog sistema obrazovanja odraslih Austrijskog saveznog instituta za obrazovanje odraslih. WBA propisuje standarde u obliku kurikuluma. Da bi se dobio certifikat, nastavnici za odrasle moraju dokazati da imaju propisane kompetencije i to može imati različite oblike. Nedostajuće kompetencije mogu se naknadno steći pohađanjem kurseva. Relevantno praktično iskustvo od bar 300 sati rada na obrazovanju odraslih također je preduslov za dobijanje certifikata.⁸
- **Diploma za predavanje u sektoru cjeloživotnog učenja (DTLLS).** Godine 2007. sticanje relevantnih, akreditovanih kvalifikacija propisano je zakonom u Engleskoj za nastavnike u javno finansiranom sektoru kontinuiranog obrazovanja. Od 2007. novi kandidati moraju završiti osnovni kurs od 30 sati u prvoj godini predavanja. Da bi dobili važeće DTLLS kvalifikacije, moraju u roku od pet godina završiti opsežan modularan program obuke, koji se može završiti za 1 do 2 godine unutar ustanove u kojoj rade. Preduslov je 150 sati predavanja godišnje i to čini sastavni element ovog programa obuke. Da bi se dobila akreditacija, DTLLS programi moraju poštovati „LLUK profesionalne standarde za nastavnike, profesore i edukatore u sektoru cjeloživotnog učenja“, koji navodi referentni okvir za kompetencije koje se moraju steći.⁹

c) Transnacionalni standardi kompetencija iz EU projekata

Treći stub koji predstavlja osnovu za *Curriculum globALE* jeste serija europskih studija i projekata koji su se bavili profilima kompetencija nastavnika za odrasle tokom posljednjih nekoliko godina. Dio tih projekata bavio se istraživačkim problemom određivanja (ključnih) kompetencija koje bi trebalo da se zahtijevaju od nastavnika za odrasle. Drugi projekti posvećeni su razvoju posebnih portfolio alata za nastavnike za odrasle pomoću kojih bi se bilježile postojeće kompetencije, određivale potrebe za daljim razvojem kompetencija i ciljano planiralo dalje profesionalno usavršavanje. Zbog njihovog transnacionalnog fokusa i cilja postavljanja standarda, ovi projekti i dobijeni profili kompetencija bili su od naročitog značaja za razvoj globalnog kurikuluma.

U obzir su uzeti sljedeće europske studije i modeli:

- **„A good adult educator in Europe¹⁰ (AGADE)“ (2004–2006).** Projekt s partnerima iz Estonije, Irske, Litvanije, Letonije, Norveške, Portugalije, Švedske i Mađarske razvio je minimalne standarde za nastavnike za odrasle u Europi, kao i kurikulum za obuke stvorene na toj osnovi. Standardi se odnose na četiri različite uloge jednog nastavnika za odrasle: nastavnik, vodič, podržavalac, trener.¹¹ Razvijeno je ukupno 16 kriterija koji su grupisani u one koji se odnose na pojedince i one koji se odnose na profesionalno područje.
- **Validation of informal and non-formal psycho-pedagogical competencies of adult educators¹² (VINEPAC) (2006–2008).** Projekt s partnerima iz Njemačke, Francuske, Malte, Rumunije i Španije razvio je alat za validaciju psiho-pedagoških kompetencija nastavnika (trenera) u obrazovanju odraslih. Također poznat kao „Validpack“, ovaj alat sadrži diferenciran model kompetencija, s grupama „znanje“, „trening/upravljanje“, „procjena i valorizacija učenja“, „motivacija i savetovanje“ i „lični i profesionalni razvoj“. U projektu koji se nadovezao na ovaj projekt¹³ instrument je trenutno u fazi testiranja i daljeg razvoja.
- **„Flexible professionalisation pathways for adult educators between the 6th and 7th level of EQF¹⁴ (Flexi-Path)“.** Projekt s partnerima iz Njemačke, Estonije, Velike Britanije, Italije, Rumunije, Švicarske i Španije razvio je alat za portfolio kompetencija za visokokvalifikovane nastavnike za odrasle. Ovaj instrument identifikuje kompetencije u tri područja (učenje – ljudi – praksa) relevantna za nastavnike za odrasle koji preuzimaju odgovornost za planiranje, upravljanje i vođenje izvan svog uobičajenog rada kao nastavnika.¹⁵ Instrument se bazira na Europskom okviru kvalifikacija (EQF).• **„Key competencies of adult learning professionals¹⁶ (2010)“.** Studija koju je širom EU proveo holandski institut *Research voor Beleid* usmjerena je na identifikaciju ključnih kompetencija za nastavnike za odrasle u Europi i ka stvaranju odgovarajućeg referentnog okvira „Ključnih kompetencija profesionalaca za učenje odraslih“. Referentni okvir pokriva cjelokupno profesionalno područje obrazovanja odraslih, uključujući sve moguće profesionalne

8 http://www.wba.or.at/studierende/kompetenzen_zertifikat.php

9 <http://collections.europarchive.org/tna/20110214161207/http://www.lluk.org/wp-content/uploads/2010/11/new-overarching-standards-for-ttt-in-lifelong-learning-sector.pdf>

10 „Dobar nastavnik za odrasle u Europi“ prim. prev.

11 http://www.vabaharidus.ee/public/files/LPIA_Agade_A4.pdf

12 „Validacija neformalnih i formalnih psiho-pedagoških kompetencija nastavnika za odrasle“

13 Capitalizing on Validpack: going Europe wide: www.capival.eu

14 „Fleksibilni putevi profesionalizacije za nastavnike za odrasle između 6. i 7. nivoa EQF-a“

15 <http://ec.europa.eu/education/more-information/doc/2010/keycomp.pdf>

16 Ključne kompetencije profesionalaca za učenje odraslih

uloge i funkcije. Unutar samog projekta nema razlika kada su u pitanju potpodručja obrazovanja odraslih ili individualne profesionalne uloge. U svakom slučaju, referentni okvir predstavlja početnu tačku za to.¹⁷

- **Qualified to teach (QF2Teach) (2009–2011).** Projekt je, zajedno s partnerima iz Njemačke, Velike Britanije, Italije, Holandije, Poljske, Rumunije, Švedske i Švicarske, u zemljama partnerima proveo Delfi studiju o tome koje kompetencije nastavnici u stručnom usavršavanju treba da imaju nezavisno od specifičnog konteksta njihovog posla. Pomoću rezultata ankete sastavljen je katalog od devet ključnih kompetencija. One su detaljno razvijene u obliku okvira kvalifikacija baziranog na EQF-u.¹⁸

2. Procedura za razvoj kurikuluma

Razvoj *Curriculumuma globALEa* izveden je u nekoliko koraka¹⁹:

- Postojeći programi obuke sistematski su analizirani u vezi s temom i sadržajem, naročito kada su u pitanju ciljani rezultati učenja i kompetencije. Cilj je bio da se isfiltriraju zajednički ključni elementi relevantni u svim obuhvaćenim zemljama i projektima.
- Na osnovu toga, identifikovana su preliminarna osnovna tematska područja ciljanog kurikuluma koja bi morala da se obrade u odvojenom modulu.
- Razvoj pojedinačnih modula, zajedno sa formulacijom ciljeva, kompetencija i tematskih područja učenja, izveden je zatim je kao proces u više koraka. Koraci individualnog razvoja više puta su upoređivani s prethodno pomenutim nacionalnim i europskim referentnim modelima. Na taj način se osigurava mogućnost da se kurikulum poveže s postojećim međunarodnim standardima.
- Kao dodatak poređenju s postojećim modelima, za vrijeme razvojne faze projektna je grupa od pojedinih kolega i stručnjaka dobila i povratnu informaciju o međuverzijama. Ta povratna informacija uzeta je u razmatranje u daljem razvoju kurikuluma. Tokom razvojnog procesa, struktura i koncept su mijenjani ili dorađivani nekoliko puta.
- Krajem 2012. godine na radionici sa stručnjacima iz područja nauke i prakse obrazovanja odraslih raspravljalo se o prvoj verziji cijelog kurikuluma i ona je odobrena. Na osnovu te rasprave, trenutna verzija je potom dorađivana na ekspertske radionici.
- Praktični test s prepravljenom verzijom kurikuluma bit će početkom 2013. proveden u nekima od zemalja partnera DVV Internationala. Različiti scenariji (kontekst, polaznici, način isporuke itd.) bit će dokumentovani i dostupni za buduću upotrebu.
- Povratne informacije i evaluacija rezultata iz praktičnog testa činit će osnovu za završnu prepravku i stvaranje konačne verzije *Curriculumuma globALEa* početkom 2014. godine.

17 <http://ec.europa.eu/education/more-information/doc/2010/keycomp.pdf>

18 <http://www.qf2teach.eu>

19 Ove vremenske odrednice predstavljaju planirani cilj na kraju 2012. i mogu se prilagođavati ako bude potrebno.

3. Specifičnosti projekta za razvoj kurikuluma

Iako navedena lista sadrži primjere međunarodnih projekata koji prelaze nacionalne granice, to ne bi trebalo sakriti činjenicu da većina dosadašnjih projekata i iskustava u vezi s obukama za nastavnike za odrasle ima nacionalni karakter. Predviđeni su za specifičan kulturni i društveni kontekst i iz takve osnove su i nastali. Shvatanje da se takvi projekti često fokusiraju na slične uloge i kompetencije dovelo je do serije projekata koji se pružaju izvan nacionalnih granica u Europi, kao što je slučaj s navedenim projektima. Ipak, na globalnom nivou, dosad nije bilo pokušaja koji bi se pružali preko svih kontinenata da se sastave profili zajedničkih kompetencija ili standardi kvalifikacija i da se razviju zajednički kurikulumi na ovoj osnovi. Iako je ovo dijelom zbog kompleksnosti koju nosi međunarodna saradnja, ponajviše se to može pripisati različitim shvatanjima obrazovanja odraslih i osoblju koje radi na ovom polju.

Priča o ovoj temi pokrenuta je više puta u međunarodnim profesionalnim krugovima, uključujući i CONFINTEA-u VI u Belemu. Iz globalne perspektive, profesionalne uloge nastavnika za odrasle pokrivaju zaista širok spektar. Postoje vrlo različita mišljenja o tome koje bi zadatke trebalo da obavlja nastavnik za odrasle i koje kvalifikacije su za to potrebne. U nekim zemljama, nastavnici za odrasle mogu jednostavno biti osobe čija je glavna kvalifikacija činjenica da znaju čitati i pisati, kombinovana sa sposobnošću da uče druge tim vještinama. Samo u nekoliko slučajeva zahtijeva se poseban oblik pripreme za obavljanje tog nastavničkog zadatka. U mnogim zemljama pružanje informacija posmatra se kao glavni zadatak nastavnika za odrasle, drugim riječima, vrlo slično tradicionalnom konceptu nastavnika. Kao kontrast tome, u nekim drugim zemljama može se sresti jasna promjena u ulozi nastavnika za odrasle prema funkcijama usmjerenja, podrške i omogućavanja. Trener, facilitator, moderator, savjetnik i vodič nazivi su uloga nastavnika za odrasle prema kojima je vidljiva ta promjena. Sve više susrećemo te nazive pored klasičnih termina kao što su trener (za odrasle) i nastavnik (za odrasle). Nekolicina ovih termina više naglašava funkciju pružanja informacija i kompetencija, sposobnosti i vještine koje treba postići. Drugi više naglašavaju funkcije podrške i omogućavanja kod nastavnika za odrasle u samorealizaciji i razvoju ličnosti polaznika.

Navedena promjena u fokusu od funkcije pružanja informacija ka funkciji omogućavanja ima posljedice po način na koji je obuka nastavnika za odrasle konceptualno osmišljena. Naprimjer, na južnoameričkom kontinentu primjećuje se snažan uticaj Paula Freirea. Svojim konceptom kritičke svijesti (*conscientização*) Freire je u Latinskoj Americi imao snažan uticaj na koncept nastavnika za odrasle, čijim se glavnim zadatkom smatra razvoj kritičkog razmišljanja (*reflexão crítica*) među učesnicima.

U mnogim zemljama u razvoju često se koristi termin *multiplikatori*. Ovaj termin govori mnogo više o organizaciji i strukturi obrazovanja odraslih nego o njegovom sadržaju i funkciji. Ovaj koncept može biti koristan jer se oslobađa povezanosti sa specifičnim sadržajima i uglavnom se fokusira na metode obrazovnog rada s odraslima.

Još jedna razlika nalazi se kod organizatora obrazovanja i u institucionalnim kontekstima obrazovanja odraslih. Uloga nastavnika za odrasle razlikuje se u zavisnosti od toga da li se radi u formalnom obrazovnom sistemu, u organizacijama kojima upravlja država ili u sektoru građanskog društva gdje nevladine organizacije osmišljavaju obrazovne programe.

Ovaj kurikulum nije baziran na jednom od pomenutih koncepata uloga, već ih pokriva kao cjelinu u smislu njihovih zajedničkih ključnih karakteristika. U praksi, jasno razdvajanje navedenih uloga nije uvijek moguće i rezultat je često mješavina tih uloga. Ovaj kurikulum odslikava tu tendenciju. Zajedničke ključne karakteristike različitih uloga nalaze se u suštinskim kompetencijama koje bi nastavnici za odrasle trebalo da posjeduju, bez obzira na kulturni, institucionalni ili tematski kontekst njihovog rada. Ovaj kurikulum izgrađen je na skupu osnovnih kompetencija. Detaljnim opisom tih kompetencija podrazumijeva se određena ideja o ulozi nastavnika za odrasle, tj. kurikulum postavlja standard.

S obzirom na vrlo različite okvirne uslove za obrazovanje odraslih u različitim zemljama i regionima, ovaj standard se svjesno odnosi samo na izlazne faktore – kompetencije koje treba razviti i koje u kurikulumu nisu detaljno definisane u kontekstualnom smislu. Kada je riječ o ulaznim faktorima, tj. specifičnom sadržaju i primjerima, kada se primjenjuje program obuke, kurikulum nudi dovoljno prostora za inkorporaciju lokalnih, kulturnih i drugih specifičnih detalja u cjelokupni koncept. Varijabilni dijelovi kurikuluma doprinose tome.

Kao i kod samog obrazovanja odraslih, uloga nastavnika za odrasle zavisi od konteksta i od ekonomskih aspekata, društvenih faktora i noviteta na obrazovnom polju. To, dakle, stvara određena ograničenja za kurikulum čiji je cilj da bude primijenjen u svim zemljama, na svim područjima i nastavnim oblastima. S druge strane, svijest o neophodnosti profesionalizacije obrazovanja odraslih sada postoji širom svijeta u toj mjeri da Belemski okvir za akciju, u svom poglavlju o kvalitetu obrazovanja odraslih, izričito traži „unapređenje obuke,

izgradnju kapaciteta, unapređenje uslova zaposlenja i profesionalizaciju nastavnika za odrasle, npr. putem uspostavljanja partnerstava s višim obrazovnim institucijama, nastavničkim udruženjima i organizacijama građanskog društva²⁰. Ove globalne tendencije, kao i postojeći programi i posvećenost različitih aktera i organizacija poboljšanju kvaliteta obrazovanja odraslih putem profesionalizacije na ovom polju, formiraju osnovu za pokretanje ovog projekta razvoja globalnog kurikuluma. *Curriculum globALE* teži ka cilju podrške profesionalizaciji obrazovanja odraslih detaljnim opisom ključnih kompetencija kao referentnog okvira za kvalifikacije nastavnika za odrasle nezavisno od njihovog specifičnog polja rada. On je globalan ne samo u geografskom smislu već i u smislu da obuhvata trenere u stručnom obrazovanju, kao i nastavnike koji rade na opismenjanju, nastavnike koji rade u državnim školama i angažovane aktiviste uključene u društvene pokrete koji rade i u području obrazovanja.

4. Okvir *Curriculum globALEa*

Curriculum globALE prati pristup zasnovan na ljudskim pravima (HRBA)²¹ u razvoju saradnje: „U HRBA pristupu, ljudska prava određuju vezu između pojedinaca i grupa s legitimnim zahtjevima (nosioca prava) s jedne strane i državnih i nedržavnih aktera s povezanim obavezama (nosiocima obaveza) sa druge strane. On identifikuje nosioce prava (i njihova zvanična prava) i odgovarajuće nosioce obaveza (i njihove obaveze) i radi na jačanju mogućnosti nosilaca prava da ostvare svoja prava i nosilaca obaveza da ispune svoje obaveze.”²² To podrazumijeva da obrazovanje nije usluga koja se nudi u zavisnosti od raspoloživosti, već je u pitanju garantovano pravo koje „nosioci obaveza“ moraju omogućiti.

Obrazovanje odraslih opisano je kao osnovno pravo u mnogo prilika, naročito unutar okvira Obrazovanja za sve (EFA)²³ i dio je međunarodnog sporazuma o ekonomskim, društvenim i kulturnim pravima²⁴:

„13(d) Osnovno obrazovanje će se podsticati ili pojačati koliko god je to moguće za one osobe koje nemaju ili nisu dovršile svoje osnovno obrazovanje.“

U suštini, obrazovanje odraslih jedan je od preduslova za ostvarenje prava na samorealizaciju i za realizaciju punih ličnih potencijala. U okviru *Curriculum globALEa*, ova pretpostavka povezana je s konceptom kvaliteta.

5. Kvalitet obrazovanja

Da bi se osiguralo pravo na obrazovanje odraslih, tri grupe imaju različite odgovornosti:

Uloga države i građanskog društva

Kvalitet u sistematskom shvatanju obuhvata sve elemente u procesu učenja i naglašava vitalnu važnost kvalifikovanih facilitatora u procesima učenja. Kako bi ispunila svoju obavezu da osigura pravo na obrazovanje, država, zajedno s građanskim društvom, mora stvoriti odgovarajuće sisteme kojima će omogućiti pojedincima da se uključe u cjeloživotno učenje. Na srednjem nivou, kvalifikovano osoblje mora se obučiti i dobiti odgovarajuće radne uslove, uključujući i primanje prihvatljive naknade. Na lokalnom nivou, ustanove za obrazovanje odraslih moraju biti pristupačne i opremljene u skladu s potrebama polaznika. Ukratko, država i građansko društvo obezbjeđuju pozitivnu sredinu za podsticanje cjeloživotnog učenja za sve.

Uloga nastavnika za odrasle

Prvi zaključak Ujedinjenih nacija zasnovan na HRBA jeste: „Ljudi se prepoznaju kao ključni akteri u svom sopstvenom razvoju, a ne pasivni primaoci robe i usluga.“ Kao posljedica toga, nastavnici za odrasle nastojat će da omogućе učesnicima da preuzmu kontrolu nad sopstvenim interesima i dosegnu ono čemu teže. Koristeći svoje profesionalno znanje, oni će omogućiti učesnicima da preuzmu aktivnu ulogu u procesu učenja i, u zavisnosti od datih okolnosti, podržavat će ih dok se suočavaju s izazovima.

20 http://www.unesco.org/fileadmin/MULTIMEDIA/INSTITUTES/UIIL/confintea/pdf/working_documents/Bel%C3%A9m%20Framework_Final.pdf

21 Human Rights-Based Approach

22 The Human Rights Based Approach to Development Cooperation Towards a Common Understanding Among UN Agencies ((2004))http://www.undg.org/archive_docs/6959-The_Human_Rights_Based_Approach_to_Development_Cooperation_Towards_a_Common_Understanding_among_UN.pdf

23 Education for All

24 International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights

Uloga polaznika²⁵

Obrazovanje nije proizvod koji se konzumira, već proces čiji se dio postaje. Čak i ako je obezbijeđena pozitivna sredina, čin učenja obavljaju polaznici, dakle oni dijele odgovornost za uspješan rezultat učenja. Ovo uključuje stavove, kompetencije i odnos prema učenju i ponašanje u samom procesu. Učešće je dvosmjerni proces koji će funkcionisati samo ako se iskoristi prilika da se to uradi.

Za učesnike ovo uključuje pravo i mogućnost da pokrenu oblike samoorganizovanog učenja, poput kružoka za učenje, ako je to potrebno.

Ove tri uloge upotpunjavaju jedna drugu da bi omogućile cjelovito učenje odraslih, njihove potrebe, očekivanja i iskustva koja treba da se razmijene među uključenim stranama, da bi se omogućilo da sistem cjeloživotnog učenja zaživi. *Curriculum globALE* nastoji da podrži nastavnike za odrasle u ispunjenju njihove uloge u najvećoj mogućoj mjeri.

6. Principi *Curriculum globALEa* – usmjeren na kompetencije, na aktivnost, na polaznike i na održivost

Usmjeren na kompetencije

Kao što je navedeno, *Curriculum globALE* građen je na principu usmjerenosti na kompetencije. Samim tim se povezuje s tendencijama koje su dugo prisutne na polju obrazovanja, time što cilja da bude usmjeren na ishode učenja, u skladu s orijentacijom savremene obrazovne politike. Debata u vezi s profesionalizacijom i kvalitetom u stručnom usavršavanju također se sve više zasniva na ovoj logici.

Kompetencija je kompleksan koncept. Ovo je zajednički faktor u svim trenutnim definicijama termina kompetencije. Definicija OECD-a iz 2005. ovako sumira kompetenciju:

„Kompetencija je više od pukog znanja i vještina. Ona uključuje sposobnost rješavanja složenih zahtjeva, oslanjanje na psiho-socijalne resurse i njihovo korištenje (uključujući vještine i stavove) u određenom kontekstu.“ (OECD 2005).

U skladu s tim, kompetencije obuhvataju određeni broj individualnih elemenata (znanje, vještine, pogledi itd.) kao i sposobnosti da se oni povežu i primijene u skladu s određenom situacijom. Kompetencija u ovom smislu odnosi se na sposobnost da se djeluje u određenim kontekstima – npr. profesionalnom kontekstu nastavnika za odrasle.

Curriculum globALE usmjeren je na takvu sposobnost djelovanja, uzimajući u obzir prethodno pomenute elemente kompetencije u kurikulumu.

Kurikulum obezbjeđuje i razvoj kognitivnih sposobnosti i vještina, kao i sposobnosti za samoispitivanje, proučavanje svojih pogleda i vrijednosti, i rad na motivacijskim i emotivnim aspektima. Drugi ključni element kada je u pitanju osnovna svrha kurikuluma jeste razumijevanje šireg društvenog konteksta koji znatno oblikuje osnovne uslove za delovanje svakog nastavnika za odrasle. Ovo uključuje ne samo političke i zakonske okvire zemlje ili područja već i povezane preovlađujuće koncepte i poglede na obrazovanje odraslih, uključujući neiskazane, latentne poglede. Nerazumijevanje i predrasude koje postoje u društvu i kulturi kada su u pitanju učenje i obrazovanje odraslih predstavljaju faktor iz okruženja koji utiče na postupke nastavnika za odrasle. Svjesno razmišljanje o ovom aspektu, dakle, čini sastavni dio osnovnih vještina i kompetencija profesionalnih nastavnika za odrasle.

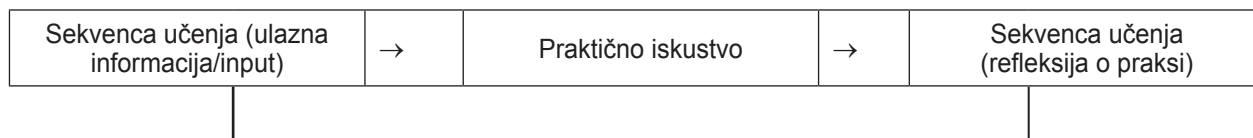
Usmjeren na aktivnost

Curriculum globALE obuhvata ne samo profesionalne već i lične i društvene vještine. Primjena znanja povezana je s načinom na koji nastavnici za odrasle rade s pojedinim polaznicima ili grupama polaznika. Također je povezana sa sposobnošću za cjeloživotno učenje. Kurikulum predstavlja mješavinu teorije i prakse. Otkrića naučnih teorija koje se odnose na proces učenja odraslih predstavljaju osnovu i važan su preduslov za praktične primjene i vježbe, kao i za refleksiju i razvoj s tendencijom uspostavljanja prakse refleksije. Imajući u vidu primjenu kurikuluma, povezivanje faza usvajanja teorijskog znanja s fazama praktičnih vježbi, isprobavanje i primjena neophodni su preduslovi.

²⁵ Englesko „participant“, njemačko „Teilnehmer“ prevedeno je dvojako: kao „polaznik“ kada je riječ o najužem značenju – oni koji će pohađati program *Curriculum GlobALE* ili oni koji pohađaju neki konkretan oblik obrazovanja odraslih, kao „učesnik“ u nekim šire definisanim oblicima obrazovanja ili kada uključuju šire definisane grupe koje učestvuju u procesu. I izraz „learner“ preveden je najčešće kao „polaznik“, jer „učenik“ u bosanskom/hrvatskom /srpskom jeziku ima snažnu konotaciju vezanu za školu i obrazovanje u dječijem uzrastu – prim. K. P.

Samo putem ovog oblika izlaganja bit će moguće ispuniti predušlove za nastavnika za odrasle koji je kompetentan i ponaša se profesionalno.

Idealan oblik primjene kurikuluma uključivao bi pravu profesionalnu praksu kao sastavni element. To bi zahtijevalo podjelu na sekvence učenja tokom dužeg perioda, s praktičnim fazama za polaznike između sekvenci učenja, tj. podijeljenih po modelu: ulazna informacija – praktično iskustvo – razmišljanja o praksi:

Kao rezultat toga, sljedeća faza ulazne informacije mogla bi da se nadogradi rezultatima refleksije o praksi, stvarajući tip procesa kružnog unapređivanja, kao što je prikazano strelicama u dijagramu.

Između modula, od polaznika se očekuje da primijene svoje novostečene uvide u osmišljavanju i implementaciji sesija učenja za odrasle (pogledati B.9). Trebalo bi ih podržati mentorstvom i ohrabrivati da zajedno razmišljaju o svojoj nastavničkoj praksi.

Usmjeren na polaznike

Usmjerenost na polaznike je središnji princip obrazovanja odraslih na kojem se zasniva i *Curriculum globALE*. Kurikulum omogućava mnogo slobode u vezi s praktičnim oblikom implementacije. Ovo se može koristiti da bi se sadržaj i metode prilagodili uslovima i potrebama učesnika, a primjenjuje se već kod modula koji čine obavezno jezgro. Još veće mogućnosti za fleksibilnost i individualno prilagođavanje ponuđene su varijabilnim dijelovima kurikuluma, koji mogu slobodno da se osmišljavaju u skladu s lokalnim potrebama, specifičnim za postizanje određenog cilja.

Orijentacija na polaznike također uključuje sljedeće aspekte: relevantnost za polaznike i vezu s realnošću sadržaja za učenje i metodom, razmatranje njihovog iskustva i postojećeg znanja, kao i veze između nastavnika i polaznika zasnovane na principima jednakosti i međusobnog poštovanja.

Za vrijeme perioda implementacije ovi principi zahtijevaju, između ostalog, konstruktivnu i motivirajuću komunikaciju, fleksibilnu organizaciju kursa i razne metode koje mogu uzeti u obzir različite potrebe i zahtjeve.

Održivost učenja

Obrazovanje i učenje odraslih trebali bi unaprijediti sposobnost učesnika da uspješno uče, tako da rezultati učenja duže traju i stvore osnovu za buduće učenje. Dakle, obrazovanje odraslih ima za zadatak ne samo da podučava sadržaj već i da pomaže polaznicima da razviju metaspoznavanje (sposobnost da se razmišlja o sopstvenom procesu učenja) i da im se predstave alati i tehnike neophodni za pomaganje u procesu samooorganizovanog učenja. Važan zadatak jeste da se poveća motivacija za stalno učenje, u kombinaciji s vještinama identifikacije, refleksije o sopstvenom procesu učenja i njegovom unapređivanju. To je također predušlov za sposobnost uspješnog primjenjivanja znanja i kompetencija u različitim situacijama i njihovog kombinovanja s novim znanjima i kompetencijama.

Učenje o tome kako učiti vještine i kako uspješno učiti neophodno je da bi se odrastao polaznik pretvorio u pojedinca koji je spreman i motivisan da cijelog života uči.²⁶

7. Transverzalna pitanja

Postoji nekoliko tema i principa koji bi mogli biti predmet fakultativnih modula, ali budući da su važeći na globalnom nivou, kao što je istaknuto u mnogim međunarodnim dokumentima, uključujući Belemski okvir za akciju, trebalo bi da se smatraju transverzalnim pitanjima (naprimjer kao dio društvene uloge nastavnika za odrasle, kao dio materijala za učenje, kao tema za grupne rasprave ili neke druge metode itd.). Ove teme/principi su:

- **Rodno osjetljiv pristup** u obrazovanju i učenju odraslih, koji bi trebalo da omogući učesnicima da uključie rodnu ravnopravnost i ključne elemente upravljanja različitostima u svoju obrazovnu praksu. Obuka bi

²⁶ *Lifelong learner* - u daljem tekstu: cjeloživotni učenik – prim. K. P.

trebalo da povećava rodnu svijest, kulturnu osjetljivost i otvorenost za različitost, kao i sposobnost rodno osjetljivog rada. Participacija, inkluzija i pravičnost, jačanje žena i drugih ranjivih grupa – to su stvari koje su ključne za profil jednog nastavnika za odrasle.

- **Održivi razvoj i klimatske promjene** tretiraju se u kontekstu ljudskih prava, naročito prava budućih generacija i odgovornosti prema njima i prema životnoj sredini. Kao što to ističe Azijsko-južnopacifičko udruženje za osnovno i obrazovanje odraslih²⁷ (ASPBAE): „Obrazovanje za održivi razvoj je širi okvir obrazovanja koji traži integraciju vrijednosti, principa i praksi razvoja koje se tiču društvenih, ekonomskih, kulturnih i problema zaštite okoline s kojima se ljudi susreću u 21. stoljeću”.²⁸
- Kao što je navedeno u Belemskom okviru za akciju, obrazovanje i učenje odraslih trebalo bi da doprinese **održivom razvoju, miru i demokratiji**. Dakle, implementacija kurikuluma zasniva se na vrijednostima emancipacije, humanizma i demokratije, razvijanju sposobnosti učesnika da rade na demokratski način, otvorenog uma, otvorenog razumijevanja drugih kultura i s razumijevanjem drugog i drugačijeg. Vizija „svijeta u kojem je nasilni konflikt zamijenjen dijalogom i kulturom mira zasnovanom na pravdi“ – kao što je opisano u Hamburškoj deklaraciji o učenju odraslih/CONFINTEA V²⁹ – zahtijeva stvaranje takve atmosfere za vrijeme obuke i sposobnost da se učesnici inspirišu da rade na sličan način za vrijeme svoje prakse u obrazovanju odraslih.

8. Ključne karakteristike i varijabilni elementi

Globalni kurikulum za učenje i obrazovanje odraslih koji se može koristiti širom svijeta i prevazilaziti sve granice možda se čini kao nemoguć zadatak zbog ogromnih razlika između različitih društvenih i kulturnih konteksta. Ipak, začetnici kurikuluma vjeruju da je uloga nastavnika za odrasle, onako kako je zamišljena u *Curriculumu globALEu*, zasnovana na ključnim vrijednostima i principima koji važe u cijelom svijetu. Iz perspektive *Curriculumu globALEa*, faktori koji su zajednički za nastavnike za odrasle širom svijeta su:

- zadatak podrške procesu učenja odraslih
- zadatak promovisanja emancipacije i samoopredjeljenja odraslih polaznika
- prepoznavanje polaznika kao „odraslih“ osoba, dakle zrelih i odgovornih osoba koje odlučno određuju (zajedno s nastavnikom) sopstveni proces učenja.

Za *Curriculum globALE* ovi principi čine nezamjenjivu osnovu. Štaviše, kurikulum nudi dovoljan obim varijacija, što omogućava da se odgovori na različite potrebe pojedinačnih slučajeva. Postojeća raznovrsnost kultura i običaja kao i uslovi društvenog, političkog i ekonomskog okvira prepoznati su u konceptu *Curriculumu globALEa* i na prikladan način uzeti u obzir. Ovo je dijelom zahvaljujući obimu slobode za prilagođavanje *unutar* pet ključnih modula, a naročito u varijabilnom dijelu kurikuluma, koji će biti u potpunosti slobodno osmišljen i činit će 30 posto ukupnog kurikuluma (pogledati sljedeće poglavlje).

Varijabilnost i sloboda prilagođavanja mogu se odnositi na vrlo različite aspekte:

- Regionalno-geografski aspekt, koji omogućava da se izraze lokalno specifične potrebe. Ono što čini lokalnu sredinu posebnom – bilo da je u pitanju specifičan običaj, teme značajne za lokalnu zajednicu ili posebni koncepti koji su važniji u pojedinim regionima ili zemljama, ili na pojedinim kontinentima – sve ovo se može uzeti u obzir.
- Aspekti koji su specifični za ciljnu grupu (ovdje se ciljna grupa odnosi na odrasle s kojima rade polaznici kursa u svojoj funkciji nastavnika za odrasle, bilo trenutno ili u nekom kasnijem trenutku): u zavisnosti od toga koje preduoslove i karakteristike (spol, godine, obrazovanje, profesionalno iskustvo, nacionalnost, invaliditeti itd.) ispoljavaju relevantne, lokalno specifične grupe ili kojim specifičnim interesima i ciljevima teže svojim učešćem u obrazovnom programu (pismenost, osnaživanje itd.) i iz ovog razloga ključna područja mogu ciljano da se kreiraju u varijabilnom dijelu kurikuluma.
- Tematsko područje i aspekti specifični za predmet: oni nude širok spektar mogućih načina za elaboraciju kurikuluma na konkretan način – od toga da se neko posebno područje stavi u fokus, npr. osnovno obrazovanje ili različite grane stručnog obrazovanja, pa sve do klasičnih seminara u tradiciji općeg, *liberalnog obrazovanja*. Ako je potrebno, ovo se može kombinovati s aspektima znanja specifičnog za određeno zanimanje, kao i s elementima didaktičke prirode relevantnim za neku posebnu oblast (npr. lingvistička didaktika, pismenost i slično).
- Upravljački zadaci u obrazovanju odraslih: ključna komponenta *Curriculumu globALEa* fokusira se na nastavnički posao koji se obavlja u direktnom kontaktu s polaznicima. Zadaci organizacije, planiranja i

27 Asia South Pacific Association for Basic and Adult Education

28 <http://www.aspbae.org/node/46>

29 <http://www.unesco.org/education/uie/confintea/declaeng.htm>

koordinacije pokriveni su samo do te mjere u kojoj su direktno neophodni za pripremu i izvođenje takvog nastavničkog posla. Moguće je i da se različiti dijelovi kurikuluma koriste da se pokrije širi spektar zadataka nastavnika za odrasle tako što će se u središte pažnje staviti planiranje, organizacija i zadaci u vezi s rukovođenjem koji su u vezi s institucijom ili programskim nivoom.

- Aspekti specifični za situaciju: dalje mogućnosti mogu da proističu iz specifičnih situacija – određeni projekt koji zahtijeva određeni profil nastavnika; krizna situacija, naprimjer na politički kriznom području, gdje su potrebni ljudi koji mogu ciljano vršiti obrazovne programe intervencije.
- Aspekti specifični za regulativu: u nekim slučajevima, standardi kvalifikacija za nastavnike za odrasle mogu biti definisani bilo državnim zakonodavstvom bilo putem odredbi na nivou obrazovnih ustanova. Varijabilni dio kurikuluma može se koristiti za prilagođavanje postojećim standardima kvalifikacija.

Trideset posto, koliko je pripisano varijabilnom dijelu kurikuluma, predstavlja preporučeni postotak. To se također može prilagoditi da bi se ispunili uslovi specifični za određenu zemlju. Naprimjer, zbog postojećeg standarda može se pokazati svrsishodnim da se doda veći broj varijabilnih dijelova. U drugim slučajevima je moguće uzeti u obzir postojeće iskustvo i kompetencije učesnika i bodove priključiti bodovima za ukupni kurikulum. U takvim slučajevima, postotak strukturiranog poučavanja, tj. modula koje treba završiti u varijabilnom dijelu kurikuluma, može se smanjiti u dogovarajućoj mjeri.

Ni u kom slučaju ne bi trebalo čisto mehanički kombinovati ključni dio kurikuluma s promjenljivim dijelovima. Umjesto toga, dijelovi treba da budu povezani jedan s drugim. Promjenljivi dijelovi mogu služiti da bi se unaprijedile ili proširile kompetencije stečene u osnovnom dijelu kurikuluma. Također mogu biti posvećene primjeni i refleksiji o sadržaju koji je obrađen u osnovnom dijelu kurikuluma. Promjenljivi dijelovi mogli bi se fokusirati na analizu primjera ili obrađivati specijalizovane metode i posebne aspekte primjene. Rezultat ovoga je širok dijapazon mogućnosti za prilagođavanje *Curriculuma globALEa* specifičnom kontekstu primjene, bilo da je u pitanju zemlja, region, ciljna grupa bilo situacija ili područje, ukratko: da se uspostavi prilagođena obuka za različite ciljne grupe. Iznad svega, preporučeni koncept, tj. situacija u kojoj polaznici provode sopstvenu edukacijsku praksu i imaju neke dijelove individualne nastave, dobra je prilika da se izađe ususret geografsko-kulturnim različitostima, najrazličitijim potrebama i raznovrsnoj prirodi obrazovanja za odrasle u cjelini.

9. Pregled *Curriculuma globALEa*

Cijelom kurikulumu dodijeljeno je 25 ECTS kredita³⁰, što odgovara obimu od približno 660 časova rada za polaznike. Ovih 660 časova raspoređuje se po a) tematskim jedinicama i b) različitim organizacijskim oblicima učenja.

Kada su u pitanju **tematske jedinice**, *Curriculum globALE* obuhvata:

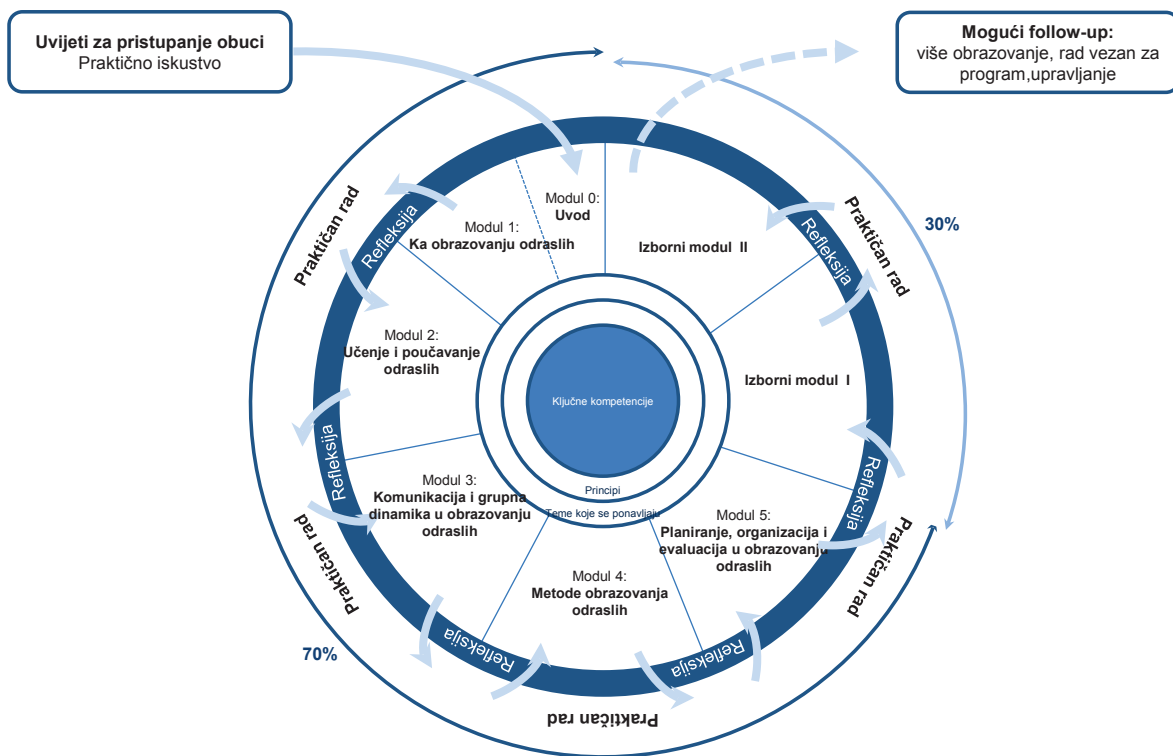
- jedan neobavezni uvodni modul
- pet tematskih osnovnih modula
- 1 do 3 (u zavisnosti od veličine) izbornih modula

Kada su u pitanju **oblici učenja**, *Curriculum globALE* obuhvata:

- sekvence nastave unutar svakog modula
- individualno samostalno učenje polaznika unutar svakog modula
- praćeni praktični rad – polaznici primjenjuju i razmišljaju o onome što su naučili u stvarnim radnim uslovima; treneri pružaju mentorstvo i usmjeravanje.

Gledajući **tematske jedinice**, odnos između pet ključnih modula s jedne strane i izbornih modula s druge strane je 70 : 30, što znači oko 462 sata vremena koje polaznici provode na učenju odnosi se na sadržaj u vezi s pet tematskih ključnih modula, dok je oko 198 sati posvećeno individualno izabranim temama i predmetima u vezi s izbornim modulima (pogledati grafikon ispod).

³⁰ Po „Evropskom sistemu transfera i akumulacije poena“, ovo je jednako 12–15 ECTS poena (1 ECTS poen jednak je 25 do 30 „časova rada“ za polaznike).

Posmatrajući **oblike učenja**, odnos između sekvenci nastave i individualnog samostalnog učenja polaznika s jedne strane i praćenog praktičnog rada s druge strane je 60 : 40, što znači da polaznici provedu oko 396 sati učestvujući u radu u učionicama i individualnom čitanju i vježbama, a oko 264 sata provedu primjenjujući naučeno u stvarnim radnim uslovima i u refleksiji o toj praksi uz podršku trenera koji ih usmjerava i ima ulogu mentora za vrijeme tog procesa.

Kao što se može vidjeti iz ovog rasporeda, **praćeni praktični rad** je od ogromne važnosti unutar Curricula globALEa. Praćeni praktični rad može, naprimjer, da ima sljedeće oblike:

- Iskustvo s obuke koristi se za primjenu teorije u stvarnom životu i za daljnji razvoj i jačanje kompetencija.
- Refleksije u „zajednicama prakse“, međusobne opservacije, *job-shadowing* i povratna informacija o obuci daju neophodni objektivni pogled radi prepoznavanja snage i slabosti pojedinačnog stila treninga.
- Mentorski rad i usmjeravanje od strane trenera koji implementiraju *Curriculum globALE* pomažu da se riješe izazovi u *praksi* obrazovanja odraslih i da se stekne korist od znanja iskusnih kolega.
- Priprema, planiranje i naknadna analiza obuke neophodan su preduslov za profesionalni rad trenera i za stalno unapređivanje kvaliteta obrazovanja.

Distribucija praćenog praktičnog rada između **različitih tematskih modula** nije konačno određena. Držeći se određenih pravila, polaznici mogu ovdje da biraju svoje prioritete. Jedina obavezujuća pravila su sljedeća:

- 200 sati pratećeg praktičnog rada treba da se izvrši u kontekstu pet ključnih modula, a 50 sati u kontekstu izbornih modula.
- Za svaki modul, maksimum od 3 ECTS (tj. 75 do 90 sati) praćenog praktičnog rada bit će akreditovani za *Curriculum globALE*. Ovo pravilo je tu da osigura dovoljno širok tematski opseg koji pokriva praktični rad i da spriječi da se čitav rad posveti samo jednoj temi.

Uz to, postoji mogućnost za polaznike s prethodnim radnim iskustvom nastavnika za odrasle da dobiju 1 ECTS (25 do 30 sati) tog iskustva koji će se akreditovati u okviru ukupnog zahtijevanog obima od 264 sata praktičnog rada.

Pregled distribucije sati i kreditnih poena u različitim tematskim jedinicama i oblicima učenja dat je u sljedećoj tabeli.

Detaljni vremenski okvir:

Ime modula	Glavni sadržaj (zaglavlje)	Obim	ECTS poeni
Preliminarno iskustvo obuke		25 sati	(1) ³¹
Modul 0: Uvod	<ul style="list-style-type: none"> • Informacije o <i>Curriculumu globALEu</i> • Informacije o obuci • Informacije o instituciji koja vrši obuku • Informacije o polaznicima i očekivanja od njih • <i>Curriculum GlobALE</i> - očekivanja od polaznika 	Nije navedeno	Nisu dodijeljeni poeni
Modul 1: Ka obrazovanju odraslih	<ul style="list-style-type: none"> • Razumijevanje različitosti u obrazovanju odraslih • Obrazovanje odraslih u nacionalnom i globalnom kontekstu • Obrazovanje odraslih kao profesija i uloga nastavnika za odrasle u smislu <i>Curriculumu globALEa</i> 	32 sata predavanja (>>4 sata) 32 sata samostalnog učenja	2
Praktične primjene i vježbe			(do 3) ²⁹
Modul 2: Učenje i poučavanje odraslih	<ul style="list-style-type: none"> • Teorije i razlozi učenja • Didaktička aktivnosti u obrazovanju odraslih • Vrste znanja • Učenje odraslih 	24 sata predavanja (>>3 dana) 36 sati samostalnih studija	2
Praktične primjene i vježbe			(do 3) ²⁹
Modul 3: Komunikacija i grupna dinamika u obrazovanju odraslih	<ul style="list-style-type: none"> • Komunikacija u obrazovanju odraslih • Grupna dinamika u obrazovanju odraslih 	32 sata predavanja (=4 dana) 32 sata samostalnih studija	2
Praktične primjene i vježbe			(do 3) ²⁹
Modul 4: Metoda obrazovanja odraslih	<ul style="list-style-type: none"> • Integracija metoda u predavanjima • Pregled metoda 	25 sati predavanja (≈3 dana) Polaznici samostalno pripremaju, izvode i promišljaju o bar 3 sesije	1
Praktične primjene i vježbe 100 sati			4
Modul 5: Planiranje, organizacija i evaluacija u obrazovanju odraslih	<ul style="list-style-type: none"> • Faze profesionalnog ciklusa aktivnosti nastavnika za odrasle • Potrebe ocjenjivanja • Planiranje • Organizacija • Evaluacija • Osiguranje kvaliteta 	32 sata predavanja (=4 dana) 45 sati samostalnog učenja	3
Praktične primjene i vježbe			(do 3) ²⁹
Konačna ocjena (koncept treninga i praktična primjena)			
<u>Obavezni moduli</u>		145 sati predavanja 145 sati samostalnog učenja 290 sati ukupno	10 ECTS poena
		200 sati praktične primjene	8 ECTS poena
<u>Izborni moduli</u>		120 sati predavanja ili samostalnog učenja	5 ECTS poena
		50 sati praktične primjene	2 ECTS poena
Ukupno:		660 sati	25 ECTS poena

1-maksimum 2 godine

31 Kada završe *Curriculumu globALE*, polaznici treba da imaju najmanje 200 sati praktične primjene. Do 25 sati može da se odbije ako polaznici imaju prethodno iskustvo u nastavi. Preostalih 175 sati praktičnog iskustva mogu da se rasporede onako kako polaznici i treneri smatraju da treba.

Module treba posmatrati kao nezavisne jedinice. Ipak, postoji mnogo tematskih veza i vezivnih elemenata koje bi trebalo primijetiti i uzeti u obzir prilikom primjene kurikulumu.

Ovo se odnosi naročito na vezu između modula „Učenje i poučavanje odraslih“ i „Metode obrazovanja odraslih“. Modul s metodama nadograđuje modul „Učenje i poučavanje odraslih“ čiji je cilj razumijevanje osnovnih didaktičkih principa. Dok je fokus u modulu „Učenje i poučavanje odraslih“ na teorijskim principima koje treba ilustrovati i o njima razmišljati uz pomoć određenih pojedinačnih primjera (metoda), obrnuto važi i za modul „Metode obrazovanja odraslih“: modul služi za uspostavljanje širokog repertoara metoda za različite praktične ciljeve unutar didaktičkih akcija nastavnika. Ovo ne znači da modul treba u potpunosti biti posvećen samo predstavljanju i isprobavanju metoda. Upravo suprotno, izričito se zahtijeva refleksija o istraženim metodama i njihovo povezivanje s prethodno naučenim teorijskim principima. Moduli „Učenje i poučavanje odraslih“ i „Metode obrazovanja odraslih“, dakle, ni na koji način ne predstavljaju striktno odvajanje teorije i prakse u dvije različite jedinice, već umjesto toga kreiraju različita ciljna područja unutar odnosa teorije i prakse koji uvijek treba da se posmatra kao jedinstven.

Da bi bili sigurni da su neophodne vještine stečene, polaznici moraju da pokažu:

- a) sposobnost da osmisle kurs po svom izboru u skladu s potrebama i zahtjevima polaznika s kojima rade
- b) sposobnost da izvedu neki oblik obrazovnog rada ili edukacijsku sekvencu u skladu s principima grupne dinamike, psihologije poučavanja odraslih itd.

Obje sposobnosti mogu procijeniti treneri koji su zaduženi za implementaciju *Curriculuma globALEa* tako što će proći kroz plan treninga i druge dokumente i posmatrati sekvencu koju implementira polaznik.

10. Preduslovi i procedure za implementaciju *Curriculuma globALEa*

Polaznici

Ne postoje isključivi kriteriji podobnosti za polaznike. Ipak, budući da kurikulum snažno naglašava neophodnost primjene i refleksije o praktičnom radu, oni moraju imati mogućnost da primijene svoje stečene kompetencije u stvarnim situacijama. U idealnom slučaju, polaznici bi već trebalo da rade kao nastavnici u obrazovanju odraslih kada započnu program osposobljavanja. U svakom slučaju, neophodno je da imaju priliku započeti takav posao za vrijeme programa obuke.

Planirano je, za vrijeme faze testiranja *Curriculuma globALEa*, da se integriše priznavanje prethodnog znanja u dizajn kursa. Iskustva VINEPAC-a (pogledati B.1 i Aneks 1) bit će korišćena kao početna tačka za dalji razvoj.

Treneri

Zahtjevi od pojedinaca koji primjenjuju kurikulum u planiranju i nastavi (instruktori, treneri itd.) nisu formalno definisani. Ipak, velika količina znanja o obrazovanju odraslih i ličnog iskustva u radu u obrazovanju odraslih od suštinske je važnosti kao minimalni zahtjev. Kada su u pitanju pojedinačni elementi, stručnjaci iz date oblasti (npr. psihologije ili jezika) bez prethodnog iskustva u obrazovanju odraslih mogu se razmatrati, ali trebalo bi da budu uključeni u tim sa iskusnim trenerima da bi se osigurao kvalitetan program.

*Organizatori i izvođači treninga*³²

Institucije koje implementiraju *Curriculum globALE* moraju posjedovati neophodan profesionalni profil (u smislu znanja, veze s trenerom i učesnicima, kao i infrastrukture) da za polaznike *Curriculuma globALEa* omoguće kvalitetnu sredinu za učenje. Budući da jedna organizacija često neće biti sama u stanju da ponudi sve elemente koje pokriva kurikulum, zajednički pristupi neće samo unaprijediti trening već i poticati umrežavanje i razmjenu znanja u obrazovanju odraslih.

³² U radu se gotovo sinonimno upotrebljavaju termini „trening“ i „kurs“, a u širem značenju „obrazovni program“ kao organizacioni oblik, a ne samo sadržinska odrednica, jer detaljnije bavljenje razlikama među njima nisu ključne za ovaj kurikulum. Za uže organizacione jedinice u okviru treninga ili kursa korišćeni su izrazi obrazovna „sesija“ ili „sekvencu“, dok je namjerno izbjegavan izraz „lekcija“ – prim K. P.

Donijeta je svjesna odluka da se ovaj aspekt ne uredi u detalje kako bi se izbjegla mogućnost neuspješne implementacije kurikuluma zbog formalnih zahtjeva, koje je u nekim dijelovima svijeta nemoguće ispuniti zbog nedostatka odgovarajućih struktura.

Procedura – kako implementirati

Kada se *Curriculum globALE* uvodi, on treba da se prilagodi specifičnom institucionalnom i profesionalnom kontekstu kao podrška razvoju sistema obrazovanja odraslih. To podrazumijeva i da *Curriculum globALE* ne može postojati kao potpuno nezavisno, autarkično rješenje, već se mora ugraditi u već postojeći kontekst.

Budući da su iskustva s praktičnom implementacijom do sada ograničena, uopćeno gledano, preporuke su da se:

- lokalni primijenjeni *Curriculum Globale* poveže s već postojećim programima treninga
- uključe sve moguće zainteresovane strane
- *Curriculum globALE* uskladi s državnom politikom i lokalnim zahtjevima
- sarađuje na nivou regiona u procesu implementacije.

Prije prilagođavanja *Curriculum globALEa* lokalnom kontekstu, preporučuje se identifikacija već postojećih kurseva i koncepata; time treba da se obuhvate i važne zainteresovane strane. U pitanju su obično:

Vlada: ministarstvo obrazovanja, ministarstvo rada i/ili privrede, ministarstvo socijalne politike i porodice.

Međunarodne institucije: UNESCO, Sector Coordination Group on Education, Global Campaign for Education, odgovarajuće međunarodne nevladine organizacije i mogući učesnici u implementaciji (liste je moguće naći na devdir.org).

Obrazovna tijela: univerziteti, stručne škole, centri za obuku nastavnika, centri za obrazovanje odraslih i njihove pokroviteljske organizacije, udruženje trenera.

Organizacije s potencijalnim preklapanjima: komore, NVO-i koji rade na razvoju ruralnih krajeva.

Rezultati ove identifikacije značajno će varirati u zavisnosti od lokalnih tradicija, prioriteta i potreba. Na osnovu ove procjene trebalo bi da se formira radna grupa koja će se postarati da se poklapaju politike vlade i donatora, uz povezivanje s akterima koji nude slične programe, a trebalo bi poboljšati saradnju sa stručnjacima i organizacijama u cilju planiranja i implementacije *Curriculum globALEa*. Razvoj koncepta obuke trebalo bi da se dogovori sa članovima radne grupe i implementira koristeći što je više moguće zajedničkih resursa.

Prije implementacije, treba pažljivo razmotriti ispunjavanje različitih potreba zainteresovanih strana i raspoloživa infrastruktura i resursi. U nekim područjima, regionalna saradnja može smanjiti troškove zajedničkim razvojem materijala za trening i upotrebom ICT-a.

11. Struktura kurikuluma

Budući da je kurikulum strukturiran tako da je usmjeren na povećanje kompetencija, navedeni podaci o organizacijskom okviru koji se tiču trajanja i obima pojedinačnih modula predstavljaju preporuke zasnovane na iskustvu stečenom u praksi. Kraće trajanje moguće je ako polaznici već imaju određeni nivo osnovnog znanja. Kada je u pitanju vremenska organizacija implementacije kurikuluma u sesije, u principu je moguć veći broj vrlo različitih modela, od redovnih intenzivnih kurseva do cjepkanja programa u kratke sesije tokom dužeg vremenskog perioda. Veliku važnost trebalo bi dati prirodnom povezivanju nastave sa fazama i aktivnostima polaznikovog samostalnog učenja. Idealni scenario uključivao bi model prema kojem se faze samostalnog učenja – npr. isprobavanje onoga što je naučeno i refleksija o tome – inkorporiraju između dvije faze nastave. Za module posvećene poučavanju, učenju i metodama, ovo bi u idealnim uslovima od polaznika zahtijevalo da su već zaposleni kao nastavnici. Faze nastave mogle bi da pripreme faze samostalnog učenja i da podrže profesionalnu primjenu onoga što je već naučeno putem ciljanog rada i zadataka refleksije. Na ovaj način, teorija i praksa bi se mogle optimalno povezati.

Kada je u pitanju redoslijed modula, preporučuje se početi modulima 1 i 2 budući da oni pružaju osnovno teorijsko znanje i shvatanje učenja i obrazovanja odraslih. Redoslijed modula 3–5 je fleksibilniji.

Fizički zahtjevi u odnosu na prostor u kojem se faze nastave izvode zasnivaju se na principima učenja odraslih. Odrasli zahtijevaju posebno adaptirane prostorije. Ovo ni u kom slučaju ne znači da prostorije moraju biti posebno velike, udobne ili s opremom visokog kvaliteta. Ono što je važno jeste da to nisu klasične učionice

koncipirane tako da nastavnik predaje sa čela učionice, a učenici sjede u tradicionalnim klupama za školsku djecu. Odrasli bi se trebali osjećati opušteno u radnom prostoru i imati dovoljno mjesta za rad u malim grupama i za vježbe. Što se tiče didaktičkih pomagala, nastavnici bi na raspolaganju trebali imati odgovarajuće medije i tehnička sredstva, ali to ovdje nije detaljno navedeno na način koji obavezuje. Cilj su prostorije na minimalnom nivou opremljenosti, koje osim klasične table imaju i bijelu tablu, flipčart, moderacijske table i zbirku alata za facilitatora. Kad god je to moguće, trebalo bi da postoji računar s projektorom, naročito kada imamo u vidu opće- prihvaćene predušlove za kompjutersku *pismenost*.

12. Kontrola kvaliteta i monitoring

Praćenje i podrška

Za fazu testiranja, DIE i DVV International će podržati sve urede DVV Internationala u implementaciji kurikuluma tako što će davati smjernice u uspostavljanju programa obuke, istraživati i razvijati materijale za obuku, pronalaziti odgovarajuće facilitatore i trenere te pružati savjete o problemima koji eventualno iskrnsu u toku implementacije.

Kroz ovu blisku podršku partnerima bit će prikupljeno iskustvo iz prve ruke kada je u pitanju prihvatljivost sadržaja i strukture *Curriculuma globALEa*. Dalje, to će omogućiti timu dublji uvid u finese implementacije kurikuluma u praksi, i oni će na taj način sakupiti iskustvo za buduću primjenu.

Zajedno s dokumentacijom scenarija implementacije, bliska podrška neće samo doprinijeti visokom kvalitetu programa već će osigurati da se prilike, prepreke i novi razvoji događaja, zajedno sa formalnom tabelom pokazatelja, uzmu u obzir u procesu poboljšanja *Curriculuma globALEa*.

Pokazatelji kvaliteta za kurikulum i sistem praćenja

Početna tačka ocjenjivanja *Curriculuma globALEa* jeste, kao što je gore navedeno, pravo na obrazovanje, koje će se koristiti kao referentni okvir za kriterije da bi se ocijenila podrška OECD-ove Komisije za razvoj pomoći³³. Budući da je kurikulum u jednoj od svojih prvih faza testiranja, pitanja za orijentaciju su prilično uopćena da bi se obuhvatilo što više različitih problema u vezi s *Curriculumom globALEom*. Nenamjerni efekti ili efekti suprotnog učinka trebalo bi da budu razmotreni (npr. planiranje treninga za trenere je možda postalo čak i teže, zahtjevnije primjenom *Curriculuma globALEa*). Sadržaj *Curriculuma globALEa* i način njegove implementacije također će biti evaluiran od učesnika da bi se dobilo što je više moguće podataka za konačnu verziju.

33 <http://www.oecd.org/dac/evaluationofdevelopmentprogrammes/49756382.pdf>

Kriteriji	Vodeće pitanje	Akteri*	Kriteriji provjere	Izvor	Napomena
Relevantnost	Koliko Curriculum globALE - CG (Globalni kurikulum za obrazovanje i učenje odraslih) doprinosi zadovoljavanju društvenih potreba pojedine države ili regije?	CG – učesnici, CG– treneri; Partneri	U kojoj mjeri kvalifikacije nastavnčkog kadra u području obrazovanja odraslih predstavljaju potrebu u pojedinim državama? Da li je implementacija CG-a bila prilagođena prioritetima partnerskih organizacija? Da li je razmjena znanja bila u interesu pojedinih partnera?	Grupni i pojedinačni intervjui, upitnici	Relevantnost CG-a je dobrim dijelom određena konstrukcijom obaveznog modula (30 % ukupnog obima) , kao i određivanjem težišta partnera.
Učinak	U kojoj mjeri su postignuti sljedeći ciljevi: – Unapređenje profesionalizacije edukatora odraslih kroz uspostavljanje zajedničkog referentnog okvira – Podrška organizatorima obrazovanja odraslih prilikom kreiranja i provođenja programa „Trening za trenere (ToT)“ – Jačanje razmjene između država i razumijevanja među edukatorima odraslih	CG – učesnici, CG– treneri; Partneri	U kojoj mjeri i u kojim područjima su poboljšane kompetencije CG-učesnika u CG-treninzima? Da li su CG – učesnici stekli sve potrebne kompetencije? U kojoj mjeri je kvalificiranje edukatora odraslih kod partnera profitiralo putem CG-a? U kojoj mjeri je CG doprinio razmjeni znanja?	Grupni i pojedinačni intervjui, upitnici (optimalno u usporedbi sa datumima rezultata)	Na učinak CG-a veliki uticaj ima kvaliteta realizirane obuke (kvaliteta koncepta, kvaliteta CG - edukatora)
Efikasnost	Na koji način je bilo moguće potrebu za kvalificiranjem CG – učesnika pokriti uz niže troškove? Koja su druga, efikasnija sredstva mogla biti korištena prilikom kreiranja ToT programa kod partnera? Na koji je način bilo moguće postići razmjenu znanja između edukatora odraslih uz manji trošak?	CG – učesnici, CG– treneri; Partneri	Koje poteškoće su nastupile prilikom praktične implementacije CG-a? Koje su alternativne mogućnosti bile na raspolaganju prilikom zadovoljavanja potreba CG – učesnika za sticanjem kvalifikacija, razvojem određenih trening konceptata i pospješivanja razmjene znanja? Koliko bi navedene alternativne mogućnosti koštale?	Brainstorming interesnih strana	Efikasnost razvoja nekog trening-koncepta je teško razgraničiti od efikasnosti implementacije tog koncepta.
Uticaj	Da li su treća lica (tj. učesnici u aktivnostima realizirane od strane CG-apsolvenata) profitirala u smislu poboljšanih mogućnosti učešća i/ili životnih uvjeta?	Učesnici u obrazovnim aktivnostima realiziranim od strane CG-apsolvenata	Da li je sadržaj učenja (u aktivnostima realiziranim od strane CG-apsolvenata) primjeren? Da li sadržaj učenja prenesen na adekvatan način? Da li je pospješivano aktivno učešće učesnika u obrazovnom procesu?	Upitnici	Ovdje je teško utvrditi vezu između uzroka i djelovanja; Faktori kao što su sadržaj treninga ili uslovi realizacije treninga imaju veći uticaj nego sam kvaliteta CG-a.
Održivost	Na koji način partneri koriste CG nakon implementacijske faze? Da li su edukatori odraslih, koji su uzeli učešće u CG-projektu i nakon godinu dana još uvijek procesu međusobne razmjene?	CG-treneri; partneri	Kao i vodeće pitanje	Intervjui	

* Različite grupe aktera su definirane na sljedeći način: CG-učesnici; CG-apsolventi: edukatori odraslih i pridošlice u obrazovanju odraslih, koji učestvuju u obrazovnim procesima kreiranim na osnovu CG-a odnosno oni koji su apsolvirali neki od tih programa.

CG-treneri: osobe koje obrazovni proces vode na osnovu CG-a odnosno kao edukatori učestvuju u tom procesu.

Partneri: Predstavnici organizacija koji su planski i organizaciono odgovorni za implementaciju CG-a ili koji su kao kooperacijski partneri involvirani u sam proces

13. Perspektive

*Priznavanje prethodnog učenja (RPL)*³⁴

Priznavanje prethodnog učenja predstavlja još jedan način prilagođavanja treninga zasnovanog na *Curriculumu globALEu* individualnim potrebama. Polaznici koji već posjeduju neke od kompetencija koje pokriva *GlobALE* mogu, putem RPL-a, biti izuzeti iz određenih dijelova treninga. Korištenje RPL-a zahtijeva odgovarajuće alate i procedure koji služe tome da kompetencije polaznika budu identifikovane i dokumentovane na korektan i transparentan način. Za obrazovanje i učenje odraslih već postoje RPL alati, npr. „Validpack“ i Flexi-Path instrumenti za portfolio o kojima je ranije bilo riječi u ovom uvodu (pogledati stranu 11 pp). Za vrijeme pilot-faze razmatrat će se i pitanje kako ovi instrumenti mogu da se koriste unutar *Curriculuma globALEa*.

Certificiranje

Cilj je predstavljanje standardizovanog certifikata za kurseve i programe bazirane na *Curriculumu globALEu* iza kojeg stoje DVV International i DIE. Ovaj certifikat bi zahtijevao dokaze da su polaznici stekli kompetencije, onako kako ih definiše *Curriculum globALE*. Procedura za ovakvo dokazivanje tek treba da se odredi.

Proširenja *Curriculuma globALEa* u smjeru uvođenja dodatnih modula i nivoa kvalifikacija također će se razmotriti. Jedna od mogućnosti je razvoj pojedinačnih modula koji bi služili unapređivanju posebnih pojedinačnih aspekata, kao i nadovezivanje dodatnog nivoa osposobljavanja za one koji se bave planiranjem i kreiranjem programa, ili za menadžere u obrazovanju odraslih.

---

³⁴ Recognition of Prior Learning – priznavanje ili validacija prethodnog učenja, tj. prethodno/neformalno stečenih kompetencija.

Modul 0: Uvod

Svrha

Svrha ovog uvodnog modula jeste da se učesnici upoznaju s *Curriculumom globALEom* i da se postave čvrsti temelji uspješnog završetka obuke koju treba da prođu. To uključuje više dimenzija:

- Prvo, polaznicima se daju sve relevantne informacije u vezi s kurikulumom, uključujući opće ciljeve i filozofiju kurikuluma, kao i praktične detalje koji se odnose na ishode obuke koju treba da prođu.
- Drugo, polaznici se pozivaju da i sami podijele informacije o svojim individualnim (profesionalnim) iskustvima i svojim potrebama i očekivanjima od obuke i od trenera da bi na taj način omogućili adekvatno planiranje obuke.
- Treće, ovaj uvodni modul služi tome da polaznicima treninga i facilitatorima pruži mogućnost međusobnog kontakta, da razmijene informacije i izgrade lični odnos kako bi mogli da omoguće stvaranje konstruktivne sredine za učenje.

Oblik

U idealnim uslovima, uvodni modul predstavlja sastanak učesnika i organizatora licem u lice, koji traje najmanje jedan cijeli dan. Kao alternativu moguće je upotrijebiti štampane ili *on-line* materijale da bi se pružile neophodne informacije u vezi s kurikulumom, ili koristiti elektronsku poštu i/ili internetske forume za razmjenu informacija i diskusiju između polaznika i trenera/organizatora. Ipak, imajući u vidu da je svrha ovog modula, uz obezbjeđivanje informacija, i građenje odnosa, snažno se podržava prijedlog da se omogući, gdje god je to moguće, fizički susret svih učesnika na početku obuke, prije nego što se krene s tematskim modulima koji slijede. U svakom slučaju, od suštinske je važnosti da komunikacija u ovom modulu bude višesmjerna i da, pored razmjene činjenica, i treneri/organizatori i polaznici imaju mogućnost da izraze svoja očekivanja i zahtjeve kada je u pitanju obuka.

Sadržaj

Sadržaj koji treba obraditi u ovom uvodnom modulu uključuje sljedeće:

Podaci o *Curriculumu globALEu*

- Osnovne informacije o *Curriculumu globALEu*, njegovoj filozofiji i principima
- Cilj kurikuluma
- Ciljevi učenja i kompetencije koje treba steći
- Opći uvod u pojedinačne module.

Informacije o obuci

- Struktura obuke
- Oblik obuke
- Predviđene aktivnosti i metode učenja
- Načini i kanali komunikacije
- Vremenski raspored
- Lokacije za faze kada je potrebno prisustvo polaznika.

Informacije o trenerima

- Lične informacije o trenerima/organizatorima: profesionalno iskustvo i iskustvo u obrazovanju i učenju odraslih
- Kontakti trenera/facilitatora
- Kontakti administrativnog osoblja i osoblja za podršku.

Informacije o polaznicima i njihova očekivanja

- Lične informacije o polaznicima: profesionalna znanja i prethodno iskustvo u obrazovanju i učenju odraslih
- Potrebe i očekivanja polaznika.

Očekivanja koja *Curriculum globALE* ima od polaznika

- Aktivna posvećenost učenju
- Refleksija i praktična primjena naučenog sadržaja.

Građenje odnosa

- Upoznavanje
- Razmjena detalja za kontakt u cilju dalje komunikacije između polaznika i trenera/organizatora.

Nastavak: fokus na očekivanjima

Informacije nastale u ovom uvodnom modulu u vezi s očekivanjima i iskustvima polaznika trebalo bi da se koriste kao osnova za prilagođavanje obuke pojedinačnom kontekstu. Ovo prilagođavanje najverovatnije će se dogoditi u dva glavna područja:

- Odabir predmetne materije za pet tematskih ključnih modula može se prilagoditi iskustvu polaznika, npr. biranjem primjera najviše iz područja u kojima su oni angažovani (npr. opismenjavanje, obrazovanje za demokratiju, jačanje zajednice, trening profesionalnih vještina itd.).
- Očekivanja koja iznose polaznici mogu se koristiti za definisanje tematike izbornog (izbornih) modula. Ovi moduli mogu biti koncipirani prilično slobodno, sve dok ispunjavaju neke osnovne kriterije kvaliteta. Dakle, izborni moduli mogu i trebalo bi da se koriste što je više moguće, onoliko koliko to resursi dozvoljavaju, da bi obuka bila što bolje prilagođena individualnim potrebama.

U principu se može predvidjeti i treći način prilagođavanja obuke. Polaznici koji već posjeduju znatan broj kompetencija koje se mogu steći primjenom *Curriculum globALEa* mogu biti izuzeti iz tih dijelova obuke. S druge strane, to zahtijeva primjenu odgovarajućih RPL procedura. Budući da takvi RPL mehanizmi još nisu uspostavljeni u širem društvenom okviru, ovo trenutno može biti realna mogućnost tek u nekim slučajevima. To se, doduše, može promijeniti u dogledno vrijeme, budući da neki RPL alati za nastavnike za odrasle već postoje i mogu se prilagoditi za potrebe *Curriculum globALEa* (pogledati gore pod: Perspektive).

Kompetencija³⁵

Polaznici koji su završili Curriculum globALE poznaju i razumiju funkcije i specifičnosti područja obrazovanja odraslih i njegovu važnosti u njihovom društvenom kontekstu, u poređenju s drugim kontekstima, ali i u širem međunarodnom okviru. Znaju da pozicioniraju svoju profesionalnu ulogu u ovom kontekstu.

Polaznici koji su završili Curriculum globALE

- Svjesni su da praksu u obrazovanju odraslih oblikuju različiti pogledi na ljudski rod i različita shvatanja obrazovanja, što ih dovodi do toga da usvajaju osnovne pojmove učenja odraslih i njegove etike.
- Shvataju različitost u području obrazovanja odraslih i njegovo kulturološko pozicioniranje: poznati su im raznovrsni oblici obrazovanja odraslih u njihovim zemljama i upoznati su sa značenjima i konotacijama ključnih termina koji se obično koriste kada su u pitanju različiti oblici obrazovanja odraslih.
- Posjeduju osnovno razumijevanje međunarodnih kretanja koja imaju veze s njihovim kontekstom obrazovanja odraslih.
- U stanju su da pozicioniraju sopstveni kontekst obrazovanja odraslih unutar postojeće različitosti obrazovanja odraslih.
- U stanju su da pozicioniraju sopstvenu ulogu kao nastavnika za odrasle unutar ovog konteksta.
- Upoznati su s važnim odredbama zakonskih okvira koji se tiču obrazovanja odraslih u njihovoj zemlji, regionu i na međunarodnom nivou.
- U stanju su da razlikuju, klasifikuju i objasne složene oblike finansiranja u obrazovanju odraslih.
- Upoznati su sa osnovnim karakteristikama aktuelne politike u vezi s obrazovanjem odraslih.
- Znaju za najvažnije aktere u oblasti obrazovanja odraslih u regionu, državi i, ako je to primjenljivo, na međunarodnom nivou.
- U stanju su da se kritički osvrnu na funkcije i interese pojedinih aktera koji se povezuju s obrazovanjem odraslih, kao i na pitanja postojećih odnosa moći.

Povezanost s drugim modulima

Središnja uloga ovog modula jeste razvoj kritičkog razumijevanja cjelokupnog koncepta učenja i obrazovanja odraslih, kao i ključnih pojmova i aspekata obrazovanja odraslih. U ovom pogledu, modul pruža osnovu za druge module i povezan je s njima. Kulturološko pozicioniranje, koje je ključni pojam u ovom modulu, treba da se pojavljuje i u drugim modulima, npr. kada se uči o određenim nastavnim metodama i kada se one testiraju (modul 3) ili kada je u pitanju evaluacija (modul 5) ili kada se obrađuju različite teorije učenja (modul 2) ili kod shvatanja komunikacije i grupne dinamike (modul 4). Također, problem motivacije i participacije u obrazovanju odraslih (modul 2) blisko je povezan s načinom na koji je obrazovanje odraslih postavljeno u specifičnom kontekstu.

Uloga nastavnika za odrasle, njegov ili njen profesionalni stav i vrijednosti koje su predstavljene kao tema ovog modula sigurno će se morati ponovo pomenuti kada budu obrađivani principi učenja i didaktičke aktivnosti (modul 2). Preporučuje se čvrsta povezanost između ova dva modula.

Teme

Shvatanje raznovrsnost i različitosti obrazovanja odraslih

- Principi pedagogije/andragogije:
  - o Osnovne antropološke pretpostavke, poimanje čovjeka, obrazovanja, socijalizacije
  - o Teorije obrazovanja, koncept edukacije, učenje odraslih
  - o Etika obrazovanja odraslih.

³⁵ Opis kompetencije u ovom modulu ne označava sposobnost postupanja u užem smislu, već označava osnovni skup znanja, vještina i stavova potrebnih da bi se odgovorno primjenjivale kompetencije opisane u sljedećim modulima.

- Razumijevanje oblasti: šta znači „obrazovanje odraslih“ i šta ono obuhvata?
  - o Razgraničavanje prema drugim područjima obrazovanja
  - o Obrazovanje odraslih i cjeloživotno učenje
  - o Teorijski koncepti i aktuelne definicije obrazovanja odraslih
  - o Razumijevanje ključnih koncepata (npr. formalnog, neformalnog i informalnog učenja itd.)
  - o Različita polja prakse: npr. stručno usavršavanje, više i visoko obrazovanje.
- Uloga društveno-istorijskog konteksta
  - o Kulturološka pozicioniranost učenja i obrazovanja odraslih.
- Funkcije obrazovanja odraslih i korist koja se njime postiže
  - o Zašto baš obrazovanje odraslih?
  - o Interesi u vezi s obrazovanjem odraslih:
    - polaznici
    - društvo
    - ekonomija
    - državne strukture (na gradskom, regionalnom, nacionalnom nivou)
    - obrazovni sektor.
  - o Korist od obrazovanja odraslih:
    - lična
    - društvena
    - ekonomska
    - globalna.
  - o Rodno specifični aspekti obrazovanja odraslih.
- Podsticanje participacije u obrazovanju odraslih
- Ograničenja i mogućnosti obrazovanja odraslih
- Odnosi moći koji postoje u području obrazovanja odraslih
- Obrazovanje odraslih kao akademska disciplina.

Obrazovanje odraslih u nacionalnom i globalnom kontekstu

- Nacionalna i međunarodna kretanja u obrazovanju odraslih
- Glavne odlike politike obrazovanja odraslih
- Nacionalni izazovi: u kojem se primarnom kontekstu odvija obrazovanje odraslih
- Glavni akteri na ovom polju:
  - o lokalni
  - o nacionalni
  - o međunarodni
  - o tržište obrazovanja odraslih – opća slika organizatora obrazovanja³⁶ i potražnja za njima
  - o ciljne grupe.
- Uslovi i nacionalni okvir:
  - o zakonske odredbe
  - o finansiranje obrazovanja odraslih
  - o statistički podaci o nacionalnoj situaciji (participacija u obrazovanju itd.).

Obrazovanje odraslih kao profesija i uloga nastavnika za odrasle u kontekstu *Curriculuma globALEa*

- Posebne karakteristike obrazovanja odraslih kao profesije
- Profesionalni razvoj u obrazovanju odraslih – ulazak u profesiju i prilike za napredovanje
- Prava i obaveze nastavnika za odrasle – zakonski okvir
- Refleksija o sopstvenoj ulozi:
  - o Biografska perspektiva: Zašto želim da radim u obrazovanju odraslih?
  - o Etička perspektiva, stavovi, odgovornost (uticaj sopstvenih postupaka).

³⁶ „providers“ – obično se prevodi kao: organizatori obrazovanja, pružaoci usluga, provajderi - prim. K. P.

- o Lična kompetencija: principi upravljanja vremenom i sobom, promocija svog rada.
- o Naučno orijentisan rad: tumačenje rezultata studija, statistika itd.

Predložena literatura (izbor)

- Freire, Paulo: Pedagogija ugnjetavanih, Njujork, 2007.³⁷
- Iljas, Džon L.; Merijam, Šaran B.: Filozofske osnove obrazovanja odraslih, Malabar, 1995.³⁸
- Svjetski obrazovni forum, Dakar, Senegal, 2000. Dakarski okvir za akciju. Obrazovanje za sve: ispunjavanje naših zajedničkih obaveza, Pariz, UNESCO³⁹.

Napomene za primjenu

Budući da je obrazovanje odraslih suštinski oblikovano društvenim kontekstom iz kojeg potiče, ovaj modul mora biti više kontekstualizovan od drugih modula. Preporučuje se da se prethodna iskustva učesnika uzmu kao polazna tačka i da se sadržaj modula fokusira na specifične realnosti obrazovanja odraslih u njihovoj zemlji/regionu. Navedene teme i pitanja pružaju okvir razmatranja koja bi mogla i trebalo da budu zastupljena u ovom modulu. Ipak, nije najvažnije niti je obavezno da se prolazi redom kroz ove teme. Umjesto toga, treneri i polaznici podstiču se da odaberu one teme koje su za njih zaista relevantne i da se njima detaljnije posvete. Da bi postali svjesni specifičnosti određenog konteksta (tj. sopstvenog konteksta), neophodno je osigurati mogućnost poređenja i posmatranja drugih konteksta i alternativnih koncepata. Dakle, iako je kontekstualizacija važna karakteristika ovog modula i trebalo bi da pruža cjelokupnu osnovu, ipak se preporučuje povremeno posmatranje iz šire perspektive, kao i upoređivanje, kada je to moguće, konteksta obrazovanja odraslih specifičnog za konkretne učesnike i obrazovanja odraslih u drugom, širem kontekstu. Naprimjer, obrazovanje odraslih trebalo bi da ima vrlo različite uloge u zavisnosti od tačke gledišta. Fokus može biti, naprimjer, na razvoju profesionalnih vještina relevantnih za tržište rada, na promovisanju međusobnog razumijevanja i društvene kohezije, na osposobljavanju pojedinaca i zajednica da uzmu svoju sudbinu u svoje ruke, kao i na drugim temama. Ako je iskustvo učesnika pretežno oblikovano jednom određenom funkcijom i pristupom, ovaj modul trebalo bi da im omogući da postanu svjesni drugih funkcija koje se obično povezuju s obrazovanjem odraslih.

Redoslijed kojim su teme ovog modula navedene ne bi trebalo da se smatra propisanim i obaveznim u implementaciji. Metodički bi se moglo pokazati korisnim da se krene od pojma i uloge „nastavnika za odrasle“ i da se to poveže s biografskom perspektivom učesnika, prije nego što se malo dublje istraže specifičnosti ovog polja. Postizanje ravnoteže između apstraktnog analitičkog znanja i perspektive pojedinca trebalo bi da bude ključna komponenta u cijelom modulu. Dakle, snažno se podržava oslanjanje na lično iskustvo učesnika koliko god je to moguće.

Praktična primjena i refleksija

Središnji problem u ovom modulu jeste kako predstaviti osnove i principe obrazovanja odraslih, u tematskom smislu, a i u vezi sa iskustvom učesnika. Budući da bitan element ovdje čini predznanje i iskustvo polaznika, odgovarajući alati uključuju metode prezentacije, samostalno učenje i grupni rad. Posjete projektu mogu da predstavljaju koristan dodatak, naročito ako je cilj da se ojača veza s određenom institucijom. Poseban izazov je povezivanje strukturalnih elemenata naučnih otkrića s ličnom situacijom svakog od učesnika i njihovom ulogom kao nastavnika za odrasle u određenom kontekstu obrazovanja odraslih. Takvi odnosi mogu se generirati kroz rad u malim grupama ili upotrebom kreativnih metoda, kao i putem individualnih refleksivnih zadataka. Razmišljanje o sopstvenom profesionalnom kontekstu nastavnika za odrasle naspram šireg i općeg znanja o obrazovanju odraslih trebalo bi da bude ključni element u ovom modulu.

Preporučeni obim

- 32 sata nastave (= 4 dana);
- 32 sata samostalnog učenja;
- Posjete projektu, ako su prikladne.

³⁷ Freire, Paulo. *Pedagogy of the Oppressed*. New York, 2007.

³⁸ Elias, John L.; Merriam, Sharran B.: *Philosophical Foundations of Adult Education*, Malabar, 1995.

³⁹ World Education Forum, Dakar, Senegal. 2000. *The Dakar Framework for Action. Education for All: Meeting our Collective Commitments*. Paris, UNESCO.

Kompetencija:

Polaznici koji su završili Curriculum globALE poznaju teorije učenja i u stanju su da ih povežu sa sopstvenim didaktičkim aktivnostima. Upoznati su s motivacijskim, psihološkim i društvenim specifičnostima učenja odraslih i uzimaju ih u obzir u planiranju nastave i u primjeni.

Polaznici koji su završili Curriculum globALE

- Upoznati su s ključnim karakteristikama učenja odraslih u poređenju s tradicionalnim „školskim“ učenjem
- u stanju su da prepoznaju individualne razloge za započinjanje procesa učenja i da povećaju motivaciju za učenje
- u stanju su da identifikuju prepreke za učenju i da ih, koliko je to moguće, smanje
- upoznati su s relevantnim psihološkim modelima i njihovim implikacijama za proces učenja
- u stanju su da koriste različite dimenzije svog rada s odraslima i u planiranju i u direktnoj interakciji da bi postigli održiv uspjeh u učenju.

Povezanost s drugim modulima

Ovaj modul se fokusira na teorije učenja i daje uvid u sam njegov proces. Dakle, u velikoj mjeri je povezan s teorijama učenja odraslih, shvatanjem i funkcionisanjem obrazovanja odraslih, i učenja u kontekstu (modul 1). Istovremeno, on je važna osnova za primjenu različitih metoda u poučavanju odraslih (modul 4) i u komunikaciji s različitim vrstama polaznika (modul 3). Didaktički principi su naročito povezani s metodama (modul 4), ali imaju veze i s profesionalnim stavom nastavnika za odrasle i njegovom/njenom ulogom (modul 2 i modul 5).

Teme

Teorije i motivi učenja:

- Šta je učenje?
- Principi različitih teorija učenja i motivi u obrazovanju odraslih, npr.:
  - o Konstruktivistička teorija učenja
  - o Teorija učenja oslonjena na pojedine naučne discipline
  - o Fenomenološka teorija učenja
  - o Transformativno učenje
  - o Bihevizizam
  - o Teorija učenja oslonjena na neurološke nauke.
- Odnos između nastavnika i polaznika u različitim teorijama učenja odraslih
- Andragogija kao nauka o obrazovanju i učenju odraslih.

Didaktičke aktivnosti u obrazovanju odraslih

- Efekti različitih teorija učenja i motivacije, s osvrtom na sopstvene didaktičke aktivnosti
- Didaktički principi obrazovanja odraslih
  - o Usmjereno na polaznike
  - o Zasnovano na iskustvu
  - o Povezano s okruženjem.

⁴⁰ „Teaching“ se može prevesti kao „poučavanje“ ili „podučavanje“, ali je zbog konotacije u bosanskom/srpskom/hrvatskom jeziku (koja podrazumijeva pasivnu, objekatsku ulogu polaznika) prevedeno negdje kao „poučavanje“, a češće kao „obrazovanje“ i „nastava“ – prim. K. P.

Vrste znanja

- Kristalizirano i fluidno znanje
- Deklarativno i proceduralno znanje.

Učenje odraslih

- Kako odrasli uče?
- Promjene u sposobnosti učenja u različitim životnim dobima
- Tipovi učenja:
  - o Kognitivno učenje
  - o Emotivno učenje
  - o Bihevioralno učenje
  - o Iskustveno učenje
- Tradicionalni oblici učenja u sopstvenom kulturološkom kontekstu
- Suočavanje sa situacijama učenja kao izazovom.

Motivacija za obrazovanje

- Razlozi za otpočinjanje obrazovnog procesa:
  - o Psihološke dimenzije
  - o Aspekti u vezi s grupom
  - o Društveno-demografski aspekti
  - o Razlozi za nedostatak obrazovanja i napuštanje škole
  - o Spoljašnji faktori i učešće u obrazovanju, odnosno barijere za učešće:
    - Društveno-demografski faktori/milje
    - Praktični uslovi:
      - troškovi
      - vrijeme
      - lokacija
      - trajanje
      - vrijeme održavanja
      - rodno specifični aspekti.

Sljedeći faktori su od ključne važnosti kada je u pitanju sticanje relevantnih kompetencija kod nastavnika za odrasle:

- o Upućenost na kulturološku sredinu svakog pojedinca
- o Analiza pruženih informacija i njena primjena na specifični kontekst aktivnosti
- o Dodavanje ili izuzimanje nerelevantnih dimenzija u skladu s potrebama.

Preporučena literatura (izbor):

- Jarvis, Peter: Lifelong Learning and the Learning Society, New York 2007.
- Mezirow, Jack (Ed).: Learning as Transformation: Critical Perspectives on a Theory in Progress. San Francisco 2000.
- Pätzold, Henning: Learning and Teaching in Adult Education, Contemporary Theories, Opladen 2011.

Napomene za primjenu

Budući da je prikaz učenja odraslih zasnovan na naučnim teorijama, neophodna relevantnost za individualnu primjenu kursa mora se obezbijediti putem odgovarajuće didaktičke pripreme. Nakon što se prenesu informacije korištenjem metoda kao što su prezentacije na ekranu ili interaktivnom nastavom, polaznicima treba omogućiti samostalno sticanje iskustva putem igranja uloga i simulacija. Također treba istaći relevantnost

stečenog znanja za nastavničku aktivnost polaznika kroz npr. grupni rad i pojedinačne zadatke. Iskustvo iz projektnog rada također se može koristiti za refleksiju.

Pojedinci koji su završili *Curriculum globALE* trebalo bi da promišljaju o posebnim osobinama njihovih polaznika i o tome kako bi se one mogle uspješno koristiti u njihovim didaktičkim aktivnostima. Također, trebalo bi ih motivisati da nastave samostalno učenje – formalno ili neformalno.

Praktična primjena i refleksija

Teorijski dio modula predstavlja izazov za trenere u primjeni interaktivnog pristupa. On se može uvesti upotrebom različitih situacija učenja, kroz koje se mogu prikazati različite teorije učenja. Životno i radno iskustva učesnika može poslužiti kao dobar način da se opišu stadiji učenja u skladu s različitim teorijama. Istovremeno, o njihovom sopstvenom procesu učenja i o motivaciji da se učestvuje u kursu moglo bi se razgovarati u kontekstu uvoda u pojedinačne oblasti ili koristeći ih kao materijal za razmatranje. U grupnom radu mogao bi se analizirati odnos motivacije za učešće i barijera za učenje, i mogao bi se predložiti i razmotriti adekvatan pristup učenju. Polaznici se mogu fokusirati na sopstveni lokalni kontekst i raspravljati o pojedinačnim tematskim oblastima s ove tačke gledišta (naprimjer – o praktičnim uslovima, odgovarajućim didaktičkim aktivnostima itd.).

Preporučeni obim

- 24 sata nastave (= 3 dana);
- 36 sati samostalnog učenja.

Kompetencija

Polaznici koji su završili Curriculum globALE upoznati su s teorijskim principima komunikacije i u stanju su da ih upotrijebe u nastavi i u svom obrazovnom radu s odraslima. Također su upoznati s glavnim teorijama grupne dinamike i u stanju su da ih primijene u aktivnostima obrazovanja/učenja u grupi u cilju usmjeravanja društvenih procesa.

Polaznici koji su završili *Curriculum globALE*

- upoznati su s pravilima verbalne komunikacije, kao i s paraverbalnom i neverbalnom komunikacijom i primjenjuju to znanje u radu s polaznicima kursa
- u stanju su da primjenjuju pojedinačne komponente interaktivne, konstruktivne, motivišuće komunikacije
- u stanju su da eliminišu ili smanje barijere i smetnje u komunikaciji
- stilom komunikacije stvaraju pozitivnu atmosferu
- u stanju su da izlaze na kraj s različitim stilovima komunikacije i da usmjeravaju učesnike u kontekstu obrazovanja i nastavnog procesa
- u stanju su da uoče „nevidljivu“ strukturu i komunikaciju u grupi; prepoznaju, razumiju i navode procese grupne dinamike, i posreduju u njima, da bi osigurali održiv uspjeh učenja
- prilagođavaju faze procesa učenja i faze grupne dinamike jedne drugima
- u stanju su da se uspješno nose s problematičnim situacijama u grupi; u stanju su da riješe konfliktne situacije i da izađu na kraj s „problematičnim“ učesnicima;
- svjesni su važnosti emocija za učenje odraslih.

Povezanost s drugim modulima

Ovaj modul je u bliskoj vezi s metodama (modul 3), naročito zato što predstavlja osnovu za upotrebu mnoštva metoda – poznajući principe dobre komunikacije i vođenja grupe, polaznici će moći primijeniti čak i one metode koje nisu detaljno objašnjene ili korištene za vrijeme kursa, ili neke nove metode o kojima su čitali. Istovremeno, ovaj modul je povezan s modulima 1 i 2, naročito kada su u pitanju načini učenja odraslih, njihove posebne karakteristike, kontekst i motivacija. Oni upravo pružaju osnov za primjenu načina komunikacije koje bi trebalo koristiti u radu s odraslima. Štaviše, odgovarajuća komunikacija i dobra atmosfera u radnoj grupi najvažniji su motivacijski faktori, ali ujedno i najjače barijere kod učenja odraslih, kada nisu odgovarajuće i pozitivne. Dakle, ovim modulom bi trebalo da se daju neki praktični odgovori na općija pitanja učenja odraslih, kao i neke konkretne ilustracije pojedinih aspekata teorije učenja odraslih, naročito o odnosu između nastavnika i odraslih polaznika.

Teme

Komunikacija u obrazovanju odraslih

- Osnovni pojmovi u komunikaciji, komunikacijski modeli i principi komunikacijskih teorija
- Teorije obrazovanja odraslih i njihovi koncepti komunikacije
- Osnovni elementi i ključne karakteristike komunikacije
- Tipovi i nivoi komunikacije:
  - o vidljivi – informativni
  - o nevidljivi – nivo emotivne komunikacije i nivo odnosa
  - o verbalna, neverbalna i paraverbalna komunikacija
- Principi komunikacije (poštovanje, motivacija, međusobni odnos itd.)
- Komponente i tehnike komunikacije (aktivno slušanje, nivoi komunikacije, izbjegavanje „ubica razgovora“, postavljanje pitanja)

- Davanje povratnih informacija, izražavanje i prihvatanje kritike, naročito u obrazovnom kontekstu
- Grupna i pojedinačna komunikacija
- Nenasilna i asertivna komunikacija; komunikacija koja podržava i osnažuje učesnike
- Ponašanje pri dodiru s različitim stilovima komunikacije u procesima obrazovanja i učenja
- Prepoznavanje i eliminacija prepreka za komunikacije u nastavi i procesima učenja
- Aspekti i tehnike vođenja u kontekstu komunikacije u nastavi i procesima učenja
- Interkulturalna komunikacija, uzimanje u obzir kulturne specifičnosti u komunikaciji
- Društveni mediji i digitalna komunikacija
- Rodno osjetljiva upotreba jezika i rodno osjetljiva komunikacija;
- Posebni elementi koji utiču na komunikaciju:
  - o rod
  - o različitost
  - o održivost
  - o kultura,
  - o kontekst.
- Osnove interne komunikacije
- Osnove eksterne komunikacije (PR, marketing).

Grupna dinamika u obrazovanju odraslih

- Važnost grupne dinamike u procesima učenja i obrazovanja
- Teorijski principi grupne dinamike
- Oblici i karakteristike obrazovnih grupa
- Razvojne faze grupe (na nivou sadržaja i odnosa)
- Identifikovanje grupne kulture – uloge, podgrupe, hijerarhija, vrijednosti i pravila
- Struktura procesa grupne dinamike
- Metode za rad s grupama (npr. interakcija fokusirana na temu, sociometrija itd.)
- Principi rada, metode i tehnike procesa upravljanja grupnom dinamikom i intervencije u grupnoj dinamici;
- Različite uloge nastavnika za odrasle u grupama za nastavu i učenje (trener, edukator, moderator, facilitator učenja, vođa, medijator, savjetnik, kouč itd.) i složenost istovremenog obavljanja više zadataka
- Komunikacijske strategije za rješavanje problema i konflikata, prepoznavanje konflikata i kako se boriti s njima;
- Metode i tehnike za rješavanje problematičnih situacija i odnos prema „teškim“ učesnicima.

Preporučena literatura (izbor)

- Connolly, Brid: Adult learning in groups. 1. publ. Maidenhead 2008.
- Intercultural Learning T-kit, Council of Europe, Strasbourg Cedex 2000.
- Johnson, David Read; Emunah, Renée (eds.): Current Approaches in Drama Therapy, Springfield 2009.

Napomene za primjenu

U ovom modulu ključna je metodička raznolikost. Koristeći različite metode, od kratkih PowerPoint prezentacija (npr. kad se predstavljaju teorije komunikacije), preko dijagrama i grafičkih modela (modela komunikacije), pa sve do slika, videosnimaka i kratkih filmova, pojedinačni aspekti komunikacije mogu se pojasniti i predstaviti primjerima, također koristeći poznate situacije ili osobe.

Iako ovaj model sadrži teorijski dio, trebalo bi ga u velikoj meri ilustrovati konkretnim primjerima. Savjetuje se različitost metoda i kreativnih pristupa. Vrlo je važno da se stvori opuštana atmosfera puna povjerenja, gdje učesnici mogu dijeliti iskustva, predstave i lične primjere, promišljati o svom stilu komunikacije i iskustvima s raznim grupama, i biti dovoljno otvoreni da iskoriste različite materijale, metode i pristupe.

Praktična primjena i refleksija

Preporučuje se rad s primjerima iz života, korištenje prethodnih modula i iskustava učesnika, kao i problema koji proizlaze iz konteksta. Nastavnici za odrasle trebalo bi da ohrabruju učesnike da budu refleksivni u odnosu na svoj stil komunikacije i da povlače paralele iz sopstvenog života i profesionalne sredine (samokritički pristup je dobrodošao). Važan aspekt jeste upravo pokretanje procesa refleksije i komunikacija instruktora kursa s polaznicima, što bi trebalo služiti kao dobar primjer onoga o čemu se razgovara i što se preporučuje (naročito kada je riječ o nenasilnoj, neautoritarnoj i konstruktivnoj komunikaciji). Preporučuju se kraće vježbe i sesije refleksije o realnim situacijama, igranje uloga, simulacije i zadaci za male grupe. Aktivan interaktivni pristup vježbama trebalo bi primjenjivati što je više moguće da bi se osigurali efektivno učenje, primjena stečenih vještina u kontekstu života i rada, kao i dugotrajni rezultati.

U većini slučajeva trebalo bi da se koriste brojni primjeri, naročito iz života i profesionalnog iskustva učesnika. Polaznici bi trebalo da promišljaju o iskustvima iz rada s različitim grupama. Mogu se razmatrati situacije iz prošlosti, kao i aktuelne situacije u obrazovnoj grupi, a mogu se analizirati i trenutni procesi. Nastavnici za odrasle mogu se mnogo oslanjati na događaje i primjere iz svog iskustva. Zato postoji velik izbor metoda – kratke vježbe, zadaci za male grupe, grafički prikazi, male sociometrijske sekvence, fotografije i kratki filmovi. Metode iz repertoara upravljanjem grupnom dinamikom također su prikladne: psihodrama, igranje uloga, kontrolisani dijalog, igre kao što su *NASA*, *Službeni auto*, *Gradnja kule* itd., ali i vježbe u kojima se tipične grupne situacije stvaraju, praktikuju ili osmišljavaju da bi se podigao nivo svijesti o njima.

Predviđeni obim

- 32 sata nastave (=4 dana);
- 32 sata samostalnog učenja.

Kompetencija:

Polaznici koji su završili Curriculum globALE upoznati su s repertoarom metoda obrazovanja odraslih i mogu ih primijeniti da bi postigli optimalan uspjeh učenja u konkretnoj ciljnoj grupi.

Polaznici koji su završili *Curriculum globALE*

- upoznati su sa širokim spektrom metoda obrazovanja odraslih i u stanju su da navedu njihove prednosti i mane, ograničenja i mogućnosti
- u stanju su da odaberu odgovarajuće metode primjerene situaciji za sve faze kursa
- samostalno primjenjuju osnovni skup metoda i promišljaju o njemu
- mogu da koriste te metode da bi postigli održivi uspjeh učenja pojedinačnih ciljnih grupa.

Povezanost s drugim modulima

Ovaj modul je idealan za vježbanje znanja i kompetencija naučenih u drugim modulima. Svaka tema može se koristiti kao materijal za primjenu, ilustriranje, predstavljanje ili analizu upotrebe pojedinačnih metoda. Teme iz svih drugih modula mogu se analizirati s tačke gledišta prikladnosti neke metode, u kombinaciji s drugim kriterijima (ciljna grupa, vrijeme, resursi itd.). Naprimjer, grupe mogu birati najbolje metode za objašnjenje različitih tipova učenja odraslih (modul 2) ili porediti koristi od obrazovanja odraslih (modul 1) ili istraživati načine za prevazilaženje komunikacijskih problema u grupi (modul 3). Drugi moduli mogu da se bave pitanjem koje su metode najbolje za obradu pojedinačnih tema, ili s različitim vrstama učesnika, a u ovom modulu ove ideje mogu se i primijeniti.

Teme

Integracija metoda u nastavi

- Koje su to metode?
- Koji su kriteriji za biranje adekvatnih metoda?

Pregled metoda

- Pregled: tipologija metoda
- Važnost i prednosti interaktivnih metoda
- Adekvatnost metoda u odnosu na rod, starost, kulturu i druge karakteristike ciljne grupe
- Metode za uvod i otvaranje:
  - o Razbijanje početne napetosti
  - o Igre za upoznavanje
  - o Provjera očekivanja.
- Metode za pružanje informacija, prenošenje znanja i obradu sadržaja
  - o Predavanja
  - o Prezentacije
    - govorne tehnike
    - interaktivna nastava
    - demonstracija
    - PowerPoint
    - flipčart i slični alati.
  - o Grupne metode
    - projekt, grupni zadaci
    - kružoci za učenje, metoda četiri ugla i slične metode

- kombinovane metode i varijacije: metoda 5 x 5, sendvič-metoda
- zajedničko učenje uz računar.
- o Samostalno učenje
  - individualni rad
  - dnevnik učenja
  - tehnike čitanja
  - učenje zasnovano na korišćenju računara
  - opservacione posjete
  - metode za podršku samoorganizovanom učenju i usvajanje vještina za samostalno učenje
- o Socijalno i iskustveno učenje
  - diskusije
  - igranje uloga, simulacije
  - psihodrama
  - radionice, *world cafe* metoda, *open space*
  - čas na terenu: učenje iz lokalnog konteksta
  - rad na projektima
  - rješavanje problema
  - biografsko učenje
  - metode participacije
- o Kreativne metode
  - *brainstorming*
  - vizualizacije
  - skulpture
  - ples
  - pozorište
  - kreativno pisanje.
- Tehnike moderacije
  - o Uloga moderatora u odnosu na trenera, nastavnika ili prenosioca znanja
  - o Pravila moderacije
  - o Tehnike ispitivanja
  - o Metode moderacije.
- Zagrijavanje i metode za povećanje koncentracije
- Metode za završavanje nastave
  - o Završetak sesije i metode rezimiranja urađenog
  - o Osiguranje postizanja trajnih rezultata
  - o Povratna informacija u vezi s naučenim.
- Metode i tehnike za samoorganizovano učenje

Sljedeći faktori su od ključne važnosti za nastavnike za odrasle da bi stekli relevantne kompetencije:

- konkretna primjena metoda u polaznikovom kontekstu aktivnosti
- shvatanje da ne postoji savršena metoda, već da izbor uvijek predstavlja rezultat balansiranja između grupe, okvira uslova, ciljeva učenja i instruktora kursa/trenera
- vježbanje ciljanog smjenjivanja više metoda prema potrebama grupne dinamike.

Dalje, u odnosu na ciljnu grupu nastavnika za odrasle i konkretno područje primjene, metode bi trebalo da se razvijaju na ciljan način prema potrebama i specifičnostima tog područja (npr. razvoj zajednice ili porodično obrazovanje).

Preporučena literatura (izbor)

- Pretty, Jules N.; Guijt, Irene; Scoones, Ian; Thompson, John: A Trainer's Guide for Participatory Learning and Action, London 1995.

- Society for Participatory Research in Asia (PRIA): A Manual for Participatory Training Methodology in Development, New Delhi 2011.
- Training Essentials, T-kit, Council of Europe publishing, Strasbourg Cedex, 2002.

Napomene za primjenu

Budući da se metode ne mogu samo teorijski naučiti, već njihovi efekti treba da se prikažu u nastavnoj praksi, ovaj modul je fokusiran na razmjenu, isprobavanje i refleksiju. Sadržaj za ovaj modul određen je kao uvod u pojedinačne teme, kao što su npr. moderacija i evaluacija. Modul bi trebalo da sadrži brojne vježbe koje će pratiti refleksija i diskusija. Fokus bi trebalo da bude na preduslovima i kriterijima izbora za primjenu pojedinačnih metoda, kao i na mogućnostima i ograničenjima pojedinačnih metoda i zahtjevima koji se njihovom primjenom stavljaju pred nastavnike za odrasle. Onog trenutka kada polaznici postignu sigurnost u primjeni različitih metoda mogu zajedničkim snagama razraditi velik broj metoda isprobanih u raznim kulturološkim kontekstima.

U ovom modulu fokus je stavljen na metode koje se koriste tokom implementacije – na kursovima/u nastavi i u obrazovanju odraslih. Metode za planiranje, organizaciju, evaluacija kurseva/nastave detaljno su obrađene u drugom modulu (planiranje, organizacija i ocjenjivanje).

Praktična primjena i refleksija

Ovaj modul o metodama je dobra prilika za učesnike da usavrše svoje vještine i unaprijede ih kroz proces praktičnog učenja. Njihovo nastavničko iskustvo moglo bi se iskoristiti za ovaj zadatak, kombinovanjem refleksije i razmatranjem načina unapređivanja. Igranje uloga je vrlo dobra metoda kao okvir za isprobavanje drugih metoda – gdje jedan dio grupe može igrati „uobičajenu“ ciljnu grupu – polaznike kursa, a jedan ili više učesnika mogu koristiti i vježbati ovu metodu, i dijeliti s grupom iskustva i mišljenja o cijelom procesu. Također je moguće koristiti istu temu i predstaviti 2–3 metodička pristupa, a i zatim ih uporediti i raspravljati o prednostima i poteškoćama pojedinih metoda i najboljim kriterijima za njihovo korištenje.

Predviđeni obim

- 25 sati nastave (= 3 dana)
- Polaznici samostalno pripremaju, izvode i promišljaju bar 3 sesije (100 sati)
- Opservacijska posjeta i povratna informacija od kolega, ako je to potrebno

Kompetencije

Polaznici koji su završili Curriculum globALE svjesni su kako su faze planiranja (uključujući razvoj kurikulu-ma), organizacije, implementacije i ocjenjivanja međusobno povezane u andragoškom ciklusu. Oni posjeduju poznavanje različitih metoda za faze planiranja, organizacije i ocjenjivanja, i u stanju su da to znanje primijene u različitim situacijama na odgovarajući način i kritički se osvrnu na taj proces⁴¹. Imajući u vidu svoju profesionalnu aktivnost, nastavnici za odrasle koriste iskustvo koje su stekli da sistematski unaprijede svoje programe.

Polaznici koji su završili Curriculum globALE

- Upoznati su sa fazama andragoškog ciklusa i jasno im je u kakvom su međusobnom odnosu te faze
- Poznaju različite metode i alate za:
  - o analizu potreba obrazovanja i obuke
  - o formulaciju ciljeva učenja za obrazovne programe usmjerene na kompetencije
  - o kreiranje didaktičko-metodičkog pristupa za procese učenja/nastave
  - o planiranje nastave koja uzima u obzir relevantne uslove
  - o stalno provjeravanje napretka u učenju, transparentna evaluacija i prilagođavanje koncepta nastave na osnovu toga, ako je potrebno
  - o obezbjeđivanje postizanja trajnih rezultata.
- Svjesni su implikacija različitih metoda i alata i mogu kritički da promišljaju o njihovom izboru i primjeni
- Koriste ono što je naučeno tokom rada na postizanju trajnih rezultata i kroz evaluaciju trajno unapređuju svoj rad
- Poznaju osnove i različite elemente i modele osiguranja kvaliteta.

Povezanost s drugim modulima

Svi prethodni moduli mogu poslužiti kao osnova za kreiranje kvalitetnog ciklusa obuke. Budući da su bazirani na principima, fazama i tipovima učenja odraslih (moduli 1 i 2), važno je imati na umu teorijske principe kada se razvijaju pojedinačne faze, naročito faze 1 i 2 (analiza potreba i planiranje). Za faze 3 i 4 (organizaciju i implementaciju) trebalo bi se detaljno pozabaviti kompetencijama iz modula 3 i 4 (komunikacija, grupna dinamika i metode).

Problem osiguranja kvaliteta blisko je povezan s radnim kontekstom nastavnika za odrasle, lokalnim i nacionalnim kontekstom, zajednicom, organizatorima obrazovanja i partnerskom organizacijom.

Teme

Faze andragoškog ciklusa

- Pristup projektu i projektni ciklus, u kontekstu obrazovanja odraslih
- 5 faza: analiza potreba, planiranje, organizacija, implementacija, evaluacija
- Veze između i efekti pojedinačnih faza.

Analiza potreba

- Analiza potreba za obrazovanjem/obukama/vještinama
- Analiza potreba pojedinca
- Analiza potreba organizacije
- Analiza potreba zajednice.

⁴¹ Faza konkretne implementacije pokrivena je detaljnije u Modulu 3 (Metode obrazovanja odraslih).

Planiranje

- Principi analize obrazovnih potreba, pregled najvažnijih alata za analizu
- Razvoj kurikuluma
  - o Principi razvoja kurikuluma usmjerenog na kompetencije (diferencijacija između koncepata zasnovanih na rezultatu i onih zasnovanih na znanju)
  - o Profili aktivnosti kao osnova za razvoj kurikuluma.
- Definisanje ciljeva učenja (taksonomija ciljeva učenja, SMART i SPICE sistemi itd.)
- Analiza ciljne grupe – Ko učestvuje u mojim kursevima i zašto? (osobine, očekivanja, stavovi ciljne grupe)
- Planiranje sekvenci učenja u skladu s principima rodne osjetljivosti.

Organizacija

- Razmatranje okvirnih uslova
  - o Specifičnosti konkretne ciljne grupe
  - o Očekivanja klijenta
  - o Dostupni resursi (vrijeme, lokacija, materijali).
- Kreiranje *check-liste* za kurs/trening
- Detaljno planiranje (didaktika, metode, vrijeme)
- Korištenje resursa (planiranje materijala i korištenje opreme)
- Planiranje mogućih/alternativnih scenarija u slučaju nepredviđenih situacija
- Lična priprema trenera (kognitivni, mentalni, emotivni, fizički aspekt)
- Priprema obavještenja – opisa obrazovnog programa/treninga za učesnike i/ili klijente
- *Follow-up* i nastavak.

Evaluacija

- Koncept kvaliteta u stručnom usavršavanju – važnost, pojašnjavanje terminâ
- Elementi osiguranja kvaliteta (kvalitet objekta, programa, osoblja), kriteriji i pokazatelji
- Evaluacija kao osnova za osiguranje kvaliteta – principi, preduslovi i potencijal
- Procjena u kontekstu ocjenjivanja
- Tipovi ocjenjivanja
  - o Predformativno, formativno (kontinuirano) i sumativno (ex post)
  - o Kvantitativno i kvalitativno
  - o Eksterno, interno, samoocjenjivanje
  - o Ocjenjivanje treninga.
- Faze ocjenjivanja
- Metode, tehnike i alati za ocjenjivanje
  - o Test, upitnik, skale, evidencija
  - o Dnevnicu učenja
  - o Liste kompetencija i portfolio.
- Izvještaji
- Upotreba rezultata ocjenjivanja za upravljanje procesom obrazovanja
- *Follow-up* i umrežavanje.

Osiguranje kvaliteta

- Kvalitet u smislu ulazne, prolazne i izlazne informacije (*input, throughput, output*)
- Nivoi kvaliteta: sistem, organizacija, kurs itd.
- Standardi/pokazatelji
- Postojeći sistemi osiguranja kvaliteta.

Predložena literatura (izbor)

- Archer, David; Cottingham, Sara: Reflect Mother Manual, London, o.J. <http://www.reflectaction.org/sites/default/files/u5/Reflect%20Mother%20Manual%20-%202012.pdf>
- Bramley, Peter: Evaluating Training, London 2003.
- Caffarella, Rosemary S.: Planning programs for adult learners. A practical guide for educators, trainers, and staff developers. 1. ed. San Francisco 1994.

Napomene za primjenu

Ovaj modul se fokusira na sticanje neophodnih alata za trenere/instruktoze kurseva. Važna uloga se, dakle, sastoji u tome da se pruže odgovarajući alati za analizu potreba, planiranje, organizaciju i procjenu treninga – instrumenata koji ispunjavaju zahtjeve didaktike prilagođene odraslim osobama. Iskustva učesnika i njihova sopstvena praksa trebalo bi da se koriste kao dio ovog procesa. U obrazovanju odraslih uvijek bi trebalo kritički razmatrati implikacije odabira i primjene pojedinačnih alata imajući u vidu teorijske principe koji se razrađuju u drugim modulima. Ovaj modul poziva na kombinovanje metoda koje se sastoje od tematskih ulaznih informacija, profesionalne razmjene i grupnih diskusija. Na kraju modula učesnici će posjedovati osnovno iskustvo u vezi s primjenom odabranih metoda u praksi, što će osigurati održive efekte učenja. Također, trebalo bi da steknu osnovne kompetencije za planiranje, organizaciju i ocjenjivanje sopstvenih procesa učenja u budućnosti.

Praktična primjena i refleksija

Različite metode mogu se koristiti kao podrška polaznicima u pronalaženju najboljeg načina za kreiranje ciklusa od 5 faza. Naprimjer, polaznici se mogu podijeliti u grupe, dobiti temu i zadatak da razviju cio ciklus, s opisom pojedinačnih koraka, tj. scenarija. Mogli bi da pripreme „scenarije“ i imaju neku vrstu „prave“ pripreme za održavanje treninga. Zajedno, grupa može razmišljati o različitim prijedlozima, analizirati pojedinačna rješenja, prijedloge i ideje i preraditi plan pripreme prije same implementacije. Neki dijelovi procesa implementacije mogu se također simulirati putem grupne diskusije, tako da se ocjena zasniva na nekoj vrsti stvarnih rezultata. Problemi s kvalitetom trebalo bi da se odnose na kontekst njihove stvarne obrazovne prakse.

Predviđeni obim

- 32 sata nastave (= 4 dana)
- 45 sati samostalnog učenja
- Povratna informacija od kolega kao dopuna programu
- Dnevnik učenja ili nešto slično, kao način bilježenja rezultata učenja

Prilozi

Prilog 1: Korišteni kurikulumi

Kurikulumi *DVV Internationala* i partnera

Naslov: Kursevi obuke za andragoge

Zemlja/region porijekla: Jermenija

Jezik: jermenski i engleski

Struktura i obim; didaktički oblik:

Program se sastoji od 5 glavnih dijelova: (*preporučeni fond sati – ukupno 90 sati*)

1. Modeli komunikacije (12 sati)
2. Moderna obrazovna tehnologija i obrazovanje odraslih (12 sati)
3. Obrazovanje odraslih i saradnja sa socijalnim partnerima (6 sati)
4. Obrazovanje odraslih u kontekstu savremenih obrazovnih procesa (6 sati)
5. Rukovođenje u obrazovanju odraslih (6 sati)
6. Samostalan rad – 26 sati. Praksa – 22 sata.

Ciljne grupe, preduslovi za učesnike ako ih ima:

- Edukatori za odrasle
- Nastavnici/osoblje državnih stručnih škola
- Treneri/osoblje centara za obrazovanje odraslih u lokalnoj zajednici.

Podaci o nastanku i primjeni programa:

Program je 2007. razradila grupa autora koji predstavljaju Jermensko udruženje za obrazovanje odraslih i LLL, i DVV International – Jermenija.

Naslov: Andragogija – kurs obuke

Zemlja/region porijekla: Jermenija

Jezik: jermenski i engleski

Struktura i obim; didaktički oblik:

Program se sastoji od 7 modula: (*preporučeni fond sati – ukupno 88 sati*)

1. Razvoj kurikuluma (24 sata)
2. Modeli komunikacije (16 sati)
3. Obrazovanje odraslih i saradnja sa socijalnim partnerima (8 sati)
4. Moderna tehnologija u obrazovanju i obuci (8 sati)
5. Obrazovanje odraslih u kontekstu savremenih obrazovnih procesa i rukovođenje u obrazovanju odraslih (8 sati)
6. Struktura i organizacija sadržaja radionica i seminara (24 sata)
7. Procjena i evaluacija (8 sati).

Ciljne grupe, preduslovi za učesnike, ako ih ima:

Treneri i osoblje centara za obrazovanje odraslih.

Podaci o nastanku i primjeni programa:

Program je 2010. razradila grupa autora koji predstavljaju Jermensko udruženje za obrazovanje odraslih i LLL, i DVV International – Jermenija, u okviru EU projekta „ProActive“.

Naslov: Edukacija kadrova za obrazovni rad s odraslima

Zemlja/region porijekla: Bosna i Hercegovina

Jezik: njemački, bosanski, srpski i hrvatski

Struktura i obim; didaktički oblici:

Kurs se sastoji od pet glavnih dijelova. Svaki dio se obično obrađuje dva dana, što čini ukupno deset dana obuke (60 sati):

1. **dio:** Obrazovanje odraslih kao nauka; koncept i strategije obrazovanja; sistem obrazovanja odraslih; ciklus obrazovanja odraslih; faze ciklusa obrazovanja odraslih; planiranje sadržaja obrazovanja; osmišljavanje programa za sadržaj obrazovanja; moduli i modularni programi.
2. **dio:** Obrazovanje odraslih u BiH – status i perspektive; obrazovanje odraslih u Njemačkoj; područja obrazovanja odraslih; oblici obrazovanja odraslih; karakteristike obrazovne grupe; obrazovanje odraslih i samostalno učenje; teorije potreba za obrazovanjem odraslih; modeli i alati za analizu obrazovnih potreba – individualnih potreba; modeli i analize obrazovnih potreba – potreba tržišta rada i poslodavaca.
3. **dio:** Grupni procesi – shvatanje, razumijevanje i moderiranje; društvene i psihološke karakteristike učenja kod odraslih; stilovi i tipovi učenja u stručnom usavršavanju za odrasle; priroda, karakteristike i elementi komunikacije; komunikacijske prepreke; povratna informacija u nastavi i procesu učenja; vizualizacija u nastavi – pravila i metode; prezentacija u nastavi – pravila i metode; klasične i interaktivne metode u obrazovanju odraslih.
4. **dio:** Rukovođenje u obrazovanju odraslih; rukovođenje strategijom u obrazovanju odraslih (primjer: obrazovne institucije); sposobnosti i vještine u rukovođenju i vođstvu; sposobnost povećanja radnog učinka zaposlenih u obrazovanju odraslih; razvoj sposobnosti vođstva (vještine donošenja odluka po modelu „korak po korak“); vještine ubjeđivanja, pregovaranja i komunikacije; marketing u obrazovanju odraslih; marketinški plan u institucijama za obrazovanje odraslih.
5. **dio:** Evaluacija u procesu obrazovanja; kvalitet u obrazovanju odraslih – uputstva i koncepti; sistem kvaliteta u obrazovanju odraslih; evaluacija kao alat za promovisanje kvaliteta; tipovi ocjenjivanja u obrazovanju odraslih; radionice kao metoda rada u obrazovanju odraslih; kontekst igre u radionici; različiti primjeri rada u radionicama.

Ciljne grupe, preduslovi za učesnike, ako ih ima:

Treneri i rukovodeće osoblje (neformalnih) centara za obrazovanje odraslih; kreatori politika.

Podaci o nastanku i primjeni programa:

Kurs je razvijen 2001. godine (dalje je razvijan 2008.) u saradnji sa DVV Internationalom – Bosna i Hercegovina i katedrom za obrazovanje odraslih na Beogradskom univerzitetu. Kurs se obično nudi kao „ljetna akademija“ za stručno usavršavanje kadra za obrazovanje odraslih.

Naslov: Kurs obuke za andragoge

Zemlja/region porijekla: Gruzija

Jezik: gruzijski, engleski

Struktura i obim; didaktički oblici:

Program se sastoji od 6 modula: (*preporučeni fond sati – ukupno 60 sati*)

1. Uvod u koncept obrazovanja odraslih (3 sata): istorija OO; teorija OO, savremeni trendovi OO, zakonski okvir OO
2. Posebnosti OO (12 sati): životno doba i društvene uloge, važnost i uticaj iskustva, psiho-socijalni aspekti nastave/učenja
3. Razrada obrazovnog programa (12 sati): identifikacija ciljeva i rezultata procesa učenja, razrada sadržaja programa, priprema/prilagođavanje nastavnih materijala
4. Nastavne metode (18 sati): nastava usmjerena na problem, projekt kao nastavna metoda, grupni rad
5. Evaluacija i ocjenjivanje znanja i vještina (9 sati): kriteriji ocjenjivanja i povezanost s rezultatima učenja, metode i sistemi ocjenjivanja, ocjenjivanje i samoocjenjivanje
6. Organizacija OO (6 sati): identifikacija ciljne grupe, osnove procjenjivanja tržišta obrazovanja, osnove rukovođenja programom.

Ciljne grupe, preduslovi za učesnike, ako ih ima:

- Nastavnici/osoblje javnih strukovnih centara
- Treneri/osoblje centara za obrazovanje odraslih i javnih centara za obrazovanje
- Članovi Udruženja za obrazovanje odraslih Gruzije (AEAG⁴²)
- Edukatori za odrasle, andragozi.

Opći ciljevi programa, specifični ciljevi učenja:

Na kraju kursa polaznici stiču sljedeća znanja i vještine: teoriju obrazovanja odraslih, glavne koncepte i moderne trendove; metodičke principe obrazovanja odraslih; principe razrade obrazovnih programa za odrasle; timski rad i uspješnu komunikaciju.

⁴² Adult Education Association of Georgia

Polaznici koji završe kurs bit će u stanju da: razvijaju program za odrasle posvećen specifičnim temama i da organizuju i provode relevantne kurseve obuke; da pretražuju izvore koji se odnose na program (literaturu itd.) uz upotrebu savremenih informacijskih tehnologija; da prave prezentacije; da omogućavaju rasprave.

Podaci o nastanku i primjeni programa:

Program je 2007. razradila grupa autora koja predstavlja Udruženje za obrazovanje odraslih Gruzije (AEAG) i DVV International – Gruzija, s ciljem da podrže građenje kapaciteta andragoga, što bi zauzvrat doprinijelo unapređenju kvaliteta obrazovanja odraslih u državi. Program je primijenjene prirode i usmjeren je na razvoj važnih praktičnih vještina ciljne grupe.

Naslov: Pedagoške i didaktičke vještine u stručnoj obuci

Zemlja/regija porijekla: Palestina

Jezik: engleski

Struktura i obim; didaktički oblici:

Program obuke (fond: 4 dana obuke) sastoji se od 6 glavnih dijelova:

1. Teorijska pozadina: 1) Glavne hipoteze i otkrića neurološkog istraživanja (mozga), 2) Posljedice didaktičkog pristupa („Didaktički konstruktivizam“), 3) Pripreme za nastavu, obrazovni ciljevi i ciljevi učenja, 4) Taksonomija obrazovnih ciljeva, 5) Didaktička analiza sadržaja
2. Konvencionalne metode za poučavanje i nastavu: 1) Prezentacija kao metoda poučavanja/obuke, 2) Instruktivni/mentorski dijalog, 3) Metoda četiri koraka/uputstva za posao
3. Interaktivne metode nastave/učenja: 1) Interaktivne metode učenja i ključne vještine/kompetencije, 2) „Model kompletne akcije“ u stručnom obrazovanju i obuci (VET⁴³), 3) *Leittext* zadaci, 4) Projektna metoda, 5) Učenje zasnovano na problemu⁴⁴ (RBL), 6) Saradničko učenje, 7) Moderiranje kao nastavna metoda
4. Komunikacijski modeli u obrazovanju: 1) četiri aspekta/strane poruke, 2) Transakciona analiza
5. Metode procjene uspjeha polaznika: 1) Osnovne strategije procjene, 2) Tehnike procjene u učionici (CAT⁴⁵)
6. Planiranje sesija.

Ciljne grupe, preduslovi za učesnike, ako ih ima:

- Nastavnici/osoblje javnih strukovnih institucija
- Treneri neformalnih obrazovnih institucija.

Podaci o nastanku i primjeni programa:

Program obuke razvio je 2010. Sharek Youth Forum u partnerstvu s DVV Internationalom i u saradnji sa Ministarstvom obrazovanja Palestine u okviru EU projekta.

Naslov: ARA – Andragoška regionalna akademija

Zemlja/regija porijekla: Regija jugoistočne Europe

Jezik: engleski, srpski, hrvatski, bosanski, crnogorski

Struktura i obim; didaktički oblici:

Kurs se sastoji od 6 glavnih modula:

1. **Vještine komunikacije:** verbalna i neverbalna komunikacija; „ubice razgovora“; aktivno slušanje; davanje povratne informacije; pružanje i prihvatanje kritike; „Džohari“ prozor; odbijanje i riječ „ne“; komunikacijske strategije za rješavanje konflikata; stilovi i strategije diskusije i komunikacije; principi i primjene neagresivne komunikacije
2. **Trener:** uloge i zadaci trenera; tipovi instruktora/trenera; stilovi učenja; kompetencije i atributi trenera
3. **Planiranje i priprema:** potrebna analiza na polju obrazovanja i obuke; „analiza potrebnih vještina“; metode analize; analiza ciljne grupe; planiranje usmjereno na ishode; DACUM metoda; podjela na module u obrazovanju odraslih; osmišljavanje seminara; priprema i organizacija obuke
4. **Uspjeh: metode u obrazovanju odraslih i obuci;** metode u interaktivnim instrukcijama; upotreba vizuelnih metoda; predstavljanje i nastup na času; primjena radionica; alternativne metode i tehnike obuke; razvoj vještina za samoorganizovano učenje
5. **Analiza, nadgledanje i ocjenjivanje**
6. **Koučing u obrazovanju i obuci.**

43 Vocational education and training

44 Problem-based Learning

45 Classroom Assessment Techniques

(Dalji moduli, kao što je „On-line obrazovanje odraslih“, konflikti, interkulturalna komunikacija i mirovno obrazovanje, komunikacija u organizaciji, koordinacija grupnog rada i grupnog rukovođenja, rukovođenje u obrazovanju odraslih, osiguranje kvaliteta u obrazovanju odraslih, finansiranje obrazovanja odraslih i obrazovni rad sa specifičnim ciljnim grupama – po potrebi!)

Ciljne grupe, preduslovi za učesnike, ako ih ima:

Treneri i rukovodstvo (neformalnih) pružalaca usluga obrazovanja odraslih.

Podaci o nastanku i primjeni programa:

Kurs je 2011. razvila grupa eksperata iz Jugoistočne Europe (Šefika Alibabić, Katarina Popović, Aleksandra Pejatović, Zoran Velkovski, Maja Avramovska, Emir Avdagić i Narcis Hošo) u suradnji s regionalnom kancelarijom DVV Internationala u Sarajevu, BiH.

Naslov: Psiho-socijalne osobnosti obrazovanja odraslih – kurs za obuku stručnjaka u obrazovanju odraslih (edukatora za odrasle)

Zemlja/regija porijekla: Uzbekistan

Jezik: ruski

Struktura i obim; didaktički oblici:

Program se sastoji od 4 bloka (modula) koji pokrivaju sljedeće ključne andragoške teme:

1. Teorijski principi obrazovanja odraslih
2. Andragogija kao područje društvene prakse
3. Tehnologija obrazovanja odraslih
4. Praktične primjene tehnologije obrazovanja odraslih.

Obim kursa – 144 sata;

Naučni i teorijski dio – 36 sati za nastavu i 24 sata za samostalan rad

Praktični dio – 48 sati za nastavu i 36 sati za samostalan rad u obrazovnoj instituciji.

Ciljne grupe, preduslovi za učesnike, ako ih ima:

Nastavnici uzbekistanskog „Sistema posebne strukovne obuke“ (SSPO⁴⁶)

Podaci o nastanku i primjeni programa:

Kurs obuke razvila je institucija za stručno usavršavanje nastavnika SSPO-a, uz podršku regionalne kancelarije DVV Internationala u Taškentu, u Uzbekistanu, 2008. godine i koristi se za stručno usavršavanje nastavnika iz sistema profesionalnih obuka.

Akademski koordinator projekta: dr. B. Nuridinov; autorica: G. Burkanova.

Naslov: „Metode obrazovanja odraslih“

Zemlja/regija porijekla: Uzbekistan

Jezik: ruski

Struktura i obim; didaktički oblici:

Program je osmišljen kao trodnevni kurs obuke (24 časa) i pokriva sljedeće teme:

1. Principi obrazovanja odraslih
2. Poređenje klasičnog pristupa i obrazovanja odraslih
3. Motivacija
4. Ciklusi obrazovanja odraslih
5. Interaktivne metode obrazovanja odraslih
6. Važni zaključci za primjenu interaktivnih metoda obrazovanja odraslih
7. Kanali percepcije
8. Komunikacija
9. Vještine slušanja
10. Povratna informacija
11. Grupna dinamika
12. Pitanja – odgovori
13. Obuka
14. Uloga trenera

⁴⁶ System of special vocational training

- 15. Glavne faze planiranja i primjene kurikuluma
- 16. Kratak rječnik obrazovanja odraslih
- 17. Dodatak: testovi.

Ciljne grupe, preduslovi za učesnike, ako ih ima:

Osoblje zaduženo za obuku u neformalnim pružiocima obrazovanja za odrasle.

Podaci o nastanku i primjeni programa:

Program je razvijen u okviru suradnje između regionalne kancelarije DVV Internationala u Taškentu, u Uzbekistanu, i uzbekistanske Privredne komore, 2009. godine.

Naslov: Kurs razvoja osnovnih vještina liderstva (BLDC⁴⁷)

Zemlja/regija porijekla: Azijsko-pacifički region⁴⁸ (ASPBAE)

Jezik: engleski

Struktura i obim; didaktički oblici:

Program traje nedjelju dana (7 dana, 56 sati)

Kurs pokriva sljedeća područja:

- A. Principe učenja odraslih
- B. Okvire transformativnog učenja odraslih i okvire za transformativno učenje odraslih:
  - Pristup obrazovanju i razvoju zasnovan na pravima
  - Cjeloživotno učenje i *rodna problematika*
  - Obrazovanje za održivi razvoj.
- C. Kontekst učenja odraslih u praksi:
  - 1. Posjete lokalnoj zajednici
  - 2. Pregled Azijsko-pacifičkog regiona.
- D. Vođstvo u učenju odraslih u praksi:
  - 1. Liderstvo u organizacijama za učenje
  - 2. Andragog kao vođa.
- E. Umrežavanje i zastupanje politike obrazovanja
- F. Tematski angažman ASPBAE-a i platforme politike
- G. Formulacija individualnog akcijskog plana

Ciljne grupe, preduslovi za učesnike, ako ih ima:

Članice ASPBAE-a podstiču se da nominuju potencijalne učesnike. Kriteriji za izbor:

- bar tri godine radnog iskustva u obrazovanju odraslih i na odgovarajućim poljima razvojnog rada
- potencijal za preuzimanje uloge vođe u članicama ASPBAE-a
- ograničene prilike za interkulturalnu razmjenu i razvoj vođstva
- pristup računarima i solidna sposobnost rada na njima
- solidna sposobnost komunikacije na engleskom.

Opći ciljevi programa, specifični ciljevi učenja:

Glavni ciljevi ASPBAE-ovog BLDC-a su:

- Razvoj holističke perspektive u vezi s transformativnim obrazovanjem odraslih
- Unapređenje vještina i stavova o procesima koji podržavaju transformativno obrazovanje odraslih
- Stvaranje prilike za dijeljenje iskustava u obrazovanju odraslih
- Pomoć strukturiranoj refleksiji u cilju razvoja osnovnog shvatanja principa obrazovanja odraslih i praksa koje su transformativne, rodno osjetljive, zasnovane na pravima i doprinose održivom razvoju
- Sticanje boljeg shvatanja i razvijanje stava posvećenosti ASPBAE-u
- Razvoj kritičkog shvatanja kontekstâ Azijsko-pacifičkog područja koji imaju uticaj na učenje odraslih
- Doprinos razvoju „banke talenata“ za vođstvo u ASPBAE-u, za članstvo i za pokret obrazovanja odraslih na Azijsko-pacifičkom području.

Podaci o nastanku i primjeni programa

Razvijen prije skoro 20 godina i stalno unapređivan da odgovara potrebama učesnika. Dio dugotrajne strategije građenja i proširivanja „liderske grupe“ članica ASPBAE-a u regiji.

⁴⁷ Basic Leadership Development Courses

⁴⁸ Asia Pacific Region

Zemlja/regija porijekla: Azijsko-pacifički region⁴⁹ (ASPBAE)

Jezik: engleski

Struktura i obim; didaktički oblici:

Program traje 18 mjeseci i sastoji se od tri faze. Prva faza je strukturirana obuka za regionalne trenere i facilitatore koja traje 11 dana, druga faza je faza mentorskog rada koja traje 15 mjeseci, a treća je faza dijeljenja i učenja koja konsoliduje iskustva iz faze mentorskog rada.

Regionalni kurs za facilitatore pokriva sljedeća područja:

- Društveno-ekonomska, politička, ekološka i kulturološka stvarnost Azijsko-južnopacifičkog regiona
- Povezanost između lokalnih i regionalnih konteksta
- Povezanost razvojnih problema regiona s globalnim kontekstom
- Shvatanje i primjena koncepta ljudskih prava u obrazovanju odraslih i cjeloživotnom učenju
- Rodna pravičnost i održivi razvoj kao sveprisutne paradigme unutar svih naših inicijativa u regionu za obrazovanje odraslih i cjeloživotno učenje
- Principi učenja odraslih
- Ciklus učenja iskustvom
- Facilitatori kao polaznici, korisnici i komunikatori
- Interkulturalna osjetljivost
- Građenje i održavanje okruženja učenja
- Razvijanje i njegovanje „zajednice“ prakse u ASPBAE-u.

Faza mentorskog rada pruža mentorsku podršku i vođstvo za svakog učesnika da bi inkorporirao naučeno na kursu za regionalne facilitatore u njihov trenutni rad na obuci i aktivnostima za gradnju kapaciteta u svojim organizacijama.

Ciljne grupe, preduslovi za učesnike, ako ih ima:

Učešće u programu ostvaruje se pozivom ASPBAE-a članovima koji posjeduju provjereno iskustvo u obuci i facilitaciji, biranim između članova ASPBAE-a koji su u stanju i imaju želju da se uključe u dugotrajan i intenzivan proces učenja, uz neophodnu podršku i posvećenost njihovih organizacija.

Učesnike zajednički identifikuju ASPBAE-ov upravni odbor i osoblje da bi izgradili i proširili „lidersku grupu“ u regionu, posvećenu unapređivanju prava svih ljudi na učenje i promovisanju potreba i interesa za učenjem, naročito marginalnih grupa.

Opći ciljevi programa, specifični ciljevi učenja:

Regionalni kurs za facilitatore, sa svojim navedenim ciljevima, nudi učesnicima sredinu za učenje u kojoj se mogu angažovati u procesu zajedničkog učenja:

- da bi proučili različitost unutar Azijsko-pacifičkog regiona u kontekstu potreba odraslih za učenjem
- da bi istražili, gradili i održavali smislene prilike za učenje odraslih kako bi osposobili marginalizovane i ranjive kategorije stanovništva u regionu da promijene svoje živote i zajednice da vode i promovišu održivi život unutar okvira ljudskih prava, rodne i društvene ravnopravnosti
- da bi se razvili kao zajednica prakse, da šire i produbljuju prakse učenja odraslih i cjeloživotnog učenja zasnovane na bogatim tradicijama učenja u regionu i principima učenja odraslih.

Jezgro od 10 do 15 trenera-facilitatora proizašlo bi iz NeXT 1 procesa učenja i bilo bi mobilisano za učešće u radu na građenju kapaciteta ASPBAE-a – na nacionalnom, regionalnom i globalnom nivou.

Podaci o nastanku i primjeni programa

Regionalni kurs za facilitatore koncipiran je kao napredni program vođstva za ASPBAE-ov osnovni kurs razvoja vođstva (BLDC⁵⁰). Koncept i kurikulum nastao je i razvijen je iz bogatog iskustva direktorâ kursa (prošlih i sadašnjih) BLDC-a i drugih trenera u okviru ASPBAE-ovog članstva radi unapređivanja i gajenja kompetencija sposobnih lokalnih i nacionalnih trenera i facilitatora koji doprinose na podregionalnom i regionalnom nivou. Razvoj perspektive i vještina smješteni su u okvir ASPBAE-ove filozofije koja se tiče principa učenja odraslih, metoda participacije i cjeloživotnog učenja.

⁴⁹ Asia Pacific Region

⁵⁰ Basic Leadership Development Course

Zemlja/regija porijekla: Azijsko-pacifički region (ASPBAE)

Jezik: engleski

Struktura i obim; didaktički oblici:

Regionalna obuka za zagovaranje obrazovanja odraslih traje 15 mjeseci i raspoređena je u tri faze. Prva faza predstavlja strukturiranu obuku o regionalnom zagovaranju obrazovanja odraslih i traje 7 dana, druga faza je mentorski rad koji traje 9 mjeseci i treća faza je zaključna faza u kojoj se prikupljaju iskustva iz faze mentorskog rada.

Regionalna obuka je proces međusobnog djelovanja različitih stanovišta, unapređivanje vještina i jačanje stavova u pet tematskih područja obrazovanja odraslih:

1. Pismenost odraslih, CONFINTEA i Belemski okvir za akciju
2. Klimatske promjene i obrazovanje za održivi razvoj
3. TVET i životne vještine, osnaživanje omladine
4. Rodna jednakost u obrazovanju i
5. Finansiranje obrazovanja.

Razvijanje vještine zagovaranja uključuje:

- Individualne vještine komunikacije i prezentacije
- Vještine korporativne komunikacije putem medija, što uključuje poruke, npr. medijske objave, društvene mreže
- Vještine pregovaranja i postizanje općeg konsenzusa
- Vještine lobiranja
- Planiranje podrške, uključujući umanjivanje rizika.

Dodatna stavka obuke jeste učestvovanje u stvarnom zagovaranju. Faza mentorskog rada, koja tokom 9 mjeseci svakom učesniku pruža podršku mentora iz date zemlje koji je iskusan u formulisanju planova zagovaranja na nacionalnom nivou.

Ciljne grupe, preduslovi za učesnike, ako ih ima:

U obuci se može učestvovati na poziv članova ASPBAE-a koji imaju dokazano iskustvo u podršci obrazovanju i koji posjeduju interes i posvećenost da teže radu u zagovaranju obrazovanja odraslih na nacionalnom i podnacionalnom nivou.

Učesnike zajednički biraju ASPBAE EC⁵¹ i osoblje.

Opći ciljevi programa, specifični ciljevi učenja:

Sveobuhvatni cilj regionalne obuke o zagovaranju obrazovanja odraslih jeste:

- da se izgradi kritična masa zagovarača obrazovanja odraslih u regionu da bi postojala veća šansa za širenje svijesti javnosti o obrazovanju odraslih kao prava i pokretanja zainteresovanih strana na akciju
- da se osnaži jezgro od 2 do 3 aktivista i vođe kampanje za obrazovanje odraslih koji bi blisko sarađivali sa članovima koji rade na zagovaranju i/ili obrazovnim koalicijama u njihovim zemljama
- da se podrži posvećeni kadar za rad nakon CONFINTEA-e VI kako bi se osiguralo da se u okviru EFA i MDG⁵² daje prioritet programu CONFINTEA-e.

Obučeni zagovarači koji bi proizašli iz ovog treninga uticali bi na CSO⁵³-e uključene u EFA-u da kao prioritet postavljaju ciljeve 3 i 4 u okviru sopstvene politike, koji bi se izrazili kroz obrazovnu politiku njihove vlade, plan i budžet.

Također bi potvrdili važnost obrazovanja odraslih u realizovanju okvira ljudskih prava, kao ključa za razvoj.

Podaci o nastanku i primjeni programa

NeXT 2 regionalna obuka za zagovaranje obrazovanja odraslih počiva na pozitivnim aspektima iskustva ASPBAE-a u RWS⁵⁴, CSEF⁵⁵ i NeXT 1 – objedinjujući alatke, podatke, rad na politici, povezanosti i publicitetu i ugrađivanje svega navedenog u program za građenje kapaciteta za zagovaranje obrazovanja odraslih. Iako uključuje strukturirane procese učenja (radionice za obuku), kao u NeXT 1, glavne arene za učenje zagovaranja obrazovanja odraslih uz podršku mentora predstavljaju zajednički dogovorene aktivnosti politike i zagovaranja obrazovanja odraslih smještene u okvir aktivnosti organizacija učesnica ili one kojima stremi ASPBAE kao dio nastavljenih napora nakon CONFINTEA-e.

51 Executive Council

52 Education For All and Millennium Development Goals

53 Civil Society Organisations

54 Real World Strategies

55 Civil Society Education Fund

Certificirani nastavnik za odrasle

Internetska stranica projekta: www.wba.or.at/studierende/kompetenzen_zertifikat.php

Struktura i obim:

WBA certificira i izdaje diplome nastavnicima za odrasle propisujući standarde u obliku kurikuluma. Pojedinci koji rade u obrazovanju odraslih mogu da podnesu dokaze za svoje kompetencije i praktična iskustva stečene na različite načine. Ti dokazi se zatim procjenjuju i prepoznaju na osnovu kurikuluma. Kompetencije koje nedostaju mogu se steći pohađanjem kurseva ili se mogu dokazati na druge načine. Pojedinci koji zadovolje zahtjeve kurikuluma primaju priznate certifikate ili diplome.

Da bi se stekao certifikat WBA, mora se posjedovati sedam kompetencija.

Proces certificiranja

Prvi korak je određivanje trenutnog statusa učesnika. Svaki od njih popunjava portfolio *on-line* i podnosi WBA-u dokaze o prethodno stečenom iskustvu.

Zajedno s konsultantom WBA, razjašnjava se koji sadržaj već ispunjava zahtjeve WBA kurikuluma, a koje zahtjeve kandidat tek treba ispuniti da bi se kvalifikovao kao certificiran nastavnik za odrasle.

WBA konsultant pruža podršku u pronalaženju odgovarajućih kurseva da bi se stekle nedostajuće kompetencije.

Ispit

Da bi se stekao certifikat, neophodno je učešće u trodnevnoj radionici za certificiranje s testom sa višestrukim izborom, pisanje praktičnog ili projektnog zadatka i diplomski kolokvij.

Radionica za certificiranje

Prilikom procjene obrađuju se kompetencije WBA studenata kao nastavnika za odrasle. Nekoliko nedjelja prije završnog roka, dokumenti se šalju učesnicima na pripremu.

U testu znanja sa višestrukim izborom mora se dokazati kompetencija teorije obrazovanja. Prijavljeni učesnici u dijelu za prijavu dobijaju listu literature koja im pomaže da se pripreme. Pitanja za test odnose se samo na ovaj materijal za čitanje.

Praktična disertacija ili disertacija koja se odnosi na projekt

Kroz diplomsku disertaciju učesnici demonstriraju svoje vještine refleksije u vezi s praktičnim iskustvom u odabranoj specijalizaciji za svoju WBA diplomu.

Diplomski kolokvij

Za vrijeme diplomskog kolokvija učesnici predstavljaju svoje prihvaćene pismene zadatke i povezuju ih sa svojim radom u ulozi nastavnika za odrasle.

Obim

Obuka za „Certificiranog nastavnika za odrasle“ vrijedi 30 ECTS poena. Dvadeset tri ECTS poena dobija se na osnovu dokaza o urađenim obaveznim dijelovima, a preostalih sedam ECTS poena kroz individualne specijalizacije iz fakultativnog dijela. Dodjelu ECTS poena individualnim kompetencijama ne treba shvatiti kao obaveznu. Odstupanja od dodijeljenih vrijednosti mogu se napraviti u slučaju da je tako povoljnije za pojedinca.

Kurikulum

Obavezni dijelovi	Fakultativni dijelovi
Određivanje trenutnog statusa (1 ECTS poen)	
Kompetencija teorije obrazovanja (3–6 ECTS poena)	
Principi pedagogije/andragogije - obrazovanje i učenje (principi) (1,5 poen)	maksimalno 3 ECTS poena
Društvo i obrazovanje - obrazovanje odraslih (principi) (1 ECTS poen) - društveni principi u vezi s obrazovanjem odraslih (0,5 poena)	
Didaktička kompetencija (1,5–4 ECTS poena)	
Principi didaktike obrazovanja odraslih Rad s grupama (najmanje 1,5 ECTS poen)	maksimalno 2,5 ECTS poena
Rukovodstvena kompetencija	
Principi rukovođenja obrazovanjem (minimalno 1,5 ECTS poen)	maksimalno 2,5 ECTS poena
Kompetencija vođenja i savjetovanja	
Principi usmjeravanja i savjetovanja Praćenje i podrška učenju (najmanje 1,5 ECTS poen)	maksimalno 2,5 ECTS poena
Kompetencija u bibliotekarstvu i upravljanju informacijama	
Javne biblioteke i njihova važnost za društvo Principi upravljanja informacijama (najmanje 1,5 ECTS poen)	maksimalno 2,5 ECTS poena
Društvene vještine	
Komunikacija u teoriji i praksi Vođenje diskusije Retorika Upravljanje sukobom u teoriji i praksi (najmanje 2 ECTS poena)	maksimalno 3 ECTS poena
Lične vještine	
Analiza snaga i slabosti Analiza i promišljanje o sopstvenim postupcima i ponašanju u kontekstima relevantnim za obrazovanje odraslih (najmanje 2 ECTS poena)	maksimalno 3 ECTS poena
Opći fakultativni moduli	
	strani jezici, ICT (maksimalno 2 ECTS poena)
Radionica certificiranja (3 ECTS poena)	
Obavezno praktično iskustvo (najmanje 300 sati) (6 ECTS poena)	

Referentna grupa:

Pojedinci koji rade u obrazovanju odraslih

Ciljevi programa i učenja:

Mora se demonstrirati sedam osnovnih kompetencija:

- Kompetencija teorije obrazovanja
- Didaktička kompetencija
- Kompetencija upravljanja
- Kompetencija vođenja i savjetovanja
- Kompetencija u bibliotekarstvu i upravljanju informacijama

- Društvene vještine
- Lične vještine.

Informacije o projektu:

Certifikat Austrijske akademije za stručno usavršavanje (WBA)

Sadržaj i struktura WBA razvile su u okviru ESF projekta institucije za obrazovanje odraslih imenovane u Zakonu o promociji obrazovanja odraslih (EB-Förderungsgesetz) 1973, Austrijski savezni institut za obrazovanje odraslih, univerziteti i druge obrazovne institucije, uz koordinaciju Udruženja austrijskih centara za obrazovanje odraslih. WBA je osnovao Austrijski savezni institut za obrazovanje odraslih.

SVEB certifikat (1. nivo)

Internetska stranica projekta: <http://www.alice.ch/de/ada/zertifikat/>

Struktura i obim:

Obim:

405 sati vremena za učenje: sastoji se od ukupno 90 sati direktne nastave (uključujući praktične demonstracije), 165 sati samostalnog učenja i bar dvije godine praktičnog iskustva u skraćenom radnom vremenu (ukupno najmanje 150 sati praktičnog iskustva) za koje se mora podnijeti dokaz.

13,5 ECTS poena uključujući 2 godine dokazanog praktičnog iskustva na području obrazovanja odraslih (najmanje 150 sati).

Oblik programa:

Ne postoji propisani oblik programa, mada institucije koje ga provode moraju dokazati da su ispunjeni propisani standardi za implementaciju modula. Referentni okvir za koncept obrazovanja predstavlja opisana nastavnica kompetencija (pogledati „Ciljevi“).

Institucije moraju proći proceduru priznavanja pri Komisiji za osiguranje kvaliteta (QSK).

Dokaz kompetencije omogućuju:

1. Redovne refleksije o ličnom procesu učenja
2. Aktivno učešće u radu grupe na kursu i dokaz o bar 80% vremena provedenog u direktnoj nastavi
3. Dokumentovana demonstracija u praksi koju treba da kvalifikuje instruktor kursa, npr.:
  - o Priprema obrazovne sekvence (planiranje sesije)
  - o Izvođenje obrazovne sekvence
  - o Ocjenjivanje obrazovne sekvence (samoocjenjivanje, povratna informacija od učesnika).

Certifikat modula može se steći ili obukom u priznatoj obrazovnoj instituciji ili putem procjene ekvivalentnosti.

Referentna grupa:

Pojedinci koji su povremeno angažovani u obrazovanju i usavršavanju odraslih.

Preduslov za učešće predstavlja bar dvije godine praktičnog iskustva u obrazovanju odraslih u ukupnoj trajanju od najmanje 150 sati.

Ciljevi programa i učenja:

Nastavna kompetencija:

Učesnici su u stanju da pripreme, predaju i ocijene obrazovnu sesiju s odraslima u svom nastavnom području unutar okvira datih koncepata, planova kurseva i nastavnih materijala.

Specifični nastavni ciljevi:

Učesnici

- Na svoj vlastiti obrazovni ciklus prenose glavne ciljeve, andragoški fokus i procedure obuka svoje obrazovne ustanove.
- Analiziraju svoju ciljnu grupu i nastavne ciljeve i pregled napretka u odnosu na nastavne ciljeve usaglašavaju s vremenom koje im je na raspolaganju kao i programom.
- Planiraju didaktički pristup i nastavne jedinice u skladu s kriterijima učenja koji odgovaraju odraslima i u stanju su da obrazlože svoj izbor metoda.
- Uzimaju u obzir kriterije evaluacije u svojim ocjenjivanjima (metoda, napredak u učenju, nastavna klima, prilike za zajednički rad polaznika i intervencije).
- Osmišljavaju vezu i nivo interakcije između trenera i učesnika, kao i između učesnika (uloge, konflikti, ugovor itd.).
- Promišljaju o sopstvenom ponašanju i iz njega umiju izvlačiti zaključke o svojoj ulozi.

Resursi:

Informacije

- Teorijski principi psihologije učenja, komunikacije i više karakteristika grupe dinamike.
- Poznavanje uslova zakonskog okvira za obrazovanje i prava i obaveze nastavnika za odrasle (ugovor, status, uloga itd.).
- Obaviještenost o najnovijim dešavanjima na polju njihove profesije.

Vještine

- Isplanirati nastavu uzimajući u obzir ukupan koncept i uslove okvira.
- Formulirati ciljeve učenja koji odgovaraju ciljnoj publici na osnovu kompetencija koje treba razviti. Definisati oblik u kojem se rezimira napredak (sumativni, formativni) i kriterij za to.
- Isplanirati sesije za učenje i rezime napretka u odnosu na ciljeve učenja, uzimajući u obzir vrijeme predviđeno za to.
- Uključiti didaktički pristup prikladan odraslima, koji podstiče na učešće, povećava motivaciju i promoviše učenje.
- Primijeniti veći broj različitih metoda.
- Pravilno koristiti standardna didaktička sredstva (projektor, moderacijska tabla, flipčart, elektronske medije).
- Ocijeniti napredak u učenju za vrijeme sesije i na njenom kraju.
- Ocijeniti samu sesiju i njeno uklapanje u ukupan koncept.

Vještine međuljudskih odnosa

- Podržati motivaciju i zainteresovanost učesnika za sadržaj obrazovne sesije kroz njihov sopstveni doprinos.
- Voditi i omogućavati procese učenja na živ, precizan, razumljiv način, usmjeren na polaznike (vrednujući intervencije, pitanja, postavljanje zadataka).
- Aktivno zapažati interakcije unutar grupe i prikladno reagovati na situaciju, u skladu sa ciljem (remecenje nastave, konflikti itd.).
- Fleksibilno reagovati na nepredviđene događaje.

Kognitivne vještine

- Dobro vladanje predmetnom materijom.
- Didaktička analiza i redukcija, uzimajući u obzir uputstva i ciljanu publiku.
- Rezimirati diskusije, prezentacije, pitanja i mišljenja učesnika u plenarnoj sesiji, bilježiti napredak i na taj način omogućiti dalji razvoj procesa učenja.
- Održavati distancu i međusobno poštovanje.

Resursi iz okoline

- Održavati lične kontakte s institucijama, organizacijama u svijetu rada i trenerima koji rade na području datog predmeta.
- Čitati izdanja s područja predmeta, biti informisan u vezi s osobama za kontakt i važnim događajima.
- Raditi zajedno s trenerima i obrazovnim institucijama.

Samorefleksija i samoocjenjivanje

- Nakon sesije promišljati o svom ponašanju i radu i iz toga izvući zaključke za budućnost.
- Uporediti plan sa stvarnom sekvencom događanja.
- Analizirati didaktički pristup i koherentnost uz pomoć propisanih ciljeva i postignutih rezultata.
- Promišljati o sopstvenom ponašanju i sopstvenim intervencijama.
- Sastavite listu snaga i slabosti.
- Identifikovati sopstveni razvojni potencijal.

Projektne informacije:

Prvi nivo modularnog sistema „Trening trenera” švicarske Federacije za obrazovanje odraslih (SVEB) predstavljen je 1995. Do danas je certificirano više od 20 000 ljudi.

Profesionalni standardi za nastavnike, mentore i trenere u sektoru cjeloživotnog učenja

Internetska stranica projekta: <http://collections.europarchive.org/tna/20110214161207/http://www.lluk.org/wp-content/uploads/2010/11/new-overarching-standards-for-ttt-in-lifelong-learning-sector.pdf>

Struktura i obim:

Osnovni profesionalni standardi – domeni

- Profesionalne vrijednosti i profesionalna praksa
- Učenje i nastava
- Ekspertsko učenje i poučavanje
- Planiranje učenja
- Ocjenjivanje u učenju
- Pristup i napredak.

Profesionalni standardi za nastavnike, mentore i trenere u sektoru cjeloživotnog učenja opisuju, u generičkim terminima, **vještine, znanje i attribute** koji se zahtijevaju od onih koji na sebe preuzimaju širok dijapazon nastavnčkih i trenerskih uloga unutar sektora s učesnicima i zaposlenima.

Neće se svi standardi uvijek odnositi na sve nastavničke uloge. Oni predstavljaju osnovu za razvoj kontekstualizovane specifikacije uloga i jedinica ocjenjivanja, koje predstavljaju standard za uspjeh u obavljanju različitih uloga od strane nastavnika, trenera, mentora i predavača u sektoru cjeloživotnog učenja. Zajedno, oni će identifikovati sastavne dijelove osnovne nastavničke kvalifikacije (*Passport*); te kvalifikacije vode do statusa „Qualified Teacher, Learning and Skills“ (QTLS) i drugih nastavničkih kvalifikacija srednjeg i naprednog nivoa.

Forma programa:

Ne postoji određena forma programa; ipak, institucije moraju dokazati da njihov program zadovoljava propisane profesionalne standarde da bi dobile akreditaciju.

Obim i trajanje: akreditovani programi obično imaju obim od godinu dana redovnog studiranja ili dvije godine vanrednog studiranja.

Ciljevi programa i učenja:

Nastavnici u sektoru cjeloživotnog učenja.

Projektne informacije:

Godine 2004., vlada je zamolila predstavnike programa *Lifelong Learning UK* (LLUK) da razviju nove profesionalne nastavne standarde za cijeli sistem stručnog usavršavanja, kao što je najavljeno u naučnom radu „Opremanje nastavnika za budućnost 1“⁵⁶. Ovi standardi definišu ono što se očekuje od nastavnika, mentora i trenera kada su u pitanju različite uloge i odgovornosti.

U Bijeloj knjizi stručnog usavršavanja, pod nazivom „Stručno usavršavanje: usavršavanje vještina, unapređivanje životnih šansi“, DfES 2005., i drugih nedavnih najava, vlada se obavezala da će nastaviti da radi na uvođenju nove početne kvalifikacije – „priprema za nastavu“ – koja će voditi do QTLS statusa za sve koji su u ulozi nastavnika u punom smislu.

---

56 Equipping our Teachers for the Future

Naslov: Dobar nastavnik za odrasle u Europi (AGADE⁵⁷)

Internetska stranica projekta: www.nordvux.net/object/1453/agadeagoodadulteducatorineurope.htm

Model i definicija kompetencija razvijenih u projektu:

Kriteriji za dobrog nastavnika za odrasle:

Lični razvoj i etička dimenzija:

- Samopoštovanje
- Tolerancija
- Odgovornost
- Vještine komunikacije
- Empatija
- Fleksibilnost.

Profesionalni razvoj

Stadij organizacije – dimenzija znanja

- Znanje o tome kako odrasli uče i razumijevanje psihologije odraslih
- Poznavanje metoda obrazovanja i učenja odraslih
- Vještine pripremanja programa zasnovanih na određenim vrijednostima (demokratskim i humanističkim)
- Vještine planiranja i organizacije
- Dobro poznavanje predmeta.

Stadij izvršavanja – dimenzija vještine

- Sposobnost motivacije za učenje – prije, za vrijeme i nakon procesa učenja
- Razvoj sredina za učenje u skladu sa studentovim potrebama, fokusiranje na samoorganizovano učenje
- Vještine za podsticanje aktivnosti polaznika.

Stadij ocjenjivanja – dimenzija organizacije

- Vještine samorefleksije i kritičkog razmišljanja
- Vještine ocjenjivanja i promovisanja samoocjenjivanja kod samog sebe i kod polaznika.

⁵⁷ A Good Adult Educator in Europe

Principi razvoja kurikuluma:

- Kurikularne odluke donijete unutar okvira obrazovanja za nastavnike za odrasle moraju uzeti u obzir sljedeći skup osnovnih principa:
  1. Višestruko razumijevanje koncepta obrazovanja odraslih
  2. Ideja obrazovanja odraslih kao procesa kontinuiranog obrazovanja
  3. Prepoznavanje obrazovanja odraslih kao prakse koja promoviše demokratiju i kosmopolitizam
  4. Vrijednost obrazovne dimenzije u društvenim praksama
  5. Ideja o obrazovanju odraslih kao polju razgranatih društvenih praksi, načina i nivoa intervencije i
  6. Potreba za obrazovanjem i sredstvima obuke koja promovišu spajanje teorije i prakse (str. 17).

Referentna grupa:

Nastavnici za odrasle

Ciljevi projekta:

Projekt odgovara na potrebu u Europi koju izražavaju zemlje partneri, kao i one navedene u dokumentima europske obrazovne politike. Postoji potreba da se raspravlja o važnosti i relevantnosti obučavanja nastavnika za odrasle na međunarodnom nivou s europskim partnerima i da se analizira politika EU-a u oblasti obrazovanja i obuke odraslih da bi se razvio osnovni kurikulum za obuku nastavnika za odrasle u svim uključenim zemljama. Osnovni kurikulum se zatim može modifikovati i dopuniti u skladu s potrebama, politikama, historijom i kulturom svake od uključenih zemalja.

Projektne informacije:

Projekt **Grundtvig** 2004–2006.

Zemlje partneri: EE (koordinacija), HU, IE, LT, LV, NOT, PT, SE.

Nastavak na nordijsko-baltički projekt „Učenje radi dijeljenja“⁵⁸, partneri:

Koordinator: Estonsko udruženje neformalnog obrazovanja odraslih

Glavni ciljevi projekta:

- Revidirani minimalni skup kriterija za dobrog nastavnika za odrasle (na osnovu onog razvijenog u ranijem L4S projektu)
- Europski kurs obuke za nastavnike za odrasle (licem u lice, *on-line* ili mješoviti moduli učenja)
- Priručnik: http://www.folkbildning.net/agade/int_project.pdf

Model i definicija kompetencija razvijenih u projektu:

Kompetencija trenera i grupe kompetencija

- **Znanje:**
  - o Osnovno poznavanje psiho-socijalnog profila odrasle osobe
  - o Poznavanje karakteristika grupe
  - o Baza znanja u svom području rada.
- **Obuka i upravljanje:**
  - o Analiza potreba
  - o Priprema za obuku
  - o Izvršenje programa obuke
  - o Upotreba tehnologije i resursa (vrijeme, materijal, prostor, ljudi).
- **Ocjenjivanje i valorizacija učenja:**
  - o Razvoj rada s polaznicima radi identifikacije njihovih potreba, kvaliteta i ciljeva, i savjeti ili upućivanje na odgovarajuće programe i nivoe nastave
  - o Redovna upotreba rezultata ocjenjivanja za planiranje obrazovnih sesija, razvoj kurikuluma, nadgledanje napretka prema ciljevima i potvrđivanje naučenog
  - o Praćenje učenja koje je više od pukog prisjećanja informacija, koristeći niz strategija ocjenjivanja
  - o Stvaranje strukture i načina da polaznici i njihove kolege ocijene svoje učenje i uspjeh i daju povratnu informaciju, putem refleksije i samoocjenjivanja
  - o Usmjeravanje polaznika da razvijaju i stalno preispituju svoje planove obrazovanja
  - o Korištenje kvalitativnih metoda za valorizaciju napretka polaznika.
- **Motivacija i savjetovanje:**
  - o Razmjena informacija s polaznicima i kolegama o dodatnim resursima za učenje, obrazovnim prilikama i mogućnostima pristupa servisima podrške
  - o Usmjeravanje polaznika na odgovarajuće izvore onda kada potrebe za usmjeravanjem i savjetovanjem prelaze njihove kompetencije
  - o Vođenje polaznika u razvoju i stalnom preispitivanju njihovih obrazovnih planova.
- **Lični i profesionalni razvoj**
  - o Analiza potreba i prilika za profesionalno usavršavanje
  - o Pokazivanje interesa za lični razvoj.
- **Otvorena kategorija** (kompetencije koje eventualno želite da dodate).

Referentna grupa:

Svi nastavnici su definisani kao treneri s najmanje 150 sati nastavnog iskustva.

⁵⁹ Validation of informal and non-formal psycho-pedagogical competencies of adult educators

Ciljevi projekta:

Osnova:

Često se dogodi da kompetencije PR-trenera koje su relevantne za posao nisu pokrivena tradicionalnim kvalifikacijama. Budući da su ove kompetencije stečene u ne baš tradicionalnom i zvaničnom kontekstu učenja, i putem različitih radnih iskustava, teško ih je standardizovati i ozvaničiti, naročito zato što u različitim zemljama postoje različiti konteksti.

Ciljevi projekta:

VINEPAC ima za cilj:

- Podršku potvrđivanju kompetencija nastavnika za odrasle na nivou Europe
- Doprinos profesionalizaciji nastavnika za odrasle u Europi i upravljanju kvalitetom na području obrazovanja odraslih u Europi (str. 2)
- Pomoć nastavnicima za odrasle da, putem refleksije i ocjenjivanja, steknu jasnu sliku o kvalitetu i obimu kompetencija u kontekstu svog rada kao nastavnika za odrasle. Ovo će im pomoći u karijeri i razvoju, naprimjer kada započnu novi studijski program ili se prijave za novi posao (str. 5).

Projektne informacije:

Leonardo da Vinci – Project, 2006–2008.

Zemlje partneri: DE, ES, FR, MT, RO (koordinacija)

Koordinator: Rumunski institut za obrazovanje odraslih (IREA⁶⁰)

Proizvodi projekta:

- Skup instrumenata („VALIDPACK“) koji čini okvir za dokumentovanje i ocjenjivanje (samoocjenjivanje + eksterno ocjenjivanje + konsolidacija) kompetencija nastavnika za odrasle, bez obzira na to da li su stečene u kontekstu formalnog, neformalnog ili informalnog učenja), uključujući:
  - o mapu uma
  - o refleksije o biografiji
  - o refleksije o kompetencijama
  - o kontrolnu listu opservacija, matricu intervjuja
  - o list za validaciju
  - o uputstva za upotrebu instrumenata.

---

⁶⁰ Institute for Adult Education

Model i definicija kompetencija razvijenih u projektu:

Skupovi i polja kompetencija

Skup učenja

- Kurikulum i razvoj predmeta – započinjanje i nadgledanje koncipiranja i razvoja kurikuluma
- Personalizacija – pružanje podrške pojedinačnim polaznicima za optimizaciju napretka i uspjeha
- Metakognicija – započinjanje i nadgledanje strategija učenja i obrazovanja koje omogućavaju djelotvorno individualno učenje
- Metode nastave i učenja – osiguravanje učešća osoblja i polaznika u aktivnostima koje promovišu djelotvorno učenje
- Polja znanja – sticanje, analiza i primjena informacija
- Resursi učenja – osiguravanje dovoljne i prikladne primjene resursa kao podrške učenju
- Unapređivanje kvaliteta – nadgledanje i ocjenjivanje programa učenja, korištenje podataka za implementaciju unapređenja
- Akreditacija i potvrđivanje – vodeća uloga u osiguranju kvaliteta kod tijela za akreditaciju i osiguravanje prihvatanja odgovarajućih putanja do akreditacije
- Specijalističko poznavanje predmeta – održavanje visokog nivoa tehničke spremnosti unutar glavnog područja kurikuluma
- Napredak polaznika – unutar granica kurikuluma i institucije, pa i dalje od njih
- Ocjenjivanje učenja – prepoznavanje i odgovaranje na izazove koji polaznicima stoje na putu do uspjeha.

Skup međuljudskih odnosa

- Spoljašnji odnosi – održavanje odnosa sa svima zainteresovanim stranama
- Marketing – pokazivanje, na vrlo vidljive načine, osjetljivosti organizacije za pojedinačne i kolektivne potrebe učenja odraslih
- Uključenost polaznika – polaznik kao centralna briga organizacije
- Komunikacija – pokazivanje efektivne komunikacije sa svim zaposlenima u vašoj organizaciji i široj mreži
- Informacije, savjeti i usmjeravanje – osiguravanje pojedinačne i kolektivne podrške polaznicima tokom i nakon ulaska, uživanja i napredovanja u određenoj nastavnoj aktivnosti
- Kontekst i zajednica – održavanje vaše organizacije kao tijela koje sluša i reaguje, koje je u stanju da se mijenja da bi izašlo u susret lokalnim očekivanjima i potrebama, i predstavlja pravo mjesto za učenje
- Razvoj zajednice – doprinos osnaživanju pojedinaca i grupa i unapređivanju šireg društvenog i ekonomskog razvoja različitih zajednica u području primjene
- Različitost i jednakost – uključivanje, jednakost prilika, interkulturalna osjetljivost i uključivanje
- Uključenost poslodavca – održavanje veze s odjeljenjem za ljudske resurse i tehničkim stručnjacima da bi se obezbijedio osjetljiv pristup ispunjavanju nastavnih planova

- Prava, odgovornosti i ograničenja – pokazivanje uravnoteženog pristupa problematičnim stavovima i ponašanjima
- Međugeneracijsko učenje – doprinos strategijama koje uključuju sva godišta odraslih, a od koristi su i za djecu.

Skup praksi

- Organizacijska strategija – razvijanje kulture cjeloživotnog učenja unutar organizacije sa fokusom na klijenta koja je osjetljiva za politička, društvena i ekonomska pitanja
- Finansijsko upravljanje – finansijsko planiranje i upravljanje budžetom
- Odgovornost – osiguravanje učenja odraslih u vašoj organizaciji koje se pridržava lokalnih, nacionalnih i europskih principa i prioriteta, kao i identifikacija i planiranje za slučaj rizika
- Poslovne prostorije i oprema – upravljanje infrastrukturom da bi se dobila kvalitetna usluga učenja odraslih
- Održivost – uravnoteživanje zaštite organizacije, lokalne ekonomije i okoline
- Liderstvo – podsticanje promjena u vašoj organizaciji i rukovođenje njima
- Upravljanje timom – predvođenje procesa unapređivanja rada u timu i suočavanje s neadekvatnim učinkom
- Razvoj i ocjenjivanje osoblja – omogućavanje osoblju da istraži i dostigne sopstveni potencijal; upravljanje učinkom i usavršavanjem
- Profesionalni razvoj – svijest o sopstvenom profesionalnom razvoju
- Osjetljivost polaznika – slušanje i reagovanje na primjedbe pojedinaca i grupa učesnika.

Referentna grupa:

Nastavnici za odrasle sa značajnim iskustvom, koji se obično nalaze na rukovodećim položajima.

Ciljevi projekta:

Projekt Flexi-Path zasnovan je na činjenici da na polju obrazovanja odraslih širom Europe postoje mnogi profesionalci s kompetencijama i funkcijama najvišeg nivoa EQF-a. Prepoznato je, međutim, da su programi obuke vrlo različiti, i sve do sada sistemi za obuku i profesionalizaciju ovog sektora nisu dozvoljavali šire prepoznavanje i uporedivost kvalifikacija. Agencije čeka izazov prepoznavanja znanja i kompetencija ovih profesionalaca, koje s druge strane čekaju ograničene mogućnosti zapošljavanja i obuke.

Ciljevi projekta:

- Omogućavanje transparentnosti i priznavanja kvalifikacija nastavnika za odrasle širom Europe tako što će postati uporedive pomoću zajedničke reference (EQF) i zajedničkog profila nastavnika za odrasle – mastera, koji promoviše ideju pokretljivosti kroz standardizovane obrazovne programe i nivoe kvalifikacija
- Unapređivanje priznanja i valorizacije nastavnika za učenje odraslih koje se dogodilo unutar neformalnih ili informalnih situacija putem instrumenta za validaciju
- Razvijanje transparentnosti i komparativnih kvalifikacija radi unapređivanja pokretljivosti nastavnika za odrasle na europskom tržištu rada.

Instrument za validaciju bit će od pomoći nastavnicima za odrasle:

- u nastojanju da postanu svjesniji znanja i vještina koje trenutno posjeduju
- u omogućavanju da planiraju svoje dalje stručno usavršavanje.

Projektne informacije:

Projekt Leonardo

2008–2010.

Zemlje partneri: CH, DE (koordinator), EE, ES, IT, RO, UK

Koordinator: Njemački institut za obrazovanje odraslih (DIE)

Glavni ciljevi projekta:

- Profil nastavnika za odrasle – mastera (skup vještina, znanja i kompetencija definisan i opisan od partnera radi mjerenja kvalifikacija nastavnika za odrasle u Europi na 7. nivou EQF-a)
- Instrumenti za validaciju kompetencija nastavnika za odrasle (bit će koncipirani u vidu priručnika za bilježenje i dokumentovanje stečenih formalnih i neformalnih kompetencija). Instrument će biti usklađen s instrumentom za samoocjenjivanje iz europskog projekta VINEPAC.

Naslov: Ključne kompetencije profesionalaca u obrazovanju odraslih

Internetska stranica projekta: <http://ec.europa.eu/education/more-information/doc/2010/keycomp.pdf>

Model i definicija kompetencija razvijenih u projektu:

Generičke kompetencije

(Kompetencije koje su relevantne za izvođenje svih aktivnosti u sektoru učenja odraslih. Svaki profesionalac koji radi u ovom sektoru trebalo bi da posjeduje ove kompetencije bez obzira na to da li radi kao predavač, rukovodilac, savjetnik ili administrator.)

A1) Lična kompetencija u sistematskoj refleksiji o svom radu, učenju i ličnom razvoju: potpuno samostalan cjeloživotni učenik

A2) Međuljudska kompetencija u komunikaciji i saradnji s odraslim polaznicima, kolegama i zainteresovanim stranama: komunikator, timski igrač i graditelj mreže

A3) Kompetencija svjesnosti i preuzimanja odgovornosti za institucionalnu situaciju u kojoj se odvija učenje odraslih na svim nivoima (institut, sektor, profesija kao takva i društvo): odgovornost za dalji razvoj učenja odraslih

A4) Kompetencija u podizanju sopstvene stručnosti u vezi s predmetom i dostupni resursi za učenje: kako biti ekspert.

A5) Kompetencija u korišćenju različitih metoda, stilova i tehnika učenja, uključujući nove medije i svijest o novim mogućnostima i e-vještinama, kao i njihovom kritičkom ocjenjivanju: raspoređivanje različitih metoda, stilova i tehnika učenja u radu s odraslima

A6) Kompetencija u osnaživanju odraslih polaznika da uče i podržavaju sebe u svom razvoju u potpuno samostalnoj cjeloživotnoj učenici: kako biti motivator

A7) Kompetencija u radu s grupnom dinamikom i različitostima polaznika, potrebama u učenju, motivacijom i ranijim iskustvom u obrazovanju odraslih; sposobnost suočavanja s različitostima i sa grupama.

Posebne kompetencije u vezi s procesom učenja:

B1) Kompetencija u ocjenjivanju prethodnog iskustva, potreba, zahtjeva, motivacija i želja odraslih polaznika: **sposobnost ocjenjivanja potreba odraslih polaznika**

B2) Kompetencija u odabiru odgovarajućeg stila učenja, didaktičkih metoda i sadržaja za proces učenja odraslih: **sposobnost osmišljavanja procesa učenja**

B3) Kompetencija u omogućavanju procesa učenja odraslom polazniku: **facilitator znanja** (praktičnog i teorijskog) i **stimulator razvoja odraslih polaznika**

B4) Kompetencija stalnog nadgledanja i ocjenjivanja procesa učenja odraslih radi njegovog unapređivanja: **kako biti ocjenjivač procesa učenja**

B5) Kompetencija u savjetovanju o karijeri, životu, stručnom usavršavanju i, ako je to potrebno, upotrebi profesionalne pomoći: **kako biti savjetnik**

B6) Kompetencija u osmišljavanju i konstruisanju programa učenja: **kako razviti program.**

Posebne kompetencije koje podržavaju ili su u indirektnoj vezi s procesom učenja

B7) Kompetencija u upravljanju finansijskim resursima i procjenjivanju društvenih i ekonomskih koristi usluge: **finansijska odgovornost**

B8) Kompetencija u upravljanju ljudskim resursima u instituciji za obrazovanje odraslih: **rukovodilac (ljudima)**

B9) Kompetencija u općem upravljanju i vođenju institucije za obrazovanje odraslih i u upravljanju kvalitetom usluge institucije za obrazovanje odraslih: **kako biti direktor**

B10) Kompetencija za marketing i odnose s javnošću: **dopiranje do ciljnih grupa i promovisanje institucije**

B11) Kompetencija u rješavanju administrativnih pitanja i obavještanju odraslih polaznika i profesionalaca za učenje odraslih: **podrška u administrativnim pitanjima**

B12) Kompetencija u omogućavanju sredine za učenje zasnovane na ICT-u i u podršci profesionalcima za učenje odraslih i odraslim polaznicima u korišćenju takvih sredina za učenje: **facilitator ICT-a.**

Referentna grupa:

Svi profesionalci koji rade u sektoru učenja odraslih, bilo u nastavničkoj, rukovodećoj ili nekoj drugoj ulozi.

Ciljevi projekta:

Cilj ovog projekta jeste razvoj zajedničkog skupa ključnih kompetencija koje doprinose razvoju referentnog standarda za Europu, koje zemlje članice mogu koristiti na dobrovoljnoj osnovi. Pored toga, trebalo bi proučavati fleksibilne i alternativne puteve za prijenos kompetencija kojim bi se dozvolio napredak u profesiji, bilo u vidu funkcije ili nivoa, i prelaza s jednog profesionalnog profila na drugi, što bi omogućavalo veću stabilnost unutar sektora učenja odraslih.

Projektne informacije:

Studija objavljena 2010.

Europska komisija je naručila studiju o ključnim kompetencijama profesionalaca za učenje odraslih koja bi mogla da se iskoristi za razvoj profesionalnog profila za osoblje koje radi u ovom sektoru i na taj način unaprijedi kvalitet učenja odraslih.

Studiju je izveo Research voor Beleid u saradnji s Univerzitetom u Glazgovu, Univerzitetom u Solunu i Univerzitetom u Leidenu.

Studiju pokriva 27 zemalja članica EU-a, EFTA zemalja koje su članice Europskog ekonomskog prostora (Norveška, Island, Lihtenštajn) i dvije od tri zemlje kandidata (Turska i Hrvatska).

Glavni ciljevi projekta:

Skup ključnih kompetencija profesionalaca za učenje odraslih koje se mogu koristiti u različite svrhe, uključujući

- samoprocjenu
- odabir kurseva za obuku
- istraživanje i učenje kroz rad
- razvoj kvalifikacijskih struktura
- razvoj obrazovnih programa
- razvoj certifikata kvaliteta i standarda itd.

Naslov: Kvalifikovani za predavanje (QF2TEACH)

Internetska stranica projekta: www.qf2teach.eu

Model i definicija kompetencija razvijenih u projektu:

Transnacionalni katalog ključnih kompetencija ACE facilitatora učenja

Ključna kompetencija 1: Upravljanje grupom i komunikacija

- o Jasna komunikacija
- o Upravljanje grupnom dinamikom
- o Rješavanje sukoba.

Ključna kompetencija 2: Kompetencija u predmetu

- o Specijalističko poznavanje svog područja učenja
- o Primjena specijalističke didaktike u svom području učenja.

Ključna kompetencija 3: Podrška učenju

- o Podrška neformalnom učenju
- o Stimulacija aktivne uloge polaznika
- o Širok repertoar metoda na raspolaganju
- o Korištenje životnog iskustva učenika u nastavnim aktivnostima.

Ključna kompetencija 4: Efikasno učenje

- o Prilagođavanje nastavničke ponude potrebama određenih ciljnih grupa
- o Planiranje nastavničke ponude u skladu s dostupnim resursima (vrijeme, mjesto, oprema itd.).

Ključna kompetencija 5: Lični profesionalni razvoj

- o Orijentacija ka potrebama učesnika
- o Korištenje sopstvenog životnog iskustva unutar sredine za učenje
- o Prepoznavanje sopstvenih potreba za učenjem
- o Postavljanje ličnih ciljeva za učenje
- o Kreativnost
- o Fleksibilnost
- o Refleksija o sopstvenoj profesionalnoj ulozi
- o Ocjenjivanje sopstvene prakse
- o Samopouzdanje
- o Posvećenost ličnom profesionalnom razvoju
- o Reakcija na kritiku
- o Sagledavanje različitih perspektiva.

Ključna kompetencija 6: Stimulacija učenja

- o Motivacija
- o Inspiracija.

Ključna kompetencija 7: Analiza procesa učenja

- o Nadgledanje procesa učenja
- o Ocjenjivanje rezultata učenja
- o Provođenje redovnog formativnog ocjenjivanja i dijaloga polaznika i nastavnika
- o Ocjenjivanje polaznika na ulaznom nivou.

Ključna kompetencija 8: Lična kompetencija

- o Emotivna stabilnost
- o Otpornost na stres
- o Analiziranje prepreka koje stoje ispred polaznika
- o Autentičnost
- o Rad na strukturiran način
- o Otvorenost uma.

Ključna kompetencija 9: Pomoć polaznicima

- o Kreiranje bezbjedne atmosfere za učenje (koja nije zastrašujuća)

- o Omogućavanje polaznicima da primijene ono što su naučili
- o Obraćanje pažnje na polaznike
- o Ohrabrivanje polaznika da preuzmu odgovornost za svoje buduće procese učenja
- o Ispoljavanje empatije
- o Ohrabrivanje zajedničkog rada među polaznicima
- o Pružanje podrške pojedinim polaznicima
- o Pažljivo slušanje
- o Dostupnost i pristupačnost polaznicima
- o Ocjenjivanje potreba polaznika.

Referentna grupa:

Facilitatori učenja odraslih. Ovaj izraz se koristi za niz profesionalnih uloga kao što su nastavnici, treneri, voditelji, savjetnici i drugi. Ono što ove uloge imaju zajedničko jeste da se najveći dio profesionalne aktivnosti događa u direktnom kontaktu s odraslim polaznicima (učenicima) i sastoji se od započinjanja, podrške i nadgledanja procesa učenja kod odraslih.

Facilitatori učenja odraslih rade u različitim kontekstima i pokrivaju cijelo područje obrazovanja odraslih i stručnog usavršavanja (ACE) uključujući:

- formalne institucije obrazovanja odraslih koje nude osnovno, opće i stručno obrazovanje i obuku
- neformalne obrazovne institucije koje nude popularno obrazovanje
- obuku i razvoj u vezi s poslom, uglavnom neformalnog karaktera.

Ciljevi projekta:

„Nastava“ – može se smatrati klasičnim načinom rada za većinu profesionalaca u obrazovanju odraslih i stručnom usavršavanju – posljednjih nekoliko decenija postala je aktivnost koju odlikuje sve veća složenost: nastavnicima su stalno potrebne nove i unaprijeđene vještine i kompetencije (npr. vještine savjetovanja, interkulturalne vještine itd.).

Starije inicijative da se definišu standardizovani okviri kvalifikacija za obrazovanje odraslih nisu dovoljno promišljale o ovim novim izazovima. Moderniji pokušaji i dalje su u začetku i još su ograničeni na nacionalnom nivou. Ne postoje pokušaji da se ove aktivnosti udruže na nivou Europe.

Projekt teži ka tome da odredi ključne kompetencije neophodne nastavnicima u obrazovanju odraslih i stručnom usavršavanju, danas i u bližoj budućnosti, tako što će provesti istraživanje putem stručnog panela (studija Delphi).

Na osnovu ovih rezultata – tj. na osnovu onoga što, prema stručnjacima, nastavnici u ACE-u treba da znaju i da rade – za ovu grupu će se razviti prijedlozi za okvire kvalifikacija po sektorima.

Podaci o projektu:

Projekt Leonardo da Vinči

2009–2011.

Zemlje partneri: CH, DE (koordinator), IT, NL, PL, SE, TO, UK

Koordinator: Njemački institut za obrazovanje odraslih (DIE)

Glavni ciljevi projekta:

- Transnacionalni katalog ključnih kompetencija za facilitatora obrazovanja odraslih
- Prijedlozi za nacionalne i transnacionalne okvire kvalifikacija za facilitatore učenja odraslih.

Uvod

Sljedeći rasporedi i planovi nastave trebalo bi da vam pomognu pri organizaciji kurseva *Curriculum globALE*. Iako imate sam *Curriculum* i ovaj koncept obuke u rukama, i dalje vas čeka mnogo posla.

Pronalaženje informacija i materijala

Kurikulum i koncept obuke planirani su za rad s različitim grupama u različitim zemljama. Postoje određeni dijelovi modula gdje bi trebalo da pronađete informacije i materijale dok pripremate nastavnu jedinicu. Ovo je naročito važno za 1. modul jer tamo polaznici dobijaju osnovnu informaciju o obrazovnom sistemu, obrazovanju odraslih i političkim dešavanjima, što je važno za njih. Neke ideje o tome kako pronaći informacije i materijale možete naći u uvodu 1. modula.

Prilagođavanje metoda i vremenskih okvira

Radeći s ovim materijalom, trebalo bi da prilagodite vremenski okvir u skladu sa uslovima vaših kurseva. Npr., možda počinjete ranije ili kasnije od 9.30 ujutro ili nemate tri ili četiri dana zaredom da obradite jedan modul. Kako god da organizujete svoj rad, trebalo bi da se pobrinete da svaka radna sekvenca ima jasnu strukturu s početkom i krajem.

Prilagođavanje vremenskog okvira također je zadatak koji se odnosi na svaku jedinicu modula. Svi rasporedi ovog koncepta imaju istu strukturu: 1,5 h rada, praćeno kratkom pauzom za kafu i u podne dužom pauzom za ručak. Vi ovo možete i trebalo bi da promijenite ako vam tako više odgovara. Isto se može reći o temama svake jedinice. Za neke od tema vi i vaša grupa ćete možda potrošiti više ili manje vremena nego što je planirano našim rasporedima. Nemojte oklijevati da odvojite dovoljno vremena za učenje i rad na svakoj temi (ali ne više od toga).

Predlažemo da mijenjate metode da biste polaznicima uspješnije predstavili efikasan, dinamičan način za organizovanje procesa nastave ili učenja.

- **Predavanje:** Postoje određeni trenuci kada bi trebalo da pružite dobro provjerenu i strukturiranu informaciju. Obično stvari idu lakše i ljudi mogu bolje pratiti predavanje ako je ono što govorite popraćeno multimedijom. Često je PPP standardna za takve situacije, ali ponekad je dobra ideja da se izaberu i neki drugi mediji. Rad sa unaprijed pripremljenim medijima kao što je PPP doprinosi tome da se možete usredsrediti na stvari koje želite da kažete, ali ponekad je bolje pustiti da se „stvari same razvijaju“, razradite informacije i pojmove o kojima pričate i istovremeno razradite glavne tačke ili sliku ili shemu itd. na klasičnoj tabli ili modernoj bijeloj tabli.
- **Diskusija:** Živa diskusija nudi dobre prilike da se sagledaju različiti aspekti teme. Bez pisanja (na običnoj/bijeloj tabli ili flipčartu) rezultati i dublji uvid obično izostanu. Ako je to neophodno, možete promijeniti protokol (npr., umjesto da stalno pišete, napravite manje pauze da zapišete glavne tačke ili dijelove diskusije, ili umjesto da sve radite sami, pustite učesnike) tako da ste slobodniji da učestvujete u diskusiji i/ili da je moderirate.

⁶¹ Koncept obuke razvijen je korištenjem ranije verzije *Curriculum globALEa* i ne predstavlja sadržaj svih modula.

- **Rad u maloj grupi:** Postoji nekoliko argumenata zašto rad u maloj grupi ponekad ima smisla. Broj grupa (i članova grupe) zavisi od veličine cijele grupe, teme i materijala koji imate ili možete da pripremite. Trebalo bi da mijenjate veličinu malih grupa i njihove članove kako biste poboljšali kontakt između svih učesnika. Nakon svakog perioda rada u malim grupama trebalo bi da ostavite dovoljno vremena da na plenumu predstavite najvažnije rezultate rada grupa.
- **Samostalan rad:** Samostalan rad obično se dešava između modula kada su polaznici kod kuće ili na poslu. Ponekad je lakše koncentrisati se na novu temu ili zadatak ako počnete samostalnu vježbu. Pomaže i da se sakupi prethodno iskustvo i znanje o temi, a da vam pri tome ne smetaju drugi polaznici.

U obrazovanju odraslih, kao što je to i u drugim segmentima života, prvi sastanak je vrlo važan, i ne možete birati kada će se on dogoditi. Da bi se podsjetili da grupa svaki put treba da se nađe na istom društvenom i psihološkom nivou i da nastavi rad, naročito ako posljednje viđenje nije bilo prethodnog dana već prije nekog vremena, svaki sastanak treba da počne dobrodošlicom i nadovezivanjem na prethodno urađeno. Zato ćete u planovima naći priliku za „povezivanje“ na početku svakog viđenja.

Povezivanje je obično važnije a ujedno i teže onda kada je prošlo više vremena otkako se grupa susrela na prethodnom modulu. Povezivanje treba ostaviti prostora da se podnese izvještaj i da se razgovara o stvarima koje su polaznici naučili i/ili iskusili u međuvremenu.

Metode ocjenjivanja

Svaki modul i svaki dan treba da se završi mislima o budućim temama za učenje kao i ocjenjivanjem. Na kraju svakog modula treba strpljivo da pripremite stvari koje treba da se urade, istraže i/ili da se o njima čita između dva modula.

Nismo predložili određene metode ocjenjivanja u nastavnim planovima. Postoje različite metode ocjenjivanja.

- **Usmeno ili pismeno:** Vrlo često se koriste upitnici, ali naići ćete i na runde ocjenjivanja ili druge tipove usmenog ocjenjivanja. Usmeno je obično lakše i podrazumijeva manje posla nego uobičajeno kada je u pitanju pripremanje i interpretacija upitnika. S druge strane, za vrijeme rundi ocjenjivanja ponekad se može vidjeti grupna dinamika na djelu, budući da mišljenja nekih polaznika inspirišu, izazivaju ili utiču na druge kada je red na njih. Neki ljudi duže razmišljaju o svojim odgovorima prije nego što popune upitnik.
- **Standardizovano ili nestandardizovano:** Za upitnike se obično koriste obje vrste pitanja. Standardizovani dijelovi se lakše sažimaju i nude uporedive podatke, ali nestandardizovani dozvoljavaju više inspiracije za unapređenja.
- **U javnosti ili privatno:** Postoji razlika ako polaznici izražavaju svoja mišljenja u javnosti, npr. u rundi ocjenjivanja na kraju radnog dana ili modula, a ako ih napišu, samo za oči trenera i/ili ocjenjivačkog tijela. Ocjene također mogu biti napisane javno na flipčartu tako da svi mogu uporediti svoja viđenja s mišljenjima drugih ljudi.

Na vama je da odlučite kako ćete ocjenjivati svaki dan i svaki modul. Promjena modula s vremena na vrijeme daje polaznicima dobar model i nudi mogućnosti za sticanje iskustva s različitim metodama.

Kao što se može vidjeti u rasporedu 1. modula, predlažemo da predstavite ocjenjivanje teme na kraju 1. dana prije nego što počnete da ocjenjujete dan. Trebalo bi da polaznicima date osnovne informacije o smislu i metodama ocjenjivanja i da objasnite pravila (naprimjer: za vrijeme runde usmenog ocjenjivanja ne bi trebalo da se daje komentar na mišljenja drugih ljudi).

Pristup obrazovanju odraslih

Modul 1. trebalo bi da pruža neke ključne ideje o obrazovanju odraslih, njegovim ciljevima i terminima, kao i institucijama i profesionalnim dimenzijama.

Možda je očigledno da u ovom radu ne možemo dati detaljne informacije o svim zemljama. U pripremi ovog modula trebalo bi da prikupite i organizujete neke informacije o obrazovnom sistemu i historiji obrazovanja odraslih u vašoj zemlji. Ne bi trebalo da bude problem da nađete neke štampane i elektronske izvore koje možete za to koristiti (npr., izvore na internetu i publikacije ministarstava, obrazovnih organizacija itd.).

Da biste stekli pregled obrazovanog sistema u različitim zemljama, možete koristiti međunarodne baze na slijedećim internetskim stranicama:

- [http://www.bildung-weltweit.de/zeigen_e.html?seite=6680:](http://www.bildung-weltweit.de/zeigen_e.html?seite=6680)
internetski vodič za obrazovne sisteme širom svijeta
- <http://stats.uis.unesco.org/unesco/ReportFolders/ReportFolders.aspx>
UNESCO-ova stranica s obrazovnim podacima iz cijelog svijeta
- <http://www.ibe.unesco.org/en/services/external-links/national-education-agencies.html>
UNESCO-ova stranica s linkovima ka nacionalnim i regionalnim institucijama širom svijeta.

Da biste pronašli informacije o historiji obrazovanja odraslih, od važnosti bi mogli biti sljedeći aspekti:

- Koje su praktične i teorijske uticaje imale društveno-ekonomske grupe i pokreti, religijske grupe i institucije, država (možda ne samo na centralnom već i na saveznom nivou)?
- Da li je bilo promjena u društveno-ekonomskom sistemu (npr., industrijalizacija, post-industrijalizacija) koje su uticale na razvoj obrazovanja odraslih?
- Šta je s promjenama političkog sistema i njihovom važnošću za obrazovanje odraslih?

U vezi s temom 3. i 4. dana, pomenuto „prilagođavanje vremenskog okvira“ od posebne je važnosti. Trebalo bi da odlučite koliko ćete se dugo i koliko detaljno koncentrisati na obrazovni sistem i profesionalnu situaciju obrazovanja odraslih u vašoj zemlji. Institucije i politički i administrativni aspekti mogu biti više ili manje komplikovani i njihova analiza može zahtijevati više ili manje vremena. Ona zavisi i od grupe i od njihovog prethodnog iskustva i znanja. Npr., velika je razlika kada imate učesnike s mnogo profesionalnog znanja u obrazovanju (u obrazovanju odraslih ili izvan njega) i kada su njihova najvažnija iskustva u vezi s obrazovanjem nastala kada su išli u školu, na koledž i/ili univerzitet.

Raspored

Vrijeme	1. dan	2. dan	3. dan	4. dan
9.30–11.00	A. Dobrodošlica, uvod, očekivanja, ciljevi, opći pregled	E. POVEZIVANJE Glavna tema dana: Zašto baš obrazovanje odraslih? Lične perspektive: razvoj u toku životnog vijeka, promjene i krize	I. POVEZIVANJE Glavna tema dana: Obrazovni sistemi i obrazovanje odraslih. Obrazovni sistem: glavne karakteristike i komponente	M. POVEZIVANJE Glavna tema dana: Rad u obrazovanju odraslih. Nastava, organizacija, facilitacija: treneri u obrazovanju odraslih
11.00–11.30	Kafa ili čaj			
11.30–13.00	B. Odrasli polaznici: iskustva, okruženja, uslovi	F. Individualne perspektive: razvoj u toku životnog vijeka i obrazovanje odraslih	J. Obrazovanje odraslih kao dio obrazovnog sistema: historija i aktuelna situacija	N. Upravljanje u obrazovanju odraslih
13.00–14.30	Ručak			
14.30–16.00	C. Obrazovanje odraslih: termini i struktura	G. Društveno- -ekonomske perspektive: obrazovanje odraslih, tržište rada i politika	K. Istraživanje i teorija u obrazovanju odraslih I	O. Kompetencije, obaveze i mogućnosti nastavnika za odrasle
16.00–16.30	Kafa ili čaj			
16.30–17.30	D. Korijeni i historija obrazovanja odraslih. Ocjenjivanje: zašto i kako?	H. Obrazovanje odraslih danas i sutra: cjeloživotno učenje u modernim društvima	L. Istraživanje i teorija u obrazovanju odraslih II	P. Rad u obrazovanju odraslih: priprema intervjua na terenu
17.30–18.00	Ocjena i priprema za daljnje učenje			

Plan predavanja

	Sesija	Ciljevi učenja	Sadržaj	Metode	Materijal	Komentari
A	Dobrodošlica, uvod, očekivanja, ciljevi, opći pregled.	Početak povezivanja s drugim polaznicima i trenerima. Formulisanje očekivanja i diskusija o njima. Poznavanje detalja programa. Izražavanje i ocjenjivanje ličnih iskustava na području obrazovanja odraslih. Poznavanje administrativnog uređenja i održavanja i njihovo prilagođavanje ako je to korisno i moguće.	Uvod. Očekivanja. Grupna dinamika. Ciljevi i struktura kursa.	Prezentacija. Dvostruki intervju. Runda prezentacija. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Raspored kursa. Opći ciljevi napisani na flipčartu. Flipčart, markeri, papirna traka.	Ako se neki polaznici međusobno poznaju, izmiješajte parove za intervju u parovima.
B	Odrasli polaznici: iskustva, okruženja, uslovi.	Organizacija iskustava učesnika u vezi s obrazovanjem odraslih, korištenjem konceptualnih termina formalnog, neformalnog i informalnog učenja. Poznavanje implikacija tih termina i njihove upotrebe kao konceptualnih okvira.	Razmjena koja uključuje iskustva u učenju. Organizacija iskustava korištenjem ključnih termina u obrazovanju odraslih.	Uvod Male grupe/rad u parovima: „Iskustva učenja u mom životu“, svaka grupa ili par bilježi određen broj učesnikovih iskustava u vezi s učenjem, kačeci ceduljice s napomenama na tablu. Organizacija bilješki o učenju, razlikujući ih po formalnom, neformalnom i informalnom učenju. Diskusija.	Mali komadi papira ili papirne kartice, moderaciona tabla, flipčart, markeri, papirna traka.	Treba da date prostora za skupljanje različitih iskustava i za njihovo kombinovanja s teorijama i empirijskim saznanjima.
C	Obrazovanje odraslih: termini i struktura.	Poznavanje strukturnih termina. Refleksija o implikacijama i posljedicama različitih oblika obrazovanja odraslih.	Termini i koncepti stručnog školovanja, stručnog usavršavanja, obrazovanja odraslih, obuke zasnovane na medijima itd.	Predavanje. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacijski materijal (PPP, ako odgovara).	Ponekad se različiti termini koriste za iste pojave ili se isti termin koristi za različita značenja.

	Sesija	Ciljevi učenja	Sadržaj	Metode	Materijal	Komentari
						Da bi se preduprijedili nesporazumi, trebalo bi obavijestiti učesnike o tome, kao i o terminima koji se koriste u ovoj obuci.
D	Korijeni i historija obrazovanja odraslih. ⁶² Ocjenjivanje: zašto i kako?	Poznavanje važnih institucija i koncepata historije obrazovanja odraslih. Razumijevanje današnjeg obrazovanja odraslih u kontekstu historijskog razvoja.	Historijske promjene i obrazovanje odraslih. Društvene i ekonomske promjene. Neki principi i ciljevi ocjenjivanja.	Predavanje. Diskusija. Kratak uvod: ocjenjivanje.	Prezentacijski materijal (PPP, ako odgovara). Alternativa: vremenska linija (konopac za sušenje veša kroz prostoriju) kartice s važnim historijskim podacima o politici, obrazovnoj politici i obrazovanju odraslih.	Trebalo bi da pokušate povezati važne događaje i kretanja u obrazovanju odraslih s općim znanjem vaše nacionalne i regionalne historije.
E	Lične perspektive: razvoj u toku životnog vijeka, promjene i krize.	Poznavanje ključnih termina u vezi s razvojem odraslih u toku životnog vijeka, različitim stadijima i fazama života odrasle osobe, značaj promjena i ključnih događaja.	Rani odrasli period, srednje doba, starost. Promjene, ključni događaji. Posao i porodica kao referentne tačke u razvoju u toku životnog vijeka.	Uvod. Rad s malom grupom: Lična iskustva s prelazima i promjenama u odrasлом dobu. Prezentacija rezultata grupnog rada. Diskusija. Prezentacija.	Mali komadi papira ili papirne kartice, moderacijska tabla, flipčart, markeri, papirna traka. Prezentacijski materijali (PPP, ako odgovara). Fotografije odraslih u različitim životnim dobima.	Ostavite prostora za skupljanje različitih iskustava i njihovo kombinovanje s teorijama i empirijskim saznanjima.

62 Historijski razvoj obrazovanja odraslih bit će temeljnije obrađen u sekvenci „J“ ovog modula.

	Sesija	Ciljevi učenja	Sadržaj	Metode	Materijal	Komentari
F	Lične perspektive: razvoj u toku životnog vijeka i obrazovanje odraslih.	Kombinacija analiza odraslog doba u današnjem društvu i refleksije o mogućnosti obrazovanja odraslih kao podršci odraslima.	Historijske promjene: očekivani životni vijek, fleksibilnija starost i norme starenja, pluralizam modela odraslog doba. Tipovi obrazovanja odraslih za roditeljstvo, razvoj karijere i drugi zadaci u toku života. Pojedinačne prednosti obrazovanja odraslih.	Rad s malom grupom (2 ili 3): Slike historijskih promjena (organizacija male izložbe historijskih slika s komentarima). Prezentacija primjera programa. Rad u paru: Ideje za nove događaje podrške učenju. Prezentacija. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Život odraslih (porodica, rad, slavlja itd.) slike/fotografije iz različitih perioda. Primjeri programa obrazovanja odraslih s događajima koji uzimaju u obzir aspekte razvoja u toku života. Prezentacijski materijal (PPP, ako odgovara).	Slike i/ili historijski materijal nudi priliku za povezivanje lične perspektive i faza obrazovnog razvoja s općim razvojem
G	Društveno-ekonomске perspektive: obrazovanje odraslih, tržište rada i politike.	Polaznici bi trebalo da shvataju društvene i ekonomske funkcije obrazovanja odraslih i različite interese kada je u pitanju njegov razvoj.	Međusobni odnosi obrazovanja, ekonomije i tržišta rada. Društvene i ekonomske promjene i obrazovne potrebe. Društvene i ekonomske prednosti obrazovanja odraslih.	Predavanje. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacijski materijal (PPP, ako odgovara). Moderacijska ili obična tabla.	
H	Obrazovanje odraslih danas i sutra: cjeloživotno učenje u savremenim društvima.	Razumijevanje razloga, ciljeva i alata cjeloživotnog učenja i projekata.	Ciljevi i alati koji promovišu cjeloživotno učenje. Učenje kombinacijom formalnog, neformalnog i informalnog načina učenja odraslih. Učenje na daljinu. Vođenje, obrazovanje i učenje.	Rad u paru: Budućnost života odraslih i učenja za 30 ili 50 godina. Diskusija. Predavanje. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacijski materijal (PPP, ako odgovara). Moderacijska ili obična tabla.	Rad u paru na početku ove sesije mogao bi pomoći da se polaznici otvore za razmišljanje o pitanjima u vezi s budućnošću obrazovanja odraslih.

	Sesija	Ciljevi učenja	Sadržaj	Metode	Materijal	Komentari
I	Obrazovni sistem: glavne karakteristike i komponente.	Osvježite i produbite shvatanje složenog obrazovnog sistema.	Primarno, sekundarno, tercijarno obrazovanje. Karijere u obrazovanju i promjene u obrazovnom sistemu. Stvaranje obrazovne politike.	Uvod. Male grupe: Obrazovni sistem, iskustva, znanje i pitanja. Prezentacija rezultata rada. Diskusija. Predavanje: Stvarne promjene i teme u obrazovnoj politici.	Mali komadi papira ili papirne kartice, moderacijska tabla, flipčart, traka. Prezentacijski materijal (PPP, ako odgovara). Isječci iz novina. ⁶³	
J	Obrazovanje odraslih kao dio obrazovnog sistema: historija i aktualna situacija.	Razumijevanje mjesta i uloge obrazovanja odraslih u obrazovnom sistemu. Analiza sličnosti i razlika između obrazovanja odraslih i primarnog, sekundarnog i tercijarnog obrazovanja. Poznavanje najvažnijih aktera u obrazovanju odraslih.	Važne faze i događaji u historiji obrazovanja odraslih.	Predavanje. Diskusija. Rad u malim grupama, 3 grupe: a) škola, b) univerzitet, c) strukovna obuka i obrazovanje odraslih, sličnosti i razlike. Prezentacija. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Mali komadi papira ili papirne kartice, moderacijska tabla, flipčart, traka. Prezentacijski materijal (PPP, ako odgovara).	
K	Istraživanje i teorija u obrazovanju odraslih I.	Poznavanje ključnih tema i alata istraživanja u obrazovanju odraslih. Sposobnost analize metoda i okruženja istraživanja i sposobnost interpretiranja pronađenog.	Istraživačke metode. Osmišljavanje istraživanja. Ciljevi i koncept istraživanja u obrazovanju odraslih.	Predavanje. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacijski materijal (PPP, ako odgovara). Moderacijska ili obična tabla.	

63 Možete da koristite internet, tj. portale sa vestima, kao što je „Yahoo News“, da potražite vesti ili članke o obrazovnoj politici.

	Sesija	Ciljevi učenja	Sadržaj	Metode	Materijal	Komentari
L	Istraživanje i teorija u obrazovanju odraslih II.	Poznavanje središnjih tema i alata istraživanja u obrazovanju odraslih. Sposobnost analize metoda i okoline u istraživanju i interpretiranju pronađenog.	Istraživačke metode. Istraživački dizajn. Ciljevi i dizajn istraživanja u obrazovanju odraslih.	Uvod. Grupni rad: istraživački projekti. Prezentacija rezultata rada. Predavanje. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Osnovne karakteristike istraživačkih projekata u obrazovanju odraslih. ⁶⁴ Prezentacijski materijal (PPP, ako odgovara). Flipčart ili obična tabla.	Ako polaznici posjeduju znanje iz društvenih nauka i istraživanja, trebalo bi da izdvoje značajne tačke istraživanja u obrazovanju odraslih. Ako ne posjeduju takvo znanje, trebalo bi da steknu ideju o tome kako da pronađu, shvate i ocijene empirijska saznanja u obrazovanju odraslih.
M	Nastava, organizacija, omogućavanje: treneri u obrazovanju odraslih. ⁶⁵	Poznavanje različitih područja rada u obrazovanju odraslih. Refleksija o kompetencijama u ovim područjima.	Nastava. Organizacija sredina za učenje odraslih. Omogućavanje učenja odraslih.	Uvod. Rad u malim grupama, 3 grupe: a) poučavanje, b) organizacija, c) omogućavanje. Stvari koje treba da se urade i znaju. Prezentacija. Diskusija. Predavanje. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Mali komadi papira ili papirne kartice, moderacijska tabla, flipčart, markeri, traka. Prezentacijski materijali (PPP, ako odgovara).	Ovo je samo kratak uvod. Tema bi trebalo da se obrađuje detaljnije u 2. i 4. modulu.
N	Upravljanje u obrazovanju odraslih. ⁶⁶	Shvatanje perspektive upravljanja u obrazovanju odraslih.	Planiranje i organizacija u obrazovanju odraslih. Politički, pravni i administrativni uslovi upravljanja. Ekonomija i finansije.	Predavanje. Diskusija. Grupni rad: Zadaci menadžera. Prezentacija. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Praktični primjeri (planiranje kursa, zakonski aspekti, finansije za obuku ili drugi problemi u upravljanju) koje treba riješiti ili se njima baviti u grupnom radu.	Ovo je samo kratak uvod. Tema će biti detaljnije obrađena u modulu 5.

⁶⁴ Da biste pronašli odgovarajući projekt ili opis projekta, pretražite nacionalnu bazu podataka i/ili liste linkova kao što je: <http://www.eaea.org/topics.php?topic=107>

⁶⁵ Tema će biti detaljnije obrađena u modulima 3 i 4.

⁶⁶ Pitanje upravljanje bit će detaljnije obrađeno u modulu 5.

	Sesija	Ciljevi učenja	Sadržaj	Metode	Materijal	Komentari
O	Kompetencije, obaveze i mogućnosti nastavnika za odrasle.	Polaznici bi trebalo da shvate zakonske i etičke osnove i ograničenja rada nastavnika za odrasle. Trebalo bi da dobiju prvi prikaz kompetencija nastavnika za odrasle.	Zakonske osnove obrazovanja odraslih. Etičke dimenzije obrazovanja odraslih.	Predavanje. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacijski materijali (PPP, ako odgovara). Flipčart ili obična tabla.	
P	Rad u obrazovanju odraslih: priprema intervjua na terenu.	Kombinovanje i uređivanje informacija o obrazovanju odraslih datih za vrijeme prethodne sekvence modula radi strukturiranja istraživanja na terenu.	Sakupljanje i organizacija pitanja i ideja za intervjue.	Uvod Individualni rad ili rad u malim grupama: sakupljanje ideja. Prezentacija. Diskusija. Odluke o intervjuiima.	Mali komadi papira ili papirne kartice, moderacijska tabla, flipčart, markeri, traka. Prezentacijski materijali (PPP, ako odgovara).	Rad na terenu trebalo bi prvo da se pomene prvog dana modula. Polaznici mogu da razmišljaju o mogućim partnerima za intervjue i/ili da ih pitaju za pomoć u potrazi.

Učenje i obrazovanje odraslih

Raspored

Vrijeme	1. dan	2. dan	3. dan
9.30–11.00	A. POVEZIVANJE Opći pregled. Rad u obrazovanju odraslih	E. POVEZIVANJE Glavna tema dana: Stilovi učenja, tehnike i problemi. Preferencije i stilovi učenja.	I. POVEZIVANJE Glavna tema dana: Obrazovanje i učenje; Kako podržati učenje.
11.00–11.30	Kafa ili čaj		
11.30–13.00	B. Domeni i iskustva učenja	F. Stilovi učenja	J. Samousmjereno i samoorganizovano učenje
13.00–14.30	Ručak		
14.30–16.00	C. Učenje: paradigme i istraživanja	G. Tehnike i problemi učenja I	K. Promovisanje pohađanja nastave u obrazovanju odraslih
16.00–16.30	Kafa ili čaj		
16.30–17.30	D. Učenje odraslih	H. Tehnike i problemi učenja II	L. Sprečavanje odustajanja u obrazovanju odraslih
17.30–18.00	Ocjena i priprema za dalje učenje		

Plan predavanja

	Sesija	Ciljevi učenja	Sadržaj	Metode	Materijal	Komentari
A	Opći pregled. Rad u obrazovanju odraslih.	Polaznici bi trebalo da steknu opće razumijevanje modula kao dijela kurikuluma. Pomoću prezentacija i interpretacija intervjua s ljudima koji se bave obrazovanjem odraslih, polaznici bi trebalo da promišljaju o kompetencijama i mogućnostima za zaposlenje u obrazovanju odraslih.	Stanje na tržištu rada u obrazovanju odraslih.	Uvod. Prezentacija rezultata intervjua od strane učesnika. Diskusija. Predavanje: Rad u obrazovanju odraslih. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Flipčart ili tabla, markeri. Prezentacijski materijali (PPP, ako odgovara).	Intervjui možda mogu da daju važne podsticaje za diskusije o radu u obrazovanju odraslih. Ako postoje podaci o obrazovanju odraslih sa tržišta rada u vašoj zemlji do kojih možete doći, trebalo bi da date kratak pregled.
B	Domeni učenja i iskustva.	P. bi trebalo da shvate raznovrsnost „učenja“ i da znaju kategorije da bi ih analizirali i organizovali u taksonomije.	Domeni kognitivnog, afektivnog i psihomotornog učenja. Učenje modela taksonomije.	Uvod. Prezentacija: Domeni učenja i modeli taksonomija. Grupni rad: Moja/naša iskustva učenja i različiti domeni učenja. Prezentacija. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacijski materijal (PPP, ako odgovara). Mali komadi papira ili papirne kartice, moderacijska tabla, flipčart, markeri, papirna traka.	Trebalo bi dati prostora za sakupljanje različitih iskustava i njihovu organizaciju prema strukturi objašnjenju u prezentaciji.
C	Učenje: paradigme i istraživanja.	Razumijevanje različitih paradigmi i pristupa. Analiza različitih perspektiva i interpretacija otkrivenih tokom istraživanja. Posljedice različitih paradigmi u organizaciji procesa učenja.	Biheviorizam, kognitivizam i konstruktivizam: perspektive i varijacije.	Uvod. Prezentacija: Paradigme učenja i istraživanje. Diskusija: Posljedice teorija i istraživanja na obrazovanje i učenje odraslih.	Prezentacijski materijal (PPP, ako odgovara).	

	Sesija	Ciljevi učenja	Sadržaj	Metode	Materijal	Komentari
D	Učenje odraslih.	Analiza sličnosti i razlika između učenja odraslih i djece. Poređenje različitih teorija o starenju i analiza implikacija za učenje odraslih.	Mjerenje inteligencije. Fluidna i kristalizovana inteligencija. Teorije o starenju i istraživanje: biologija, psihologija i sociologija starenja.	Rad u paru: Intervju o „stvarima koje sam naučio prošlog mjeseca ili prošle godine“. Predavanje: Promjene u inteligenciji odraslih. Dvije radne grupe, a) biološke perspektive, b) psihološke i sociološke perspektive starenja. Prezentacija. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacijski materijal (PPP, ako odgovara). Mali komadi papira ili papirne kartice, moderacijska tabla, flipčart, markeri, papirna traka.	Ako se partneri u intervjuu ne sjećaju dovoljno dobro situacija učenja koje su imali u proteklih mjesec dana, vremenski okvir bi mogao da se proširi na cijelu godinu. P. bi trebalo da dobiju širi pogled na učenje odraslih. Ovo ne uključuje samo događaje i materijale u vezi s učenjem već i različito informalno, samoorganizovano i/ili neobavezno učenje.
E	Preferencije i stilovi učenja.	Polaznici bi trebalo da povežu sopstvena iskustva s procesom učenja i tipologijama stilova učenja.	Strategije i tehnike učenja. Stilovi učenja.	Individualni rad. Rad utroje: poređenje zaključaka sa testa. Diskusija.	Upitnik za lično testiranje: „Stil učenja“. Flipčart, markeri. Prezentacijski materijal (PPP, ako odgovara).	Možete koristiti jedan od testova koje možete naći na internetu ⁶⁷ . Test ne bi trebalo da bude previše opširan, tj. test sa zbirkom stilova učenja možda bi bio previše komplikovan. Preporučuje se provjera kvaliteta testa koji odaberete.

67 Primjer: <http://www.unf.edu/uploadedFiles/aa/coas/advising/learningstyles.pdf>

	Sesija	Ciljevi učenja	Sadržaj	Metode	Materijal	Komentari
F	Stilovi učenja.	Polaznici bi trebalo da poznaju zbirke stilova učenja i razmišljaju o različitim stilovima učenja kada poučavaju odrasle osobe.	Koncepti stilova učenja. Posljedice obrazovanja. Diferencijalna didaktika kao odgovor na različite stilove učenja.	Predavanje: Stilovi i preferencije učenja. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacijski materijal (PPP, ako odgovara). Mali komadi papira ili papirne kartice, moderacijska tabla, flipčart, markeri, papirna traka.	
G	Tehnike i problemi učenja I.	Polaznici bi trebalo da identifikuju različite tehnike i probleme učenja.	Predstavljanje novih šablona učenja. Tehnike za unapređivanje pamćenja. Samonadgledanje učenja kao tehnika učenja. Analiza problema učenja. Rješavanje problema učenja.	Uvod. Rad u maloj grupi: Pomoć pri sjećanju i trikovi za podršku sjećanju. Prezentacija. Diskusija.	Mali komadi papira ili papirne kartice, moderacijska tabla, flipčart, markeri, papirna traka.	Problemi učenja uglavnom su u vezi s tehnikama učenja, dakle, obje teme su ovdje povezane u sesijama G, H i I.
H	Tehnike i problemi učenja II.	Kao i iznad (sesija G).	Kao i iznad (sesija G).	Predavanje: Tehnike i problemi učenja. Diskusija.	Prezentacijski materijal (PPP, ako odgovara). Flipčart ili tabla, markeri.	Kao i iznad (sesija G).
I	Kako podržati učenje.	Kao i iznad (sesija G).	Kao i iznad (sesija G).	Uzorkovanje: Šta treneri mogu uraditi da podrže učenje? Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Flipčart ili tabla, markeri.	Kao i iznad (sesija G).
J	Samousmjereno i samoorganizovano učenje.	P. bi trebalo da ocijene prednosti i mane samousmjerenog i samoorganizovanog učenja.	Karakteristike i varijacije samousmjerenog i samoorganizovanog učenja Prednosti i mane različitih organizacija učenja.	Rad u paru: međusobni intervjui o projektima samousmjerenog učenja i procesima učenja. Diskusija.	Prezentacijski materijal (PPP, ako odgovara). Flipčart ili tabla, markeri.	Predavanje bi trebalo popuniti praznine koje bi se mogle pojaviti, npr. ako rad u paru i diskusija ne dotiču temu „ograničenja i problemi samousmjerenog

	Sesija	Ciljevi učenja	Sadržaj	Metode	Materijal	Komentari
				<p>Predavanje: Samousmjerenost i samorganizovano učenje. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.</p>		<p>učenja“, trebalo bi da mu date poseban naglasak u vašem predavanju. S druge strane, ako nisu pomenute prednosti samousmjerenog učenja, trebalo bi da o njima govorite u svom predavanju.</p>
K	Promovisanje učešća u obrazovanju odraslih.	Polaznici bi trebalo da poznaju glavne karakteristike učešća u obrazovanju odraslih, kao i strategije za njegovo promovisanje.	Društveno-demografski faktori učešća u obrazovanju odraslih. Motivi za posjećivanje obrazovnih događaja. Obrazovne potrebe i učešće.	<p>Rad u maloj grupi: „Zašto i kada odrasli dolaze na obrazovne događaje?“ Prezentacija. Diskusija. Predavanje: Učešće u obrazovanju odraslih: uticaj spola, starosti, društveno-ekonomske situacije. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.</p>	Prezentacijski materijal (PPP, ako odgovara). Mali komadi papira ili papirne kartice, moderacijska tabla, flipčart, markeri, papirna traka.	Moglo bi biti teško pronaći precizne podatke o stopi obrazovanja odraslih u vašoj zemlji. Ponekad možemo samo da procjenjujemo ili da nađemo tačne statistike u vezi s nekim segmentima obrazovanja odraslih, dok o drugima ne nalazimo ništa. Trebalo bi da objasnite situaciju i poteškoće tako da polaznici dobiju realističan pogled.
L	Sprečavanje odustajanja u obrazovanju odraslih.	P. bi trebalo da znaju glavne razloge odustajanja u obrazovanju odraslih i da savladaju osnovne strategije za sprečavanje te pojave.	Faktori odustajanja. Strategije prevencije.	<p>Uzorkovanje: Razlozi za odustajanje: Odustajanje u obrazovanju odraslih. Predavanje: Odustajanje u obrazovanju odraslih. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.</p>	Mali komadi papira ili papirne kartice, moderacijska tabla, flipčart, markeri, papirna traka. Prezentacijski materijal (PPP, ako odgovara).	

Komunikacija i grupna dinamika u obrazovanju odraslih

Raspored

Vrijeme	1. dan	2. dan	3. dan
9.30–11.00	A. POVEZIVANJE Opći pregled. Glavna tema dana: Komunikacija, uvod. Komunikacija: modeli, principi i ključne karakteristike.	E. POVEZIVANJE Glavna tema dana: Komunikacija i grupe. Komunikacijski šabloni, kulturni i interkulturni aspekti komunikacije I.	I. POVEZIVANJE Glavna tema dana: Problemi, konflikti i mogućnosti učenja. Nastajanje, rast i gašenje grupa u obrazovanju odraslih.
11.00–11.30	Kafa ili čaj		
11.30–13.00	B. Verbalna komunikacija u obrazovanju odraslih.	F. Komunikacijski šabloni, kulturni i interkulturni aspekti komunikacije II.	J. Grupe i uloge.
13.00–14.30	Ručak		
14.30–16.00	C. Neverbalna komunikacija u obrazovanju odraslih.	G. Prepreke i nerazumijevanja u obrazovanju odraslih.	K. Tipični i netipični grupni konflikti.
16.00–16.30	Kafa ili čaj		
16.30–17.30	D. Profesionalna komunikacija u obrazovanju odraslih, principi i tehnike.	H. Grupno učenje i učenje odraslih.	L. Alati za vođenje grupe.
17.30–18.00	Ocjena i priprema za dalje učenje		

Plan predavanja

	Sesija	Ciljevi učenja	Sadržaj	Metode	Materijal	Komentari
A	POVEZIVANJE Opći pregled. Glavna tema dana: Komunikacija, uvod. Komunikacija: modeli, principi i ključne karakteristike.	Polaznici bi trebalo da steknu opće razumijevanje modula kao dijela kurikuluma. Trebalo bi da poznaju glavne modele, principe i karakteristike komunikacije.	Osnovni elementi i ključne karakteristike komunikacije. Tipovi i nivoi komunikacije.	Uvod. Predavanje: Komunikacijski modeli i ključne karakteristike. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacijski materijali (PPP, ako odgovara).	
B	Verbalna komunikacija u obrazovanju odraslih.	Polaznici bi trebalo da poznaju strategije i tehnike razgovora i da se služe njima.	Verbalni stilovi i kulturne i individualne navike. Principi i tehnike za podršku razumijevanja.	Uvod. Rad u maloj grupi: Verbalna komunikacija s različitim ciljnim grupama. Prezentacija. Diskusija. Predavanje: Principi i karakteristike razumijevanja. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Mali komadi papira ili papirne kartice, moderacijska tabla, flipčart, markeri, papirna traka. Prezentacijski materijal (PPP ako odgovara).	Možete da započnete ovu sesiju ili njen dio o razumijevanju vježbom zagrijavanja (recimo, izrazima za „lomljenje jezika“ u vašem maternjem jeziku ili vježbama koje koriste glumci da bi se zagrijali). Dobra vježba za male grupe mogla bi biti da ih pustite da objasne istu temu za različite tipove ljudi (različite starosti, spola, društvenog i kulturološkog porijekla itd.) da bi se više otkrilo o vezi između razumijevanja i karakteristika ciljne grupe.

	Sesija	Ciljevi učenja	Sadržaj	Metode	Materijal	Komentari
C	Neverbalna komunikacija u obrazovanju odraslih.	P. bi trebalo da poznaju tipologiju načina komunikacije.	Neverbalna i paraverbalna ⁶⁸ komunikacija. Proksemično ponašanje ⁶⁹ i njegovo značenje. Šabloni izražavanja i percepcije.	Komunikacijske vježbe. Predavanje. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.		
D	Profesionalna komunikacija u obrazovanju odraslih, principi i tehnike.	P. bi trebalo da poznaju i primjenjuju profesionalne principe i tehnike komunikacije.	Principi komunikacije (puna poštovanja, motivišuća, uzajamna...). Komponente i tehnike komunikacije (aktivno slušanje, nivoi komunikacije, izbjegavanje „ubice razgovora“, postavljanje pitanja. Davanje povratnih informacija, izražavanje i prihvatanje kritike, naročito u obrazovnom kontekstu.	Prezentacija: Profesionalna komunikacija u obrazovanju odraslih, principi i tehnike. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacijski materijal (PPP, ako odgovara). Flipčart ili tabla, Markeri.	
E	Glavna tema dana: Komunikacija i grupe. Komunikacijski šabloni, kulturni i interkulturalni aspekti komunikacije I.	P. bi trebalo da poznaju kulturne razloge komunikacijskih stilova i pravila i da razumiju prirodu problema ili konflikata u interkulturalnoj komunikaciji.	Kulturni šabloni komunikacije. Verbalna i neverbalna komunikacija i njeni kulturni korijeni. Nesporazumi i interkulturalna komunikacija.	Rad u maloj grupi: „Kad komunikacija pođe po zlu. Priče o nesporazumima i konfliktu“. Prezentacija. Diskusija.		

68 Paraverbalno: zvučni signali koji prate verbalno izražavanje, kao što su „hm“, pauze ili dijalekatske varijacije u riječima, visina tona, način govora.

69 Proksemično ponašanje: signali proizvedeni postavljanjem komunikatora jednih nasuprot drugima u zonama udaljenosti u odnosu na stepen međusobnog poznavanja i/ili bliskosti.

	Sesija	Ciljevi učenja	Sadržaj	Metode	Materijal	Komentari
F	Komunikacijski šabloni, kulturni i interkulturalni aspekti komunikacije II.	Kao i iznad (sesija E).	Kao i iznad (sesija E).	Predavanje: Komunikacijski šabloni, kulturni i interkulturalni aspekti komunikacije. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacijski materijal (PPP, ako odgovara). Flipčart ili tabla, marker.	Ako članovi grupe za učenje dolaze iz različitih kultura, mogu predstaviti svoja iskustva u vezi s problemima interkulturalne komunikacije.
G	Prepreke i nesporazumi u obrazovanju odraslih.					
H	Grupno učenje i učenje odraslih.	Polaznici bi trebalo da povežu stečena iskustva iz grupa za obuku i glavne aspekte teorije i istraživanja o grupama.	Teorije i istraživanja o grupama.	Individualni rad: „Moje viđenje historije grupa za obuku“. Runda prezentacija. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Flipčart ili tabla, marker.	Ovo je 4. modul, što znači da će grupa učesnika uskoro imati svoju sopstvenu historiju razvoja, konflikata, uspostavljanja odnosa itd. Dakle, primjer ove grupe bi mogao biti dobar prvi korak u razmatranju teme razvoja grupe.
I	Glavna tema dana: Problemi, konflikti i mogućnosti učenja. Nastajanje, rast i gašenje grupa u obrazovanju odraslih.	P. bi trebalo da poznaju glavne koncepte grupne dinamike i da dobiju prvu naznaku posljedica po obrazovanje odraslih.	Grupna dinamika. Dinamika između grupa i unutar grupe. Stadiji grupne dinamike.	Uvod. Predavanje: Grupna dinamika. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacijski materijal (PPP, ako odgovara). Flipčart ili tabla, markeri.	

	Sesija	Ciljevi učenja	Sadržaj	Metode	Materijal	Komentari
J	Grupa i uloge.	P. mogu razlikovati različite uloge i analizirati uticaj grupa na igranje uloga.	Uloge trenera, mijenjanje uloga i neraspoznavanje uloga.	Rad u maloj grupi: Različite uloge trenera: a) instruktor, b) facilitator, c) moderator, d) pomoćnik u procesu učenja. Prezentacija. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Štampani materijal za grupe s kratkim opisom uloge na kojoj će raditi. Mali komadi papira ili papirne kartice, plutena tabla, flipčart, markeri, papirna traka.	
K	Grupni konflikti.	P. mogu da analiziraju različite vrste konflikata kao konflikte unutar grupe, između grupa ili podgrupa i da poznaju neke od strategija i tehnika za uticanje na dinamiku konflikta.	Grupna dinamika i razvoj podgrupa. Konformizam i pobuna.	Rad u paru: „Konflikti kojima sam prisustvovao u obrazovanju odraslih, u školi, na univerzitetu“. Predavanje: Grupna dinamika. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacijski materijal (PPP, ako odgovara). Flipčart ili tabla, markeri.	Ako je bilo konflikata u ovoj grupi, mogli bi biti pomenuti i analizirani za vrijeme ove sesije. Moglo bi biti od koristi povezivanje teorija i istraživanja s konfliktom koji je poznat svim polaznicima. S druge strane, postoji rizik da ponovo započnete konflikt koji je u ovom trenutku već zaboravljen.
L	Alati za vođenje grupe.	P. bi trebalo da navedu informacije i instrumente u ovom modulu prema sopstvenim ciljevima u obrazovanju odraslih.	Odabir svih prethodnih sadržaja modula.	Individualni rad: „Lista alata u obrazovanju odraslih“. Rad u maloj grupi: Poređenje alata. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Mali komadi papira ili papirne kartice, plutena tabla, flipčart, markeri, papirna traka.	

Metode obrazovanja odraslih

Raspored

Vrijeme	1. dan	2. dan	3. dan	4. dan
9.30–11.00	A. POVEZIVANJE Opći pregled. Glavna tema dana: Metode i počeci. Tipologija i efikasnost metoda.	E. POVEZIVANJE Glavna tema dana: Informisanje i obrazovanje. Priprema i strukturiranje predavanja.	I. POVEZIVANJE Glavna tema dana: Grupni i individualni rad. Treneri kao moderatori.	M. POVEZIVANJE Glavna tema dana: Organizacija sredine za učenje i ocjenjivanja učenja. Priprema i organizacija sredine za obrazovanje i učenje.
11.00–11.30	Kafa ili čaj			
11.30–13.00	B. Metode kojima se započinje.	F. Informisanje ljudi, tehnike i principi.	J. Priprema i organizacija rada malih grupa.	N. Metode ocjenjivanja.
13.00–14.30	Ručak			
14.30–16.00	C. Planiranje učenja i obuke.	G. Mediji u predavanjima.	K. Kombinacija i integracija grupnog rada.	O. Priprema metodičkih alata.
16.00–16.30	Kafa ili čaj			
16.30–17.30	D. Planiranje učenja i obuke (nastavak).	H. Obrazovanje, učenje i mediji.	L. Priprema i organizacija grupnog rada.	P. Metode za kraj.
17.30–18.00	Ocjena i priprema za dalje učenje			

Plan predavanja

	Sesija	Ciljevi učenja	Sadržaj	Metode	Materijal	Komentari
A	POVEZIVANJE Opći pregled. Glavna tema dana: Metode i počeci. Tipologija i efikasnost metoda.	Polaznici bi trebalo da steknu opće razumijevanje modula kao dijela kurikuluma. Trebalo bi da budu u stanju složiti različite metode obrazovanja odraslih i ocijeniti njihovu efikasnost.	Tipologija metoda. Kriteriji za metodičku efikasnost. Efikasnost različitih metoda.	Uvod. Predavanje: Tipologija metoda. Diskusija. Rad u maloj grupi: Prednosti i mane različitih metoda. Prezentacija rezultata rada. Diskusija Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacijski materijal (PPP ako odgovara). Mali komadi papira ili papirne kartice, plutena tabla. Flipčart, markeri, papirna traka.	P. bi trebalo da jave svoja iskustva o metodama obrazovanja odraslih kao odrasli polaznici i/ili kao treneri i trebalo bi da ih kombinuju sa sadržajem modula.
B	Metode s kojima se započinje.	Polaznici bi trebalo da poznaju različite metode da bi započeli učenje i obuku i da znaju kriterije izbora.	Započinjanje učenja. Metode razbijanja leda. Metode organizacije i proslave prvog susreta u obrazovanju odraslih.	Uvod. Igranje uloga u malim grupama: Prva viđenja u obrazovanju odraslih. Diskusija. Prezentacija: metode razbijanja leda.	Prezentacijski materijal (PPP ako odgovara). Mali komadi papira ili papirne kartice s kratkim opisima metoda ili igara za razbijanje leda.	Ako ste probali različite metode za početak za vrijeme prva dva modula, sada možete koristiti data iskustva kao referentne tačke.
C	Planiranje učenja i obuke.	P. bi trebalo da poznaju dimenzije planiranja učenja u obrazovanju odraslih i da koriste instrumente za planiranje i pripremu.	Planiranje dimenzija. Planiranje alata.	Uvod: Planiranje obrazovanja odraslih i planovi instrukcija. Individualni rad: Planiranje (dijela) učenja. Rad u maloj grupi: Prezentacija i ocjenjivanje plana.	Prezentacijski materijal (PPP ako odgovara). Mali komadi papira ili papirne kartice, plutena tabla. Flipčart, markeri, papirna traka. Unaprijed urađeni planovi (npr. struktura planova instrukcija za ovu obuku).	Ako polaznici planiraju da rade u različitim poljima obrazovanja odraslih, ovo je prilika za upoređivanje uslova planiranja na različitim poljima i temama.

	Sesija	Ciljevi učenja	Sadržaj	Metode	Materijal	Komentari
D	Planiranje učenja i obuke (nastavak).	Kao i ranije.	Kao i ranije.	Uvod. Prezentacija rezultata rada. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Kao i ranije.	
E	POVEZIVANJE Glavna tema dana: Informisanje i obrazovanje. Priprema i strukturiranje predavanja.	P. bi trebalo da imaju pregled načina pretraživanja i strukturiranja informacija, kao i kriterija planiranja i tehnika nastave.	Organizacija informacija. Strukturiranje predavanja.	Uvod Predavanje: Priprema i strukturiranje sesija. Diskusija Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacijski materijal (PPP ako odgovara). Flipčart ili tabla, markeri.	Ako postoje polaznici koji zapravo planiraju obrazovne događaje, mogli biste uzeti njihov projekt kao primjer koji bi mogao pomoći njima i cijeloj grupi zato što bi praktičan primjer mogao bolje objasniti stvari.
F	Informisanje ljudi, tehnike i principi.	P. bi trebalo da povežu svakodnevno informisanje ljudi i profesionalne nastavne tehnike.	Obrazovanje kao proces prilagođavanja. Objašnjavanje tehnika.	Rad u paru: Tipične greške prilikom informisanja ljudi. Prezentacija. Diskusija: kvalitet informisanja. Sažetak i/ili ispravke.	Mali komadi papira ili papirne kartice, plutena tabla. Flipčart, markeri, papirna traka.	
G	Mediji u predavanjima.	P. bi trebalo da poznaju različite vrste medija. Trebalo bi da imaju kriterije za izbor odgovarajućih medija za određene svrhe. Trebalo bi da poznaju i razmatraju tehničke aspekte dok koriste	Tipovi i dimenzije medija koji se koriste u nastavi. Tehnički aspekti korišćenja medija.	Predavanje: Mediji. Diskusija. Dvije grupe: „Prednosti i mane određenih vrsta medija“, grupa a: unaprijed priređeni mediji kao što je PPP, grupa b: pravljenje medija za	Prezentacijski materijali s posebnim naglaskom na medije koje niste često koristili za vrijeme obuke, npr., ako ste uglavnom koristili PPP, sada bi bilo dobro da pokažete kako se koriste	Ponekad nije dobro pokazati pravi način rada dajući loše primjere, ali ovdje bi to mogla biti dobra ideja, npr. da pokažete loše prezentacije tipičnih grešaka kao što je „krivljenje vrata zbog

	Sesija	Ciljevi učenja	Sadržaj	Metode	Materijal	Komentari
		medije u obrazovanju odraslih.		vrijeme predavanja (tabla, flipčart, itd.). Prezentacija. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	(bijela) tabla, flipčart, slike, itd. kao mediji u predavanjima.	PPP-a“ za vrijeme korišćenja medija u učionici.
H	Obrazovanje, učenje i mediji.	P. bi trebalo da ima pregled metoda nastave, učenja i kriterija o tome kako da ih koriste u svrhe učenja.	Mediji i rekviziti učenja. Tehnički aspekti upotrebe medija.	Uvod. Ekspozicija medija i rekvizita. Rad u paru, odabir jednog primjera medija ili objekata, priprema prezentacije: kako ga koristiti. Prezentacija. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Svi dostupni mediji. Rekviziti koji mogu da se koriste za učenje. Svi mediji i rekviziti trebalo bi da budu predstavljeni kao na izložbi.	Jedno važno pitanje: Koji mediji su dostupni za: a) ovaj program obuke, b) za rad učesnika u obrazovanju odraslih.
I	POVEZIVANJE Glavna tema dana: Grupni i individualni rad. Trenor kao moderator.	P. bi trebalo da poznaju i da mogu izvesti ulogu moderatora grupa za učenje.	Moderiranje, njegove karakteristike i mogućnosti. Tehnike moderiranja (predstavljanje predmeta, postavljanje pitanja, sažetak procesa rada i učenja, provociranje i/ili rješavanje konflikata).	Uvod. Diskusija: Odluke moderiranja. Rad u paru: Zadaci moderiranja. Prezentacija. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Mali komadi papira ili papirne kartice, plutena tabla. Flipčart, markeri, papirna traka. Prezentacijski materijal (PPP ako odgovara). Unaprijed urađeni planovi sa „tipičnim“ zadacima moderiranja).	Na početku ove sesije trebalo bi da koristite i integrišete iskustva učesnika i moderiranja.
J	Priprema i organizacija rada malih grupa.	P. bi trebalo da poznaju prednosti i mane dijeljenja grupa za učenje u male grupe i da poznaju	Karakteristike rada u malim grupama. Načini organizacije malih grupa. Osnove zadataka	Predavanje. Diskusija. Uvod.	Prezentacijski materijal (PPP ako odgovara). Mali komadi papira ili papirne kartice,	Ova i slijedeća sesija čvrsto su povezane, tako da bi bilo dobro da se obje rade s određenim preklapanjima.

	Sesija	Ciljevi učenja	Sadržaj	Metode	Materijal	Komentari
		različite načine za organizaciju grupnog rada.	i radni uslovi (vremenski okviri, itd.) u malim grupama.	Male grupe: Osnove organizovanja i integracije grupnog rada.	plutena tabla. Flipčart, markeri, papirna traka.	
K	Kombinacija i integracija grupnog rada.	P. bi trebalo da znaju kako da kombinuju i integrišu grupni rad u plenumu. Trebalo bi da znaju kako podržati odrasle polaznike i kako riješiti tipične probleme u radu i učenju.	Kao i ranije.	Prezentacija. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacijski materijal (PPP ako odgovara). Mali komadi papira ili papirne kartice, plutena tabla. Flipčart, markeri, papirna traka.	
L	Priprema i organizacija grupnog rada.	P. bi trebalo da znaju kako da kombinuju i integrišu individualni rad u plenumu. Trebalo bi da znaju kako podržati odrasle polaznike i kako riješiti tipične probleme u radu i učenju.	Varijacije individualnog rada.	Uvod. Individualni rad: „Kada i zašto je dobro učiti i raditi bez drugih?“ Prezentacija: Varijacije individualnog rada. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacijski materijal (PPP ako odgovara). Flipčart, markeri, papirna traka.	„Individualni rad“ u predmetu u bliskoj je vezi s predmetom 2. modula.
M	POVEZIVANJE Glavna tema dana: Organizacija sredine za učenje i ocjenjivanja učenja. Priprema i organizacija sredine za obrazovanje i učenje.	P. bi trebalo da budu u stanju pripremiti prostorije i materijale za učenje i dobiti prvu naznaku zašto i kako da organizuju aktivnosti učenja izvan „učionice“.	Učionica i učenje. Uređivanje prostorija za učenje: kriteriji i tehnike.	Uvod. Rad u maloj grupi: Opis prostorija za učenje (npr. a) učionice u osnovnoj školi, b) učionice u srednjoj školi, c) amfiteatra, d) biblioteke).	Prezentacijski materijal (PPP ako odgovara). Flipčart, markeri, papirna traka.	Dobar dodatni „domaći rad“ bio bi da se polaznicima dopusti da posjećuju i rade opservacije različitih prostorija za obrazovanje odraslih i da napišu izveštaj o primijećenom.

	Sesija	Ciljevi učenja	Sadržaj	Metode	Materijal	Komentari
				Prezentacija. Diskusija: Šta je to dobra okolina za učenje i kako je možemo ostvariti? Sažetak i/ili ispravke.		
N	Metode ocjenjivanja.	P. bi trebalo da poznaju glavne načine evaluacije i prednosti i mane različitih metoda.	Povratna informacija u govornom i pisanom obliku. Pravila za runde sakupljanja povratnih informacija. Standardizovani i nestandardizovani formulari za evaluaciju.	„Izložba“ listova s povratnim informacijama. Prezentacija. Zabavne varijacije na runde sakupljanja povratnih informacija. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Primjeri listova s povratnim informacijama (što više i raznovrsnije, to bolje). Prezentacijski materijal (PPP ako odgovara). Materijali za zabavne varijacije (ako je to potrebno). Prezentacijski materijal (PPP ako odgovara). Flipčart ili tabla, markeri.	Preporučuje se kombinovanje ove sesije sa ocjenjivanjem same obuke.
O	Priprema metodnih alata.	P. bi trebalo da sažmu informacije i instrumente ovog modula prema sopstvenim ciljevima u obrazovanju odraslih.	Odabir prethodnih sadržaja modula.	Individualni rad: „Lista mojih ličnih alata za obrazovanje odraslih“. Rad u maloj grupi: Poređenje alata. Prezentacija. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Mali komadi papira ili papirne kartice, plutena tabla. Flipčart, markeri, papirna traka.	Trebalo bi da probate identifikovati aspekte koje treba intenzivirati ili pojasniti.

	Sesija	Ciljevi učenja	Sadržaj	Metode	Materijal	Komentari
P	Metode za kraj.	Polaznici bi trebalo da mogu da se nose s različitim metodama za završavanje obrazovnih događaja.	Funkcije završetaka. Kulturni okviri i načini pozdravljanja za kraj. Metode uređivanja završetka obrazovnih događaja. Kriteriji za metode.	Uvod. Diskusija: Načini da se pozdravi za kraj. Sažetak i/ili ispravke.	Mali komadi papira ili papirne kartice, plutena tabla. Flipčart, markeri, papirna traka.	Na kraju ovog modula bila bi dobra ideja pustiti učesnike da odluče kojom metodom da završe modul.

Planiranje, organizacija i ocjenjivanje u obrazovanju odraslih

Raspored

Vrijeme	1. dan	2. dan	3. dan	4. dan
9.30–11.00	A. POVEZIVANJE Opći pregled. Glavna tema dana: Organizacija u nastavi i obrazovanju odraslih. Organizacija obrazovanja odraslih.	E. POVEZIVANJE Glavna tema dana: Ciljne grupe i marketing. Tržište, istraživanje i planiranje.	I. POVEZIVANJE Glavna tema dana: Planiranje obrazovanja odraslih: finansije i rutine. Finansiranje obrazovanja odraslih.	M. POVEZIVANJE Glavna tema dana: Ocjenjivanje i upravljanje kvalitetom u obrazovanju odraslih. Ocjenjivanje: ciljevi, tipovi, i metode.
11.00–11.30	Kafa ili čaj			
11.30–13.00	B. Upravljanje obrazovanjem odraslih.	F. Ciljne grupe i potražnja za obrazovanjem.	J. Finansijsko planiranje i pravljenje budžeta.	N. Ocjenjivanje: ciljevi, tipovi i metode.
13.00–14.30	Ručak			
14.30–16.00	C. Promjene i razvoj organizacija za obrazovanje odraslih.	G. Konceptualni dizajn i marketing učenja.	K. Pronalaženje finansijske i materijalne podrške.	O. Ocjenjivanje i upravljanje kvalitetom.
16.00–16.30	Kafa ili čaj			
16.30–17.30	D. Obrazovne potrebe i zahtjevi: istraživanje i pretraživanje.	H. Odnosi s javnošću i marketing.	L. Planiranje rutina i alata.	P. Sagledavanje minolog i budućeg rada: naše perspektive u obrazovanju odraslih.
17.30–18.00	Ocjena i priprema za daljnje učenje			

Plan predavanja

	Sesija	Ciljevi učenja	Sadržaj	Metode	Materijal	Komentari
A	POVEZIVANJE Opći pregled. Glavna tema dana: Organizacija u nastavi i u obrazovanju odraslih. Organizacija obrazovanja odraslih.	Polaznici bi trebalo da steknu opće razumijevanje modula kao dijela kurikuluma. Trebalo bi da poznaju institucionalnu strukturu obrazovanja odraslih i glavnih organizacija kao njihovog dijela.	Politički i pravni uslovi obrazovanja odraslih. Organizacije i udruženja obrazovanja odraslih.	Uvod. Predavanje: Organizacije obrazovanja odraslih. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacijski materijal (PPP ako odgovara). Štampani prilozi s glavnim organizacijama i njihovim (internetskim) adresama. Flipčart ili tabla, markeri.	
B	Upravljanje obrazovanjem odraslih.	P. bi trebalo da razumiju upravljačku perspektivu obrazovanja odraslih i njen kontrast perspektivi trenera.	Uloge u obrazovanju odraslih. Zadaci trenera i menadžera.	Uvod. Dvije radne grupe: a) trener, b) menadžer obrazovanja odraslih, obje pripremaju obrazovni program za sljedeću godinu. Igranje uloga. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Štampani materijal za obje grupe, s kratkim opisom zadatka i uloge. Mali komadi papira ili papirne kartice, moderacijska tabla. Flipčart, markeri, papirna traka.	Igranje uloga trebalo bi pomoći polaznicima da shvate i „osjete“ razliku između perspektive trenera i menadžera. Što ozbiljnije shvate svoje uloge i zadatak to je bolje.
C	Promjene i razvoj organizacija za obrazovanje odraslih.	P. bi trebalo da poznaju varijacije i karakteristike organizacijskih promjena i instrumenata kojima se nose s njima.	Organizacijske teorije. Organizacijske promjene i razvoj. Upravljanje promjenama.	Uvod. Rad u maloj grupi: Primjeri slučajeva promjena. Prezentacija. Diskusija. Predavanje: Promjena i razvoj u obrazovanju odraslih. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Štampani prilozi s kratkim opisom slučaja „organizacija za obrazovanje odraslih u procesu promjena“. Mali komadi papira ili papirne kartice, moderacijska tabla. Flipčart, markeri, papirna traka. Prezentacijski materijal (PPP ako odgovara).	Ako polaznici posjeduju znanje i iskustvo na polju obrazovanja odraslih, mogu predstaviti svoje primjere „organizacija za obrazovanje odraslih u procesu promjena“. Ukoliko to nije slučaj, vi treba da im date štampane priloge s primjerima slučajeva.

	Sesija	Ciljevi učenja	Sadržaj	Metode	Materijal	Komentari
D	Obrazovne potrebe i zahtjevi: istraživanje i pretraživanje.	Polaznici bi trebalo da dobiju pregled metoda pretrage i istraživanja, kao i izvora podataka u svrhe planiranja obrazovanja.	Definisanje ciljeva učenja. Istraživačke metode. Izvori podataka. Strategije i tehnike istraživanja.	Uvod. Predavanje: Istraživanje obrazovnih potreba i zahtjeva. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacijski materijal (PPP ako odgovara). Flipčart ili tabla, markeri.	
E	POVEZIVANJE Glavna tema dana: Ciljne grupe i marketing. Tržište, istraživanje i planiranje.	P. bi trebalo da budu u stanju usvojiti tehnike istraživanja i pretrage u svrhe planiranja obrazovanja.	Analiza medija. Interpretacija statistika. Analiza programa.	Uvod. Male radne grupe: korištenje podataka za razvoj programa.	Podaci i materijal o obrazovnim potrebama i obrazovnom tržištu (npr. statistike, ponude za posao, novinski članci, obrazovni programi). Mali komadi papira ili papirne kartice, moderacijska tabla. Flipčart, markeri, papirna traka.	Polaznici bi trebalo da sagledaju prednosti i mane različitih izvora podataka i načine za pretragu tako da dobiju ideju o miješanju različitih pristupa radi postizanja najboljih rezultata. Dok formulirate grupne zadatke trebalo bi da sagledavate različite ciljne grupe.
F	Ciljne grupe i potražnja za obrazovanjem.	Kao i iznad (nastavak sesije E).	Kao i iznad (nastavak sesije E).	Prezentacija. Diskusija. Predavanje: dodatne informacije, ako je to potrebno.	Kao i iznad (nastavak sesije E).	
G	Konceptualni dizajn i marketing učenja.	Polaznici bi trebalo da poznaju različite strategije i tehnike konceptualnog dizajna učenja.	Razvoj kurikuluma. Marketinške strategije.	Uvod. Predavanje: Konceptualni dizajn i razvoj kurikuluma u obrazovanju odraslih. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacijski materijal (PPP ako odgovara). Flipčart ili tabla, markeri.	U ovoj sesiji bilo bi dobro da se uporede obrazovne perspektive u planiranom učenju i marketinški aspekti.
H	Odnosi s javnošću i marketing.	Polaznici bi trebalo da poznaju razlike između odnosa s javnošću i marketinga i trebalo bi da mogu da se nose	Odnosi s javnošću i instrumenti za odnose s javnošću. Instrumenti marketinga i reklamiranja	Uvod. 2 radne grupe: Odnosi s javnošću i marketing, korištenje materijala kao izvora/ primjera.	Marketing i PR materijal kao što su programske brošure, flajeri, poster i itd. o obrazovanju odraslih.	U pripremi ove teme možete zamoliti polaznike da donesu materijal.

	Sesija	Ciljevi učenja	Sadržaj	Metode	Materijal	Komentari
		s nekim od glavnih instrumenata i jednog i drugog.		Prezentacije. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Elektronski mediji i sadržaj, ako je to moguće. Mali komadi papira ili papirne kartice, plutena tabla. Flipčart, markeri, papirna traka.	Ako postoje elektronski mediji poput internetskih stranica, video-snimaka, platformi za učenje i vi imate tehničke mogućnosti za njihovo prikazivanje, trebalo bi da ih upotrijebite.
I	POVEZIVANJE Glavna tema dana: Planiranje obrazovanja odraslih: finansije i rutine. Finansiranje obrazovanja odraslih.	Polaznici bi trebalo da poznaju glavne izvore i načine finansiranja.	Državni budžet za obrazovanje. Javno i privatno finansiranje obrazovanja odraslih. Pronalaženje podataka o finansiranju. Tehnike i instrumenti finansiranja.	Uvod. Predavanje: Finansiranje obrazovanja odraslih. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacijski materijal (PPP ako odgovara). Flipčart ili tabla, markeri.	Finansiranje obrazovanja odraslih razlikuje se od zemlje do zemlje. Dakle, trebalo bi da tražite informacije i podatke o finansiranju (informacije o budžetu državnih institucija na nacionalnom i regionalnom nivou, nacionalnih i internacionalnih programa, statistike obrazovanja odraslih itd.)
J	Finansijsko planiranje i pravljenje budžeta.	P. bi trebalo da primjenjuje osnovne principe finansijskog planiranja i pravljenja budžeta u svrhe obrazovanja odraslih.	Osnovni elementi finansijskog planiranja i pravljenja budžeta.	Uvod. Rad u maloj grupi: Finansijski plan za učenje.	Materijal poput planova budžeta, formulara za planiranje, formulara za prijavu. Mali komadi papira ili papirne kartice, moderacijska tabla. Flipčart, markeri, papirna traka.	Polaznici ponovo mogu razviti fiktivni plan ili, ako žele, mogu isplanirati pravi obrazovni događaj.

	Sesija	Ciljevi učenja	Sadržaj	Metode	Materijal	Komentari
K	Pronalaženje finansijske i materijalne podrške.	Polaznici bi trebalo da poznaju izvore i strategije za pronalaženje finansija za obrazovanje odraslih.	Primjena državnih i međunarodnih programa. Stipendije za obrazovanje odraslih. Strategije sakupljanja sredstava.	Uvod. Predavanje: Pronalaženje novih izvor finansiranja i materijalne podrške. Razrada ideja: pronalaženje finansija. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacijski materijal (PPP ako odgovara).	Ono što se govori u Sesiji I o finansiranju uopće važi i ovdje. Pitanja su: Da li postoje fondacije koje bi mogle podržati obrazovanje odraslih? Da li bi saradnja sa privatnim kompanijama donijela finansijsku podršku? U kojoj mjeri?
L	Rutine i alati za planiranje.	Polaznici bi trebalo da umiju razviti rutine u svrhe obrazovanja. Trebalo bi da umiju konstruisati vremenski plan i instrumente za monitoring.	Planiranje rutina i okvira. Razvoj rasporeda i njegovo nadgledanje.	Uvod. Rad u maloj grupi: Razvoj: a) kontrolne liste zadataka, b) formulara rasporeda učenja. Prezentacija. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Mali komadi papira ili papirne kartice, plutena tabla. Flipčart, markeri, papirna traka. Prezentacijski materijal (PPP ako odgovara).	
M	POVEZIVANJE Glavna tema dana: Ocjenjivanje i upravljanje kvalitetom u obrazovanju odraslih. Ocjenjivanje: ciljevi, tipovi, i metode.	P. bi trebalo da shvate odnos između ciljeva, metoda i napora u ocjenjivanju.	Formalno – – neformalno ocjenjivanje. Usmeno – – pismeno ocjenjivanje. Odnos između ciljeva i dizajna ocjenjivanja.	Uvod. Predavanje: Ocjenjivanje: ciljevi, tipovi i metode. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacijski materijal (PPP ako odgovara). Flipčart, markeri, papirna traka.	Ocjenjivanje je bilo tema u prethodnim modulima. Ovog puta je bitna perspektiva upravljanja, a ne sagledavanje iz ugla trenera.
N	Ocjenjivanje: ciljevi, tipovi i metode.	Polaznici bi trebalo da mogu birati, proizvesti i primijeniti adekvatne aranžmane ocjenjivanja za različite svrhe.	Isto kao u sesiji M.	Rad u maloj grupi: Prednosti i mane različitih metoda. Prezentacija rezultata rada. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Mali komadi papira ili papirne kartice, moderacijska tabla. Flipčart, markeri, papirna traka.	

	Sesija	Ciljevi učenja	Sadržaj	Metode	Materijal	Komentari
O	Ocjenjivanje i upravljanje kvalitetom.	Polaznici bi trebalo da poznaju glavne modele upravljanja kvalitetom i praktične implikacije i posljedice njihove primjene.	Modeli upravljanja kvalitetom. Instrumenti i procedure. Prednosti i mane različitih modela.	Uvod. Predavanje: Ocjenjivanje: ciljevi, tipovi i metode. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacijski materijal (PPP ako odgovara). Flipčart, markeri, papirna traka.	Dok tragate za informacijama za ovu temu, ne bi trebalo samo da posmatrate upravljanje kvalitetom u obrazovanju odraslih već i u drugim dijelovima obrazovnog sistema.
P	Sagledavanje minulog i budućeg rada: naše perspektive u obrazovanju odraslih.	Polaznici bi trebalo da sažmu proces učenja i rada za vrijeme obuke kao cjeline i da ocijene obuku imajući u vidu svoje planove za budućnost u obrazovanju odraslih.		Uvod. Samostalni rad: „Koje bih aspekte i elemente ovog treninga ponio sa sobom u obrazovanje odraslih?“ P. bi trebalo da zabilježi svaki aspekt na malom komadu papira. Runda prezentacija: Pakovanje kofera, kratak opis prilikom ubacivanja papira u kofer. Završne riječi.	Kofer. Mali komadi papira ili papirne kartice, plutena tabla. Flipčart, markeri, papirna traka.	

Referentni radovi relevantni za sve module

- Kasworm, Carol E. (Hrsg.); Rose, Amy D. (Hrsg.); Ross-Gordon, Jovita M. (eds): Handbook of adult and continuing education. Los Angeles u.a.: SAGE. 2010.
- The Routledge international handbook of Lifelong Learning. London u.a. 2011.
- Hoare, Carol Hren (ed.): The Oxford handbook of reciprocal adult development and learning. 2. ed. Oxford 2011.
- Tight, M.: Key Concepts in Adult Education and Training, (2nd Edn) London, Routledge. 2002.

Modul 1: Pristup obrazovanju odraslih

- Bélanger, P.: Adult Learning and Participation Theories. Study Guides in Adult education, Series. Opladen: Barbara Budrich. Opladen.
- Desjardins, Richard; Rubenson, Kjell; Milana, Marcella: Unequal chances to participate in adult learning. International perspectives. Paris: UNESCO, International Institute for Educational Planning, 2006.
- Edwards, Richard; Biesta, Gert; Thorpe, Mary (ed.): Rethinking contexts for learning and teaching. Communities, activities and networks. London u.a.: Routledge, 2009.
- Freire, Paulo. Pedagogy of the Oppressed. New York, 2007.
- Illeris, Knud: Adult education and adult learning. 1. English ed. Malabar, Fla. 2004.
- Jarvis, Peter: Adult education and Lifelong Learning. Theory and practice. 4. ed. London, 2010.
- Morgan-Klein, Brenda; Osborne, Michael: The concepts and practices of Lifelong Learning. 1. publ. London u.a. 2007.
- National Confintea Reports on the State of Adult Learning and Education in 154 countries of the world. Available at: <http://www.unesco.org/en/confintea/vi/national-reports/>
- Rubenson, Kjell: Adult learning and education. Amsterdam u.a.: Elsevier, Acad. Press. 2011.
- UNESCO Institute for Lifelong Learning (UIL): Global Report on Adult Learning and Education. Hamburg. 2009
- World Education Forum, Dakar, Senegal: The Dakar Framework for Action. Education for All: Meeting our Collective Commitments. Paris, UNESCO 2000. Online: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001211/121147e.pdf>
- Yang, Jin and Raúl Valdés-Cotera (eds.): Conceptual evolution and policy developments in Lifelong Learning. Unesco Institute for Lifelong learning. <http://www.unesco.org/library/PDF/192081e.pdf>

Modul 2: Učenje i obrazovanje odraslih

- Bloom, B.: Taxonomy of educational objectives. New York, 1956.
- Cohén-Scali, V. 2012: Competence-Development in Adult Education. Main Concepts and Trends. Study Guides in Adult education Series. Opladen: Barbara Budrich, 2012.
- Corder, Nicholas: Learning to teach adults. An introduction. 1. publ. London u.a. 2002.
- Cross, Susan: Adult teaching and learning. Developing your practice. 1. publ. Maidenhead 2009.
- Illeris, Knud: The three dimensions of learning. Contemporary learning theory in the tension field between the cognitive, the emotional and the social. 1. ed. Frederiksberg 2002.
- Jarvis, Peter (ed.) The theory and practice of teaching. 2. ed. New York: Routledge 2006.
- Pätzold, H.: Learning and Teaching in Adult Education. Contemporary Theories. Study Guides in Adult education Series. Opladen: Barbara Budrich, 2011.
- UNESCO: Changing teaching practices, using curriculum differentiation to respond to students' diversity. Paris 2004. Online: <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001365/136583e.pdf>
- Wang, Victor C. X. (ed) Curriculum development for adult learners in the global community. 2. Teaching and learning. Malabar, Fla.: Krieger, 2009.

- Wlodkowski, Raymond J.: Enhancing adult motivation to learn. A comprehensive guide for teaching all adults. 3. ed. San Francisco 2008.
- Buckley, R. and Caple, J.: The Theory and Practice of Training (Revised 5th edn), London: Kogan Page, 2007.

Literatura o specifičnom sadržaju učenja i obrazovanja i o ciljnim grupama

- Campbell, Pat: Teaching reading to adults. A balanced approach. 5. print. Edmonton, Alberta 2006.
- Harkin, Joe; Turner, Gill; Dawn, Trevor: Teaching young adults. A handbook for teachers in postcompulsory education. 1. publ. London u.a. 2001.
- McNeil, Bethia: Working with young adults. Leicester 2008.
- Sidwell, Duncan (ed.): Teaching languages to adults. London 1984.
- Sommer, Robert F.: Teaching writing to adults. Strategies and concepts for improving learner performance. San Francisco u.a. 1989.
- Sutcliffe, Jeannie: Teaching basic skills to adults with learning difficulties. London 1994.
- Thomas, D. and Woods, H.: Working with People with Learning Disabilities: Theory and Practice. Jessica Kingsley Publishers. London 2003.
- Thompson, J.: Women, Class and Education, London, Routledge, 2001.
- Hughes, Nora; Schwab, Irene: Teaching adult literacy. Principles and practice. Maidenhead [u.a.]: Open Univ. Press, 2010.

Modul 3: Komunikacija i grupna dinamika u obrazovanju odraslih

Asante, Molefi K. et al. (eds): Handbook of international and intercultural communication. Newbury Park u.a. :Sage 1989.

Connolly, Brid: Adult learning in groups. 1. publ. Maidenhead u.a. 2008.

Johnson, David Read; Emunah, Renée (Hrsg.): Current Approaches in Drama Therapy Springfield 2009.

Lahey, George: Facilitating group learning. Strategies for success with adult learners. 1. ed. San Francisco, Calif. 2010.

Mead, George Herbert: Mind, Self, and Society: From the Standpoint of a Social Behaviorist, Chicago 1967.

Seelye, H. N.: Teaching Culture. Strategies for intercultural communication. Lincolnwood 1991.

Modul 4: Metode obrazovanja odraslih

- Bjerkaker, Sturla; Summers, Judith: Learning democratically. Using study circles. Leicester 2006.
- Clements, P. and Jones, J.: The Diversity Training Handbook, London, Kogan Page, 2008.
- Edelson, Paul J.; Malone, Patricia L. (eds): Enhancing Creativity in Adult and Continuing Education: Innovative Approaches, Methods, and Ideas. San Francisco 1999.
- Foord, Kathleen A.; Haar, Jean M.: Professional learning communities. An implementation guide and toolkit. Larchmont, NY 2008.
- Hoggan, Chad, Simpson, Soni, Stuckey, Heather (eds.): Creative expression in transformative learning. Tools and techniques for educators of adults. Malabar, Fla.: Krieger, 2009.
- Lewis, Linda H. (ed.): Experiential and simulation techniques for teaching adults. San Francisco u.a.: Jossey-Bass, 1986.
- Lucas, Robert W.: Creative learning. Activities and games that really engage people. San Francisco 2007.
- McGill, Ian; Anne Brockbank, Anne: The action learning handbook. Powerful techniques for education, professional development and training. London [u.a.]: Routledge, Falmer, 2004.
- Mortiboys, Alan: Teaching with emotional intelligence. A step by step guide for higher and further education professionals. 2. ed. London 2012.
- Pike, B. (ed). 101 games for trainers. A collection of the best activities from Creative training techniques newsletter. Minneapolis, Minn.: Lakewood Books, 1995.

- Pretty, Jules N.; Guijt, Irene; Scoones, Ian; Thompson, John: A Trainer's Guide for Participatory Learning and Action, London 1995.
- Seaman, Don F.; Fellenz, Robert A.: Effective strategies for teaching adults. Columbus u.a. 1989.
- Society for Participatory Research in Asia (PRIA): A Manual for Participatory Training Methodology in Development, New Delhi 2011.
- Unicef Bangladesh: VIPP - Visualisation in participatory programmes. A manual for facilitators and trainers involved in participatory group events. Dhaka 1993.
- Vella, Jane: Taking learning to task. Creative strategies for teaching adults. 1. ed. San Francisco 2000.

Modul 5: Planiranje, organizacija i evaluacija u obrazovanju odraslih

- Archer, David; Cottingham, Sara. Reflect Mother Manual. Regenerated Freirean literacy through empowering community techniques. London.
<http://www.reflect-action.org/sites/default/files/u5/Reflect%20Mother%20Manual%20-%202012.pdf>
- Bramley, P: Evaluating Training, London, CIPD, 2003.
- Caffarella, Rosemary S.: Planning programs for adult learners. A practical guide for educators, trainers, and staff developers. 1. ed. San Francisco 1994.
- Donaldson, Joe F.; Kozoll, Charles E.: Collaborative program planning. Principles, practices, and strategies. Orig. ed. Malabar, Fla. 1999.
- Galbraith, Michael W.; Jones, Melanie S.: Assessment and evaluation. In: Kasworm, Carol E. (Hrsg.); Rose, Amy D. (Hrsg.); Ross-Gordon, Jovita M. (Hrsg.): Handbook of adult and continuing education. Los Angeles u.a.: SAGE (2010) S. 167–175.
- Gravells, Ann; Simpson, Susan: Planning and enabling learning in the Lifelong Learning sector. 1. publ. Exeter 2008.
- Kowalski, Theodore J.: The organisation and planning of Adult Education. Albany, NY 1988.
- Moran, Joseph J.: Assessing adult learning: a guide for practitioners, rev. ed. Boca Raton, FL, Krieger, 2001.
- Sava, S.: Needs Analysis and Programme Planning in Adult Education. Study Guides in Adult education Series. Opladen: Barbara Budrich (in course of publishing).
- Sork, Thomas J.: Planning and delivering of programs. In: Kasworm, Carol E. (Hrsg.); Rose, Amy D. (Hrsg.); Ross-Gordon, Jovita M. (Hrsg.): Handbook of adult and continuing education. Los Angeles u.a.: SAGE, 2010, p. 157–166.
- Wang, Victor C. X. (ed.): Assessing and evaluating adult learning in career and technical education. Hershey: Information Science Reference 2011.

Izvori za samostalno učenje

Izvori Europskog udruženja za obrazovanje odraslih:

<http://www.eaea.org/index.php?k=118601>

Afrička perspektiva obrazovanja odraslih (APAL⁷⁰): Serija udžbenika koje su napisali afrički stručnjaci o obrazovanju odraslih u Africi:

- Upravljanje organizacijama za obrazovanje odraslih u Africi (Management of Adult Education Organisations in Africa)
- Razvoj programa za odrasle polaznike u Africi (Developing Programmes for Adult Learners in Africa)
- Društveni kontekst obrazovanja odraslih u Africi (The Social Context of Adult Learning in Africa)
- Metode istraživanja obrazovanja odraslih u Africi (Research Methods for Adult Educators in Africa)
- Psihologija obrazovanja odraslih u Africi (The Psychology of Adult Learning in Africa)
- Osnove obrazovanja odraslih u Africi (Foundations of Adult Education in Africa)

Dostupno na stranici UNESCO-ovog Instituta za cjeloživotno učenje (<http://uil.unesco.org/home/>) ili DVV *International* (<http://dvv-international.de/>)

Jean Barbazette: **The art of great training delivery, strategies, tools and tactics:**

<http://de.scribd.com/doc/54064993/The-Art-of-Great-Training-Delivery>

Alat za obuku Međunarodnog centra za obuku i obrazovanje o HIV (I-TECH):

<http://www.go2itech.org/HTML/TT06/toolkit.html>

Setovi za obuku (T-kits) izdavačke kuće Savjeta Europe: Setovi za obuku su tematske publikacije čiji su autori iskusni, mlađi treneri. To su priručnici laki za upotrebu, koji se koriste pri obuci i sesijama učenja. Napisani su na engleskom, a neki od njih su dostupni i u drugim jezicima: http://youth-partnership.eu.int/youth-partnership/publications/T-kits/T_kits.

Materijali za nastavu i obuku Nacionalnog centra za proučavanje učenja i pismenosti odraslih (NCSALL⁷¹). Materijali su koncipirani za nastavnike za odrasle i profesionalno usavršavanje osoblja:

<http://www.ncsall.net/index.php?id=25.html>.

---

70 African Perspectives on Adult Learning

71 National Center for the Study of Adult Learning and Literacy

